

Humanister i arbeidslivet

Jannecke Wiers-Jenssen, Terje Næss, Karl Ingar Kittelsen
Røberg og Silje Bringsrud Fekjær

NIFU

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

CC-BY-SA Høgskolen i Oslo og Akershus

HiOA Rapport 2016 nr 7

ISSN 1892-9648

ISBN 978-82-8364-014-4 (trykt)

ISBN 978-82-8364-015-1 (pdf)

Opplag trykkes etter behov, aldri utsolgt

HiOA,

Læringscenter og bibliotek,

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Adresse hjemmeside: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Nettbokhandel>

For elektronisk bestilling klikk Bestille bøker

Trykket hos Allkopi

Trykket på Multilaser 80 g hvit

Forord

Kunnskapsdepartementet har behov for å få utredet en rekke forhold som berører humanistisk utdanning og forskning i forbindelse med en stortingsmelding om humaniora, som er varslet våren 2017. Senter for profesjonsstudier (SPS) har fått i oppdrag å gjøre en del analyser som grunnlag for den forestående stortingsmeldingen, og dette er den første av i alt tre rapporter som belyser ulike sider ved humanistiske utdanninger.

Tema for denne rapporten er hvordan ulike grupper av humanister klarer seg på arbeidsmarkedet, og i hvilken grad det har skjedd endringer i arbeidsmarkedstilpasningen i løpet av de siste 20 årene. Rapporten er et samarbeid mellom SPS og Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). Den er basert på analyser av registerdata fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og fra NIFUs kandidatundersøkelser.

Rapporten er skrevet av Terje Næss (NIFU), Silje Bringsrud Fekjær (SPS), Karl Ingar Kittelsen Røberg (SPS) og Jannecke Wiers-Jenssen (SPS/NIFU), med sistnevnte som prosjektleder. Næss har utført analysene til kapittel 5 og 6, gitt innspill til teksten i disse kapitlene, og har bidratt med gjennomlesning av hele rapporten. Fekjær og Røberg har gjort analysene basert på registerdata fra SSB, og tolkningen av disse resultatene, det vil si kapittel 6 og deler av kapittel 4. Fekjær har også bidratt med innspill til innlednings- og avslutningskapitlene. Wiers-Jenssen har redigert rapporten og skrevet kapittel 1, 2, 5, 6 og 8 og deler av kapittel 4. Alle forfatterne har bidratt til kapittel 3 (metodebeskrivelsen).

Vi takker Fredrik Thue, Eirik Christopher Gundersen, Nicoline Frølich og for gjennomlesning og gode kommentarer til manuskriptet.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	9
1. Innledning	12
Bakgrunn og hovedspørsmål	12
Rapportens struktur	14
2. Tidligere forskning	16
NIFUs kandidatundersøkelser	16
Analyser av registerdata	18
Lærestedenes kandidatundersøkelser	19
Ph.d.-utdannedes karriere	20
Internasjonale studier	21
Perspektiver på disiplinfag versus profesjonsfag	21
Frafall og gjennomstrømming i utdanningene	22
Tilbud og etterspørsel etter akademisk arbeidskraft	23
Oppsummering	23
3. Datamateriale	24
Kandidatundersøkelsen	24
Registerdata fra Statistisk Sentralbyrå	26
Kategorisering av utdanninger	26
Andre datakilder	27
4. Utviklingstrekk for humanistiske utdanninger	28
Student- og kandidatvekst	28
Hvem studerer humanistiske fag?	31
Kjønn	31
Alder	32
Sosial bakgrunn	33

Oppsummering	34
5. Arbeidsmarkedet for nyutdannede	35
Hovedaktivitet et halvt år etter fullført utdanning	35
Arbeidsledighet et halvt år etter fullført utdanning	36
Andre former for mismatch	38
Samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver	42
Samsvar mellom utdanningsinnhold og arbeidsoppgaver	45
Hvilke typer jobber går nyutdannede humanister til?	46
Lønn	49
Sammenheng mellom sektor og arbeidsmarkedstilpasning	50
Arbeidsmarkedet tre år etter fullført utdanning	51
Oppsummering	54
6. Relevans, kompetanseutnyttelse og kontakt med arbeidslivet i studietida	56
Vurdering av utdanningens relevans	56
Kompetanseutnyttelse og jobbtilfredshet	59
Kompetanseutnyttelse	59
Jobbtilfredshet	60
Utdanning som grunnlag for videre læring i jobben	60
Jobb i tråd med forventingene	61
Kontakt med arbeidslivet i studietida	62
Arbeidserfaring før eller under studiene	62
Studierelatert kontakt med arbeidslivet	63
Oppsummering	65
7. Næring, inntekt og ledighetsutvikling	66
Hvor jobber humanistene?	66
Hva tjener humanistene?	69
Ledighet to år etter fullført utdanning	74

Oppsummering	76
8. Avsluttende refleksjoner	77
Hovedfunn	77
Hvor god match mellom utdanning og arbeid kan forventes?	79
Er mismatch et problem – og for hvem?	79
Dimensjonering av høyere utdanning	82
Potensial for økt bevissthet om relasjonen mellom utdanning og arbeid	83
Spørreskjemadata og registerdata	85
Datakilder for videre forskning om humanister i arbeidslivet	85
Intervjudata og arbeidsgiverperspektiv	85
Fortsatt monitorering av kandidater	86
Referanser	87
Tabellvedlegg	92
Figurvedlegg	98

Sammendrag

Denne rapporten ser på arbeidsmarkedet for humanister fra 1995 og framover. I analysene skiller vi mellom ulike undergrupper av humanistiske fag, noe som i liten grad har vært gjort siden 1990-tallet. To hovedkilder for data benyttes; Kandidatundersøkelsen som NIFU gjennomfører, og registerdata fra Statistisk Sentralbyrå. Til sammen gir disse datakildene et godt grunnlag for å belyse flere aspekter ved arbeidsmarkedstilpasning for ulike grupper av humanister. Vi ser på objektive indikatorer som lønn og arbeidsledighet, men også subjektive indikatorer; hvordan kandidatene selv vurderer sin utdanning og sin arbeidsmarkedssituasjon. Målet med rapporten er først og fremst å *dokumentere* arbeidsmarkedstilpasningen for ulike grupper humanister.

Avtakende studenttall, økning i kandidattall

Det har vært en betydelig økning i antall studenter i høyere utdanning de siste 20 årene, men for humanistiske fag er økningen liten. Men ettersom flere går videre til mastergrad, har tallet på masterkandidater økt i mange humanistiske utdanninger. Prosentvis har veksten i kandidattall vært sterkest i kulturutdanninger og religionsutdanninger. Språkfag som norsk/nordisk og engelsk, som tradisjonelt utdanner kandidater som skal jobbe med undervisning, har hatt en reduksjon i antall kandidater. Dette kan synes paradoksalt, tatt i betraktning at disse gruppene har et bedre arbeidsmarked enn de fleste andre humanister.

Lavere yrkesdeltakelse enn andre mastergradskandidater

Nyutdannede humanister går i mindre grad rett ut i arbeid sammenlignet med andre høyere grads kandidater. De siste 20 årene har gjennomsnittlig 66 prosent av humanistene vært yrkesaktive et halvt år etter fullført utdanning, mens andelen på andre fagområder varierer mellom 74 og 88. Dette skyldes blant annet at flere humanister fortsetter i høyere utdanning også etter avlagt mastergrad. Andel yrkesaktive er høyere tre år etter fullført utdanning, men andelen som er yrkesaktive er også da lavere blant humanister enn blant personer som har andre typer mastergradsutdanning.

Moderat arbeidsledighet

Nyutdannede humanister har en arbeidsledighet som er omtrent på linje med snittet for andre med utdanning på mastergradsnivå. De som har studert norsk/nordisk har en ledighet som er

klart lavere enn de fleste andre fag, mens de som har studert litteraturvitenskap, kunsthistorie og arkeologi, kulturfag og filosofi og idéhistorie har høyere risiko for ledighet.

Når vi ser på andel arbeidsledige noen år etter fullført utdanning, har humanistene noe høyere ledighet enn snittet for andre mastergradsutdannede. Mens arbeidsledighet for mange utdanningsgrupper er et forbigående problem, relatert til overgang fra utdanning til arbeid, er det i større grad noe som vedvarer blant humanister. Det er likevel viktig å understreke at de aller fleste får jobb. Humanistene er mindre berørt av økonomiske konjunkturer enn andre mastergradsutdannede, noe som har sammenheng med at en høy andel går til undervisningsstillinger og andre jobber i offentlig sektor.

Høy mistilpasning

Selv om de fleste får seg jobb, har mange nyutdannede humanister arbeidsoppgaver som samsvarer dårlig med deres formelle kompetanse. Humanister har i større grad enn andre mastergradsutdannede ufrivillig deltidsarbeid. De har oftere såkalt *irrelevant arbeid*, det vil si arbeid som innebærer alvorlig grad av vertikal og horisontal mismatch. De oppgir også oftere å ha jobber som krever mindre utdanning enn det de har. De som har studert litteraturvitenskap, kulturfag, filosofi og idéhistorie er de som oftest er mistilpasset og overutdannet.

Mistilpasningen blant nyutdannede økte på slutten av 1990-tallet, men har senere holdt seg stabilt høy. Dette innebærer at økte kandidattall i humaniora totalt sett ikke i har bidratt til en vesentlig forverring av arbeidsmarkedssituasjonen. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det er sammenheng mellom kandidattall og arbeidsmarkedstilpasning om man ser på enkeltutdanninger.

Mange jobber med undervisning

Det store flertallet av humanister er ansatt i offentlig sektor, og mange av disse arbeider med undervisning, både i grunnskolen, videregående opplæring og i universitets- og høyskolesektoren. Vi observerer en svak tendens til at en lavere andel jobber med undervisning, men blant de nyutdannede ser dette ut til å være i ferd med å snu. Andelen kandidater som arbeider i privat sektor har ikke økt vesentlig i perioden. Men ettersom antallet kandidater har økt, innebærer det at det finnes et høyere *antall* humanister ansatt i privat sektor enn tidligere.

En høy andel av de som jobber i privat sektor har arbeidsoppgaver som ikke samsvarer med utdanningsnivået.

Svak inntektsutvikling

Humanister som gruppe har lavere inntekt enn andre mastergradsutdannede. Dels har dette sammenheng med at færre er i full jobb. De som har studert norsk/nordisk har den høyeste inntekten, mens de som har studert kunsthistorie og arkeologi har den laveste inntekten, og de som har studert litteraturvitenskap og filosofi og idéhistorie har også betydelig lavere inntekt enn andre humanister. Over tid har lønns og inntektsutviklingen vært svakere for humanister enn andre høyere grads kandidater. Likevel ser vi at masterkandidater i humanistiske fag tjener betydelig mer enn de som har bachelorgrad på samme fagområde.

Potensial for bedre samspill mellom utdanning og arbeid

Vi observerer at det er relativt store variasjoner i arbeidsmarkedstilpasning mellom kandidater fra ulike humanistiske utdanninger. De som har studert språkfag, og i særdeleshet de som har studert norsk/nordisk, har en relativt enkel overgang fra utdanning til arbeidsmarked, fordi mange av dem tar arbeid i skolen. Men for en del andre fagområder er det knyttet betydelige utfordringer til å finne arbeid i samsvar med utdanningens innhold og nivå. Dette gjelder særlig litteraturvitenskap, kunsthistorie og arkeologi, kulturfag, filosofi og idéhistorie.

Rapporten går i begrenset grad inn på årsakene til de mønstre som framtrer. Den påpeker imidlertid at det er et potensial for å skape et bedre samspill mellom humanistiske utdanninger og arbeidsliv. Både utdanningsmyndigheter, læresteder, studenter og arbeidsgivere kan på ulike måter bidra til å forbedre dette samspillet.

1. Innledning

Bakgrunn og hovedspørsmål

Humanistiske utdanninger består av en rekke fag, som tradisjonelt har utgjort en kjerne ved universitetene. De fleste humanistiske fagene har lange røtter, og fag som filosofi og historie er eksempler på dette. Språkfag har også lange tradisjoner. Men det er også fag som har kommet til etterhvert, som religionsvitenskap og såkalte områdestudier (for eksempel midtøstenstudier).

Med ujevne mellomrom stilles det spørsmål ved de humanistiske fagenes relevans for dagens arbeidsmarked, og om dimensjoneringen av utdanningstilbudet er i tråd med arbeidsmarkedets behov. Eksempelvis har dette vært oppe til diskusjon i forbindelse med lansering av resultater fra NHOs kompetansebarometer. Generelt har det på 2000-tallet vært økt oppmerksomhet rundt sammenhengen mellom utdanning og arbeidsliv, ikke minst i utdanningspolitikken (St. meld. 44 2008 – 2009). Også internasjonalt er det observert et økt politisk fokus på i hvilken grad kandidater er tilstrekkelig forberedt på arbeidslivet, eller employability, som er det engelske begrepet som gjerne brukes om dette (Harvey 2000, Yorke 2004). Dette handler ikke bare om hvorvidt kandidatene får jobb – som dels er knyttet til økonomiske konjunkturer – men om de gjennom utdanningen får en grunnkompetanse som er godt egnet til å overføres til arbeidslivet. Kort sagt har det blitt mer fokus på at utdanning, i tillegg til å bidra til individenes dannelse, skal være samfunnsnyttig. Dette har bidratt til at humanistiske utdanninger er under press, og det er utarbeidet flere former for «forsvarsskrift» for humaniora (se. f.eks. Moi 2011, Jordheim og Rem 2014). Denne rapporten har ikke til hensikt å gå inn i diskusjonen om de humanistiske fagenes nytte. Formålet er først og fremst å *dokumentere* hvordan de som har tatt humanistiske utdanninger klarer seg på arbeidsmarkedet; om de får jobb, og i hvilken grad de får arbeidsoppgaver i tråd med sin kompetanse.

Det har vært en vekst i antall uteksaminerte kandidater i humaniora – som i andre fag – og man kan tenke seg at utdanningsekspanjonen kan bidra til vansker med å skaffe seg arbeid i tråd med utdanningen. I Norge har humanister tradisjonelt blitt utdannet for å arbeide i skolen, men de siste tiårene har mange humanistiske fag hatt sterkere fokus på forskning enn på å utdanne for skolesektoren (Thue 2012). Men hva skjer om antallet kandidater blir høyere enn det skolen og academia kan absorbere? Etterspørres filosofer i privat næringsliv, filologer i

departementene eller historikere i kommunesektoren? Og er det viktig at humanistene får anvendt sin kompetanse i arbeidslivet?

Om veksten i antall kandidater på et fagområde er vesentlig større enn veksten i etterspørselen, kan dette medføre at flere får problemer med å skaffe seg arbeid i tråd med sine kvalifikasjoner. Samtidig er det viktig å huske på at også etterspørselssiden er i endring. Et økt tilbud av kandidater kan bidra til å skape sin egen etterspørsel. Om jobbene oppgraderes som følge av økt tilgang på høyt kvalifisert arbeidskraft, er ikke nødvendigvis overutdanning noe problem (Duncan og Hoffmann 1981). I følge Barth og medarbeidere (2004), var det nettopp en slik utvikling som fant sted i Norge på 1990-tallet. Den teknologiske utviklingen bidro til at jobber ble oppgradert, slik at større kull av akademikere ble absorbert i arbeidsmarkedet.

Tidligere norske studier har vist at humanister som gruppe har større utfordringer i det norske arbeidsmarkedet enn de fleste andre med høyere utdanning (Wiers-Jenssen, Støren og Arnesen, 2014, Næss, Arnesen og Wiers-Jenssen 2012, Fekjær, Nilsen og Aagnes 2000). De fleste humanister kommer seg relativt raskt i jobb, men betydelige andeler har problemer med å skaffe seg arbeid der de kan utnytte sin kompetanse fullt ut. Humanistene jobber oftere enn andre ufrivillig deltid. De er i større grad enn andre med høyere grad rammet av forhold som kan defineres som mistilpasning i arbeidsmarkedet. Høy mistilpasning blant humanister er imidlertid ikke noe nytt, og situasjonen er ikke vesentlig endret de siste 15 årene (Støren og Wiers-Jenssen 2016). Det kan likevel være grunn til å stille spørsmål ved hvorfor situasjonen er vanskeligere for humanister enn andre utdanningsgrupper, om det er forskjeller mellom ulike fagfelt innen humaniora, og om mismatchproblematikk for humanistiske fag er noe som er unikt for Norge.

De fleste analyser av humanisters overgang fra utdanning til arbeid, foretatt på 2000-tallet, har sett på humanister som én gruppe. Dette har sammenheng med at en del av fagområdene er små, og at antallet studenter og kandidater dermed er lavt. Dette innebærer at det foreligger begrenset med oppdatert kunnskap om hvordan ulike undergrupper av humanister tilpasser seg arbeidsmarkedet. Man kan for eksempel tenke seg at arbeidsmarkedet for filologer og filosofer kan være nokså ulikt. Denne rapporten bidrar til ny innsikt ved at den deler inn humanistene i undergrupper, og ved at den ser på hvordan arbeidsmarkedstilpasningen har utviklet seg over tid for de ulike undergruppene.

Formålet med rapporten er først og fremst å dokumentere arbeidsmarkedstilpasningen for humanister, og undersøke om det har skjedd endringer over tid. Vi vil studere «objektive» arbeidsmarkedsindikatorer, som arbeidsledighet, sektor og lønn. I tillegg vil vi se på hvordan humanistene selv vurderer aspekter ved relasjonen mellom utdanning og arbeid, også sett i forhold til andre utdanningsgrupper. Sentrale spørsmål som belyses er:

- Hvilket omfang av arbeidsledighet og andre former for mistilpasning i arbeidsmarkedet finnes blant ulike grupper humanister?
- Har det skjedd endringer over tid i hvilke deler av arbeidsmarkedet humanister arbeider i?
- Hvordan er lønnsutviklingen for ulike grupper av humanister?
- I hvilken grad er humanister tilfreds med hvordan utdanningen har forberedt dem på arbeidslivet?
- I hvilken grad har humanister hatt kontakt med arbeidslivet i løpet av studietida?
- Hvordan er humanisters situasjon i forhold til andre med høyere utdanning?

For å belyse disse spørsmålene, bruker vi to hovedkilder til data. Den ene er NIFUs kandidatundersøkelser, som er en serie spørreskjemaundersøkelser som henvender seg til nyutdannede akademikere. Den andre kilden er registerdata fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). Disse datakildene fanger opp litt ulik informasjon, og utfyller hverandre på en god måte. Rapporten fokuserer på utviklingen fra 1995 og fram til 2015. Den er i hovedsak basert på analyser gjort spesielt for denne rapporten, men vi vil også trekke veksler på resultater fra foreliggende publikasjoner.

Humanister vil i hovedsak defineres som personer med mastergrad, eller tilsvarende, i humanistiske fag. Dette har sammenheng med at det er kandidater på dette utdanningsnivået vi har best datagrunnlag for å si noe om. Vi vil imidlertid også komme inn på kandidater med bachelorgrad og ph-d.-grad, særlig i analysene av registerdataene fra SSB.

Rapportens struktur

Neste kapittel tar for seg tidligere studier av humanister på arbeidsmarkedet, og drøfter sammenhengen mellom høyere utdanning og arbeidsmarkedstilpasning for ulike grupper.

Kapittel 3 beskriver datamaterialet, mens kapittel 4 inneholder bakgrunnsinformasjon om humanistene; hvordan har student- og kandidattallsutviklingen vært? Hvordan er fordelingen

av kvinnelige og mannlige studenter i humaniora? Hvilke sosiale lag rekrutteres til humanistiske utdanninger?

Kapittel 5 og 6 tar for seg arbeidsmarkedssituasjonen for relativt nyutdannede, og er basert på analyser av Kandidatundersøkelsen. I disse kapitlene legger vi vekt på å sammenligne humanister med ulike andre grupper høyere grads kandidater, i tillegg til å se på forskjeller mellom ulike undergrupper humanister. Kapittel 5 belyser overgangen fra utdanning til arbeidsmarked, og vi ser på blant annet hvor store andeler er i arbeid og i hvilken grad arbeidet er i samsvar med utdanningen. Kapittel 6 ser på kandidatenes egne vurderinger av hvor godt utdanningen har forberedt dem på arbeidslivet, og belyser også arbeidserfaring og kontakt med arbeidslivet i studietida. Kapittel 7 er basert på registerdata fra SSB, og omhandler lønn og arbeidsledighet for ulike grupper humanister. Dette kapitlet ser også på om det er forskjeller i arbeidsmarkedsutbytte i forhold til utdanningsnivå (bachelor, master ph.d.), og går nærmere inn på hvilke næringer humanistene arbeider i. Kapittel 8 inneholder en kort oppsummering av hovedfunn, og en diskusjon om i hvilken grad ulike aktører kan påvirke relasjonen mellom utdanning og arbeid for humanister.

2. Tidligere forskning

I dette kapittelet vil vi oppsummere foreliggende kunnskap om humanisters arbeidsmarked. Vi legger vekt på tidligere norske studier, men viser også til internasjonal forskning. Vi vil også ta opp spørsmålet om arbeidsmarkedstilpasning for universitetsutdanninger med generalistpreg i forhold til profesjonsutdanninger.

NIFUs kandidatundersøkelser

Når det gjelder tidligere forskning om overgang fra utdanning til arbeidsmarked, står NIFUs kandidatundersøkelser helt sentralt. Disse nasjonale spørreundersøkelsene har vært gjennomført blant høyere grads kandidater 1972, og det finnes derfor lange tidsserier med data og en rekke publikasjoner. Nedenfor skal vi oppsummere noen hovedfunn som er særlig relevante i forhold til denne rapportens tema.

Moderat arbeidsledighet, men betydelig mistilpasning i arbeidsmarkedet

Flere analyser av NIFUs kandidatundersøkelser viser at humanister har større utfordringer i overgangen fra utdanning til arbeid enn de fleste andre utdanningsgrupper. De har ikke nødvendigvis større problemer med å skaffe seg en jobb – mange år er det faktisk ikke større arbeidsledighet blant nyutdannede humanister enn det er blant for eksempel jurister eller realister (Wiers-Jenssen mfl. 2014, Støren mfl. 2016). Humanister er mindre berørt av økonomiske konjunkturer sammenlignet med en del andre utdanningsgrupper, noe som må ses i sammenheng med at flertallet går til offentlig sektor. Samtidig er det vist at en relativt høy andel av humanistene opplever arbeidsledighet i løpet av de tre første årene av karrieren, og at den gjennomsnittlige ledighetsperioden for de som har opplevd arbeidsledighet er høyere for humanister enn for andre med mastergrad (Arnesen, Støren og Wiers-Jenssen 2013). Dette medfører at de i snitt opparbeider seg mindre arbeidserfaring, noe som kan bidra til svakere karriereutvikling (Arnesen 2009a). Likevel er det verd å merke seg at sysselsettingsgraden blant humanister øker med antall år siden de fullførte utdanningene, selv om den er lavere enn for andre høyere grads kandidater. Tre til fire år etter fullført høyere grad er om lag ni av ti humanister sysselsatt (Arnesen mfl. 2013, Arnesen 2000b).

Humanistene skiller seg fra andre mastergradsutdannede ved at de i større grad har problemer med å skaffe seg relevante jobber, som er i tråd med deres utdanningsnivå, og ved at det er en

høyere andel som jobber ufrivillig deltid (Støren mfl. 2014, Arnesen mfl. 2013). Denne situasjonen er slett ikke ny – humanister har vært mer utsatt for mismatch i arbeidslivet enn de fleste andre utdanningsgrupper i minst 20 år (Støren og Wiers-Jenssen 2016, Støren, Næss, Reiling og Wiers-Jenssen 2014). Nyutdannede humanister er også i mindre grad enn andre i faste stillinger enn kandidater fra andre fagområder (Wiers-Jenssen mfl. 2014).

Svak lønnsutvikling

Humanistene har lavere startlønn enn de fleste andre høyere grads kandidater (Støren mfl. 2016, Arnesen mfl. 2013). Analyser av lønnsutviklingen for akademikere fra midten av 1970-tallet til midten av 1990-tallet viser at akademikere generelt tapte lønsmessig terreng i forhold til andre yrkesgrupper, og at humanister i denne perioden hadde en dårligere lønnsutvikling enn andre med høyere grad (Arnesen og Try 1999).

Ingen klar sammenheng mellom kandidatekspansjon og arbeidsmarkedsproblemer

Andel høyere grads kandidater som var mistilpasset på arbeidsmarkedet økte på 1990-tallet (Arnesen og Szanday 2000). Men fra årtusensskiftet har omfanget av mistilpasning vært mer stabilt. Den sterke veksten i antall uteksaminerte kandidater fra midten av 2000-tallet, har i liten grad har gjenspeilet seg i økte problemer på arbeidsmarkedet, verken for humanister eller andre høyere grads kandidater. Når det gjelder humanister, skjedde det på 1990-tallet en økning i andelen nyutdannede som har høyere utdanningsnivå enn arbeidsoppgavene krever, men økningen fant i hovedsak sted hovedsak før kandidattallene skjøt fart på 2000-tallet (Støren og Wiers-Jenssen 2016).

Bachelorkandidater fortsetter i utdanning

Kandidatundersøkelsen 2007 omfattet, i tillegg til mastergradskandidater, også kandidater med bachelorgrad fra breddeuniversitetene. Analysene fra denne undersøkelsen viste at få gikk ut i fulltidsarbeid etter fullført bachelorgrad. Hele tre av fire var i utdanning et halvt år etter fullført bachelorgrad, og dette gjaldt både humanister og andre universitetsbachelorer (Arnesen og Waagene 2009). Mange av bachelorkandidatene fortsetter på mastergrad (48 prosent av humaniorabachelorene). De fleste som fortsetter på mastergrad, begrunner dette med at de hele tiden har hatt en plan om å ta mastergrad. Men noen få sier også at de har gått videre til master fordi det var vanskelig å få jobb med bachelorgrad. Det er også en del som starter på andre

bachelorgrader eller utdanninger på lavere nivå. Blant humanistene var denne andelen 26 prosent, noe som er høyere enn for andre universitetsbachelorere.

Når så mange av bachelorene fra universitetene fortsetter i utdanning, er det vanskelig å få god kunnskap om hvordan arbeidsmarkedet er for de som stopper ved en bachelorgrad – enten det er i humanistiske fag eller i andre fag. Kun én av ti bachelorer i humanistiske fag var i relevant heltidsarbeid et halvt år etter fullført utdanning, og ytterligere to av ti var i relevant deltidsarbeid i kombinasjon med studier (Arnesen og Waagene 2009). Dette viser at bachelorgrad i tradisjonelle universitetsfag ikke fungerer som en selvstendig grad – i hvert fall gjorde den det ikke få år etter at graden ble innført som en del av Kvalitetsreformen.

Analyser av Kandidatundersøkelsen har i liten grad inneholdt informasjon om ulike undergrupper av humanister (eller andre utdanningsgrupper). Dette har sammenheng med at antall respondenter i hver enkelt undersøkelse er for lavt til å bryte ned på undergrupper. Men når flere årganger av Kandidatundersøkelsen slås sammen, gir dette større muligheter for å undersøke undergrupper. Dette er gjort tidligere, (Næss mfl. 2012), men mindre detaljert enn det vi vil gjøre i denne rapporten.

Analyser av registerdata

Arbeitsmarkedet for kandidater som ble uteksaminert fra det historisk-filosofiske faktisk ved Universitetet i Oslo (UiO) på 1980- og 1990-tallet er analysert i en rapport (Fekjær m.fl. 2000). Denne rapporten er basert på registerdata, og inneholder informasjon om ulike undergrupper av humanister. Rapporten viser at det er betydelige variasjoner i arbeidsmarkedstilpasning mellom ulike grupper humanister. Eksempelvis har kandidater med utdanning i filosofi og kultur- og idéfag oftere vært registrert som arbeidsledige (og mottatt dagpenger) sammenlignet kandidater med utdanning i nordiske språk eller engelsk. Flertallet av humanistene jobbet innenfor undervisningssektoren, men utviklingen viser en dreining i retning av at flere arbeider med undervisning på høyere nivå. En større andel arbeidet ved universiteter og høyskoler ved utgangen enn ved inngangen til 1990-tallet, mens andelen som underviste i grunnskole og videregående skole viste en nedadgående trend. Rapporten viser også at i enkelte utdanningsgrupper er det mange som finner i arbeid i andre sektorer; eksempelvis litteraturvitere i media og forlag, kunsthistorikere på museer, og medievitere i offentlig forvaltning.

Når det gjelder lønn, så viser rapporten at heltidsansatte humanister fra UiO hadde lavere snittlønn enn kandidater med samfunnsvitenskapelig og naturvitenskapelig utdanning. De som arbeidet i privat sektor hadde om lag sju prosent høyere medianinntekt enn de som arbeidet i offentlig sektor. Høyest inntekt hadde filosofer ansatt i privat sektor, og det var også for dette faget det ble observert størst forskjeller mellom ansatte i privat og offentlig sektor. Analysene viser også at heltidsansattes medianlønn var om lag sju prosent høyere for menn enn for kvinner. Differansen i mennenes favør var størst for fagene historie og kunsthistorie.

Rapporten analyserer situasjonen for kandidater uteksaminert i perioden 1981 til 1996, og det er derfor behov for kunnskap om hva som har skjedd etter den tid. Den omfatter dessuten kun kandidater fra UiO, og det vil være interessant å få opplysninger også om kandidater fra flere læresteder.

Lærestedenes kandidatundersøkelser

Flere læresteder foretar undersøkelser blant kandidater som er uteksaminert ved egen institusjon. Disse kan være nyttige for lærestedene selv, men har ofte begrenset interesse sett fra et forskningsperspektiv. En av årsakene til dette er at de er vanskelige å sammenligne på tvers av læresteder, fordi spørsmålsformuleringene varierer. Videre kontrollerer analysene sjelden for uteksamineringsår eller utdanningsnivå, noe som gjøre det det vanskelig å tolke resultatene. Nedenfor løfter vi likevel fram noen eksempler på resultater som berører humanister, fra kandidatundersøkelser som er foretatt av lærestedene de senere år. Vi har valgt ut undersøkelser der rapportene analyserer humanistene som en egen gruppe.

UiOs kandidatundersøkelse 2014

UiO foretok en undersøkelse blant et utvalg av sine kandidater i 2014 (Rambøll 2014). Denne viser at masterkandidater utdannet fra det humanistiske fakultet dobbelt så ofte er arbeidsledige som kandidater fra andre fakultet. Undersøkelsen inkluderer også bachelorkandidater, og blant disse er ledigheten for humanister omtrent som snittet for alle faggrupper. Undersøkelsen viser også at andelen yrkesaktive som er i heltidsjobb, er noe lavere blant humanister enn andre. Andel masterkandidater og ph.d.-kandidater i historisk-filosofiske fag som er i fast stilling er også betydelig lavere enn for de fleste andre fag.

NTNUs kandidatundersøkelse 2013

NTNU har foretatt kandidatundersøkelser blant sine tidligere studenter i flere runder, sist i 2013 (TNS Gallup 2014). I likhet med UiOs undersøkelse, viser den at andelen som arbeider i full stilling og som har fast jobb er lavere blant kandidater fra historisk-filosofisk fakultetet enn blant kandidater fra andre fakultet. Den viser også at andelen som har vært i sammenhengende betalt arbeid i mer enn seks måneder er lavere blant humanister enn andre. På spørsmål om å vurdere utdanningens arbeidslivsrelevans, gir humanistene utdanningen sin dårligere skussmål enn kandidater fra andre fakulteter.

Karrieresenteret ved Studentsamskipnaden i Bergens kandidatundersøkelse 2011

I Bergensregionen har det vært foretatt kandidatundersøkelser som inkluderer både Universitetet i Bergen, Høgskolen i Bergen og Norges handelshøyskole. Undersøkelsen som ble foretatt i 2011, viser at andelen i heltidsstilling er lavere blant humanister enn andre. Den viser også at humanister, sammen med samfunnsvitere, er de som opplever at arbeidet har minst relevans i forhold til utdanningen.

Lærestedenes egne undersøkelser bekrefter altså at humanister har større utfordringer på arbeidsmarkedet enn kandidater uteksaminert fra andre fakulteter. Rapportene som publiseres gir imidlertid ikke informasjon om det er visse undergrupper av humanister som er spesielt utsatte.

Ph.d.-utdannedes karriere

Doktorgradskandidater inngår ikke i NIFUs regulære kandidatundersøkelser, men NIFU har foretatt en spørreundersøkelse også til denne gruppen (Kyvik og Olsen 2007). Det har også vært foretatt analyser av doktorgradsutdannedes karriere, basert på analyser av NIFUs doktorgradsregister registerdata fra SSB (Olsen 2012). Disse undersøkelsene viser at personer med doktorgrad generelt ikke har hatt særlige problemer med å skaffe seg arbeid, og dette gjelder også humanister. Totalt sett jobber tre av fire ph.d.-kandidater med forskning. Personer med doktorgrad i humanistiske fag er de som i høyest grad arbeider i offentlig sektor (Olsen 2012). Undersøkelsene ser imidlertid ikke på forskjeller mellom undergrupper av humanister – eller undergrupper av kandidater fra andre fagfelt for den saks skyld.

Personer med doktorgrad inngår i noen av kandidatundersøkelsene som lærestedene foretar, men tallgrunnlaget er som regel lavt, og det foretas ikke alltid analyser for denne gruppen separat. Analyseselskapet Damvad (2012) har foretatt en analyse av doktorgradskandidater fra Universitetet i Bergen. Her framgår det at en større andel av kandidatene fra humanistiske fag enn fra andre fag bruker mer enn et år på å skaffe seg relevant arbeid. Tallgrunnlaget er imidlertid lavt, og må tolkes med forsiktighet.

Internasjonale studier

Gjennomgangen av norsk forskning på humanister i arbeidsmarkedet, viser at humanister har utfordringer i overgangen fra utdanning til arbeid. De er mer utsatte for ulike former for mistilpasning i arbeidsmarkedet, og de har dårligere avkastning av utdanningen i form av lønn. Men er dette noe som er spesielt for humanister i Norge, eller er dette et fenomen vi også finner i andre land? En kandidatundersøkelse som ble foretatt i 13 europeiske land i 2005 (Allen og van der Velden 2011) viser at situasjonen ikke er unik for Norge. Kandidater i humaniora er mer utsatt for mismatch i arbeidslivet enn andre kandidatgrupper, og de ligger også under gjennomsnittet når det gjelder lønn (Arnesen 2011). En rapport basert på den britiske Arbeidskraftundersøkelsen, viser at det i Storbritannia er lavere sysselsettingsgrad blant humanister enn blant andre med høyere utdanning, og at de ligger under gjennomsnittet når det gjelder lønn (Office for National Statistics, 2013). I Frankrike, som ofte oppfattes som et land der de humanistiske fagene står sterkt, er det vist at humanistene har større utfordringer i arbeidsmarkedet enn andre akademikergrupper (Louvel 2007). Også i Danmark har humanistene klart høyere arbeidsledighet enn de fleste andre med høyere utdanning (Udvalg for Kvalitet og Relevans i de Videregående Uddannelser 2015). At humanister har utfordringer på arbeidsmarkedet, er altså på ingen måte unikt for Norge.

Perspektiver på disiplin-fag versus profesjonsfag

Utdanninger og faglige disipliner kan kategoriseres på forskjellige måter. En inndeling som har vært mye brukt, er å dele inn fagene etter to hoveddimensjoner. Den ene dimensjonen går på om fagene er rene eller anvendte vitenskaper, og den andre på «harde» eller «myke» fag (Bigland 1973, Kolb 1981, Becher 1987). Humanistiske fag er i hovedsak teoretiske, ikke anvendte, og de er i hovedsak såkalt «myke» fag, det vil si at de står i en fortolkende tradisjon.

Men man kan også kategorisere fag etter hva slags kopling de har til arbeidslivet. Noen utdanninger har en sterk kopling til arbeidslivet, og det framstår som nokså opplagt hva slags arbeid utdanningen kvalifiserer for. Eksempelvis blir de fleste som tar en medisintutdanning leger, og de fleste som tar en sykepleierutdanning blir sykepleiere. I profesjonsutdanninger er koplingen mellom utdanning og arbeid nokså tett. Andre utdanninger er mer generelle i sin karakter, og kvalifiserer for et bredere spekter av yrker og jobbmuligheter. Mange humanistiske utdanninger, samfunnsvitenskapelige og til en viss grad også naturvitenskapelige fag er eksempler på slike generalistpregede utdanninger. Det er ikke helt opplagt hva en historiker, sosiolog eller en biolog skal arbeide med etter fullført utdanning. Generelle utdanninger kvalifiserer for et bredere spekter av jobber. Samtidig er det rimelig å anta at det kreves mer opplæring i jobben. Dette kan innebære at de som er utdannet innenfor disse fagområdene, i mindre grad opplever umiddelbar match mellom utdanning og arbeidsmarked.

Frafall og gjennomstrømming i utdanningene

Det er godt dokumentert at humanistiske fag i Norge har større utfordringer med frafall enn de fleste andre utdanningsgrupper (Aamodt og Hovdhaugen 2011, Hovdhaugen, Frølich og Aamodt 2013). Ifølge de tall fra NSD, har halvparten av alle studenter som startet på bachelorutdanninger i humanistiske i 2009 fag ikke fullført utdanningen fem år senere (Kunnskapsdepartementet 2015). Tradisjonelle universitetsutdanninger har generelt større frafall enn profesjonsutdanninger, men de humanistiske fagene har enda større problemer med å holde på studentene enn samfunnsfag og realfag (Kunnskapsdepartementet 2015).

Frafall kan deles inn i to hovedtyper: 1) Studentene slutter helt i høyere utdanning 2) Studentene går over til et annet studieprogram. Aamodt og Hovdhaugen (2011) har funnet at andelen som slutter helt er høyere i humanistiske utdanninger enn i samfunnsfaglige og matematisk-naturvitenskapelige utdanninger. Ifølge Hovdhaugen (2014) finnes det to forklaringstradisjoner med hensyn til årsaker til frafall. Den ene tradisjonen går ut på at studentene ikke er godt nok forberedt til høyere utdanning (mangler forkunnskaper), den andre går ut på at studentene har valgt feil program. Hovdhaugen mener imidlertid at hvordan utdanningssystemet er strukturert har stor betydning. Den norske modellen for høyere utdanning er mer fleksibel enn i mange andre land, og det er i større grad lagt til rette for å «prøve seg» i høyere utdanning. Vi kan uansett konstatere at halvparten av de som prøver seg

på historisk-filosofiske utdanninger i Norge, ikke fullfører utdanningen. Mange av dem vil imidlertid fortsette å studere, men velge andre fagfelt.

Tilbud og etterspørsel etter akademisk arbeidskraft

Statistisk sentralbyrå utarbeider prognoser for framtidens kompetansebehov. De estimerer at behovet for arbeidskraft med høyere utdanning vil være høyt også i årene fram mot 2030 (Bjørnstad mfl., 2010, Cappelen mfl., 2013). Humanistiske fag er blant de fagområder der SSB mener at tilbudet av arbeidskraft vil øke noe mer enn etterspørselen, men den nyeste framskrivningen tyder på et mindre overskudd av humanister enn tidligere antatt.

I hvilken grad slike prognoser slår til, avhenger av en rekke forhold, blant annet ungdommens utdanningspreferanser, økonomisk utvikling og migrasjon. Slike forhold er vanskelige å predikere, og det er derfor knyttet betydelig grad av usikkerhet til prognoser for tilbud og etterspørsel av arbeidskraft. Det er likevel tegn som tyder på at studenter tar arbeidslivets signaler i betraktning når de søker seg til høyere utdanning (Arnesen og Strøm 2008). Dette kan være en medvirkende årsak til at studentveksten har vært mindre i humaniora enn i andre fag. Det siste skal vi komme tilbake til i kapittel 4.

Oppsummering

Tidligere forskning har vist at humanistene som gruppe har større utfordringer på arbeidsmarkedet enn andre grupper av høyere grads kandidater. Denne situasjonen er imidlertid ikke unik for Norge. Dette har dels sammenheng med at humanistiske utdanninger i hovedsak er disiplinlag, og at det er en svakere kobling mellom utdanning og arbeidsmarked for slike generelle utdanninger enn det er for profesjonsutdanninger. Men vi kan heller ikke se bort fra at det kan være en ubalanse mellom tilbud og etterspørsel når det gjelder en del humanistiske utdanninger.

3. Datamateriale

I denne rapporten analyserer vi to typer data; Kandidatundersøkelsen, som NIFU gjennomfører, og registerdata fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Disse dataene har ulike styrker og svakheter, men utfyller hverandre på en god måte for å belyse de problemstillinger som tas opp i denne rapporten.

Kandidatundersøkelsen

NIFU har gjennomført kandidatundersøkelser blant høyere grads kandidater siden 1972. Det gjennomføres to typer kandidatundersøkelser:

- *Halvtårsundersøkelser* gjennomføres annethvert år, og ser på situasjonen seks måneder etter fullført utdanning. Målgruppen er høyere grads kandidater på alle fagområder, med unntak av medisin. Det er stort sett de samme spørsmålene som stilles hver gang, noe som gir grunnlag for å utarbeide tidsserier.
- *Spesialundersøkelser* gjennomføres som regel i de årene det ikke gjøres halvtårsundersøkelser. Disse kartlegger situasjonen lengre tid etter fullført utdanning, for eksempel tre eller åtte år. Undersøkelsene går ofte mer i dybden på utvalgte tema, eksempelvis har den tatt for seg samarbeid med arbeidslivet i utdanningen, og i hvilken grad utdanningen har forberedt kandidatene på arbeidslivet.

I denne rapporten vil vi trekke veksler på både halvtårsundersøkelsene og spesialundersøkelser. Halvtårsundersøkelsene gir oss mulighet til å se på utvikling over tid. Ettersom det ofte er få kandidater som utdannes på hvert studieprogram, vil vi i en del tilfeller slå sammen flere årganger av Kandidatundersøken. På denne måten får vi et tilstrekkelig stort tallgrunnlag for å kunne se på utviklingen for ulike undergrupper av humanister. Vi vil bruke tidsseriedata fra 1995 – 2015. I analyser basert på data fra spesialundersøkelsene, har vi ikke mulighet til å slå samme data fra flere år. Dette innebærer at tallene kan brytes ned på færre undergrupper.

Kandidatundersøkelsen har den fordel at den innhenter informasjon fra kandidatene selv. Man kan altså spørre dem både om faktiske forhold, og be om deres vurderinger av ulike sider ved utdanning og arbeid. Dette gjør at vi kan innhente mer detaljert informasjon om

arbeidsmarkedssituasjon og bruk av kompetanse enn vi kan innhente gjennom registerdata, og vi kan også få inn opplysninger om jobbtilfredshet og vurdering av utdanningens relevans. Undersøkelsen har også en styrke i at den har mer nøyaktige utdanningsopplysninger for en større andel av de kandidatene som inngår, sammenlignet med registerdataene.

Kandidatundersøkelsen er en spørreskjemaundersøkelse, og omfatter dermed færre personer enn registerdataene fra SSB. Det er et utvalg av kandidatene som spørres om å delta, og i og med at ikke alle besvarer undersøkelsen, innebærer dette at tallet på observasjoner reduseres ytterligere. Færre observasjoner gjør at vi ikke kan bryte ned dataene på samme detaljnivå som registerdata fra SSB. I denne rapporten har vi kompensert for dette ved å slå sammen flere årganger av undersøkelsen. Kandidatundersøkelsene som er gjort tilbake til 1995 er delt inn i tre grupper; 1995-2000, 2001-2007 og 2009-2015. Vi har valgt en så detaljert gruppering som mulig, men det ligger en begrensning i at vi ønsket at det skulle være minst 20 kandidater i hver gruppe (som er det minstenivået NIFU pleier å bruke) i alle disse tre periodene. Der tallet på kandidater er i intervallet 20-49, har vi satt tallene i parentes. Der tallet på kandidater er mindre enn 20 har vi satt en strek (-), og der det ikke er noen kandidater har vi brukt tomme celler.

Svarprosenten i Kandidatundersøkelsen har gått ned over tid. I 1995 var svarprosenten i halvtårsundersøkelsen 78, mens den i 2015 var 50,5. Antall svar i halvtårsundersøkelsene har variert mellom 2042 and 3917. I spesialundersøkelsen vi har benyttet er svarprosenten 58,1. For mer informasjon om Kandidatundersøkelsen generelt, se Wiers-Jenssen, Arnesen og Støren (2012) og <http://www.nifu.no/forskning/kandidatundersokelsen/>

I den ordinære rapporteringen fra Kandidatundersøkelsen ses humanistiske og estetiske utdanninger samlet, men gitt at denne rapporten omhandler humanistiske utdanninger, har vi her valgt å ikke ha med kunstutdanninger, teologiske utdanninger og kategorien «musikk, dans drama». Disse gruppene utgjør totalt om lag 31 prosent av alle kandidater i det som i Kandidatundersøkelsen omtales som «Humanistiske og estetiske fag». Vi gjør derfor oppmerksom på at tallet på humanister i tabeller og figurer i denne rapporten avviker fra andre analyser av Kandidatundersøkelsen, gitt at humanistgruppen er ulik definert.

Registerdata fra Statistisk Sentralbyrå

Den andre datakilden som er brukt i denne rapporten er registerdata. Disse dataene er hentet fra forskjellige norske registre og inneholder komplette populasjonsdata. Dette betyr at det ikke finnes noe utvalgsusikkerhet når vi presenterer dataene. Registerdataene har en panelstruktur, noe som betyr at vi har årlige målinger på flere av arbeidsmarkedsutfallene for humanistkandidatene. Vi vet for eksempel hva de har tjent hvert enkelt år over lange perioder. Dette gjør det mulig å inkludere et tidsperspektiv i analysene våre.

Vi har tatt utgangspunkt i en persons siste registrerte utdanning ifølge befolkningens høyeste utdanning (BU), slik utdanningene er klassifisert i Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB). Dette er gjort for å få et mest mulig riktig bilde av hvilken utdanning som er relevant for arbeidsmarkedsutfallet til en kandidat. Dette innebærer vi vil ha færre kandidater i våre analyser enn det totale antallet kandidater som er uteksaminert fra universitetene og høyskolene.

Kategorisering av utdanninger

Registerdataanalysene er begrenset til perioden 1995-2014 (2013), og til de humanistkandidatene som har registrert en utdanning innen hovedgruppene: språk, litteratur, historie, kultur og filosofi, og religion. De fleste analysene er begrenset til hovedfags- og masterkandidater, dvs. de personene som har oppnådd en utdanning på nivå 7 i NUS2000-kodingen (Rognan & Barrabes, 2001). Det er også inkludert en referansekategori med alle andre høyere utdanninger på samme nivå. I tillegg til en slik grovinndeling, bruker vi også en mer findelt klassifisering med kategoriene: Norsk/nordisk, tysk/fransk, engelsk, andre språkfag/områdestudier, litteraturvitenskap, historie, kunsthistorie og arkeologi, kulturutdanninger, filosofi og idéhistorie og religionsutdanninger.

Som utgangspunkt for faginnndeling har vi brukt Norsk standard for utdanningsgruppering, NUS2000, som utarbeides av SSB (Barrabés & Østli 2015), men vi har gjort enkelte justeringer. Enkelte utdanninger innen humanistiske og estetiske fag fra NUS2000 er utelatt. Disse utdanningene er i hovedsak profesjonsutdanninger innen teologi- og bibliotekvitenskap og utøvende utdanninger innen skriving, musikk og dans. I tillegg er det en god del kandidater som har en uspesifisert humanistisk utdanning (hovedsakelig fordi de har tatt utdanningen i utlandet), og disse er heller ikke tatt med i analysene. For en komplett oversikt over alle

utdanningene som inngår i hovedinndelingen og fininndelingen se vedleggstabellene V3a og V3b.

Mange utdanninger uteksaminerer relativt få kandidater per år, og vi har derfor vært nødt til å slå sammen grupper. Slike sammenslåinger er dels basert på at fagene har innholdsmessige fellestrekk, men kan også være basert på at kandidatene har nokså likt mønster når det gjelder arbeidsmarkedsutfall (eksempelvis kunsthistorie og arkeologi).

Analysene av Kandidatundersøkelsen tar utgangspunkt i den samme faginndelingen som beskrevet over. I enkelte analyser, der antall observasjoner er lavt, brukes en grovere faginndeling.

Andre datakilder

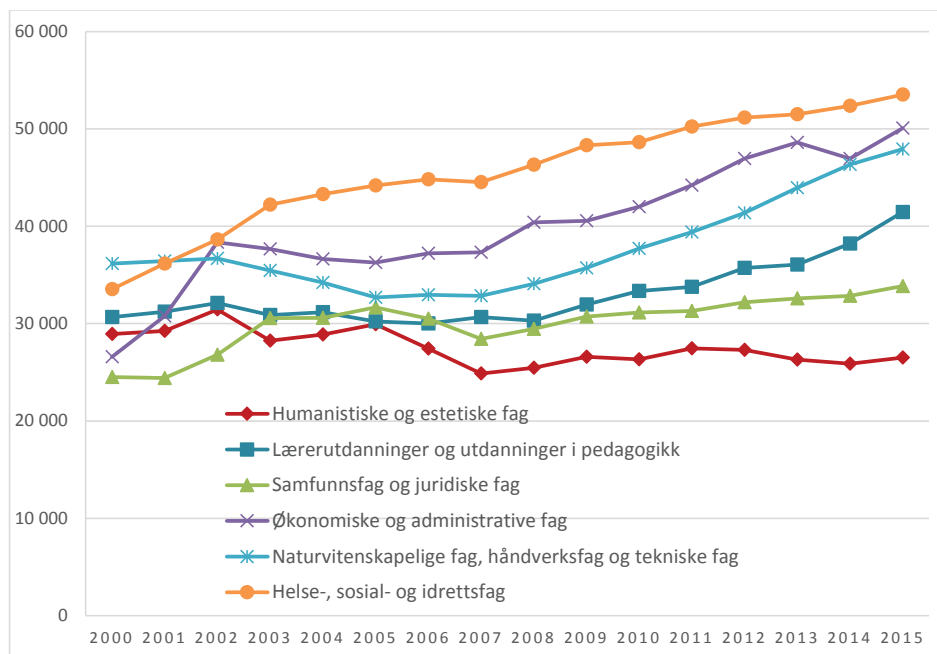
I kapittel 4 er to figurer basert på data fra SSBs statistikkbank, og en tabell basert på Akademikerregisteret til NIFU. Der vi har brukt andre kilder enn Kandidatundersøkelsen og datasettet fra SSB, er dette oppgitt i figur-/tabelltittelen.

4. Utviklingstrekk for humanistiske utdanninger

I dette kapittelet skal vi se på noen sentrale trekk ved humanistiske utdanninger. Vi beskriver utviklingen i student- og kandidatall, og ser på sammensetningen av studentmassen med hensyn til kjønn, alder og sosial bakgrunn. Denne informasjonen utgjør et bakteppe for analysene i de neste kapitlene.

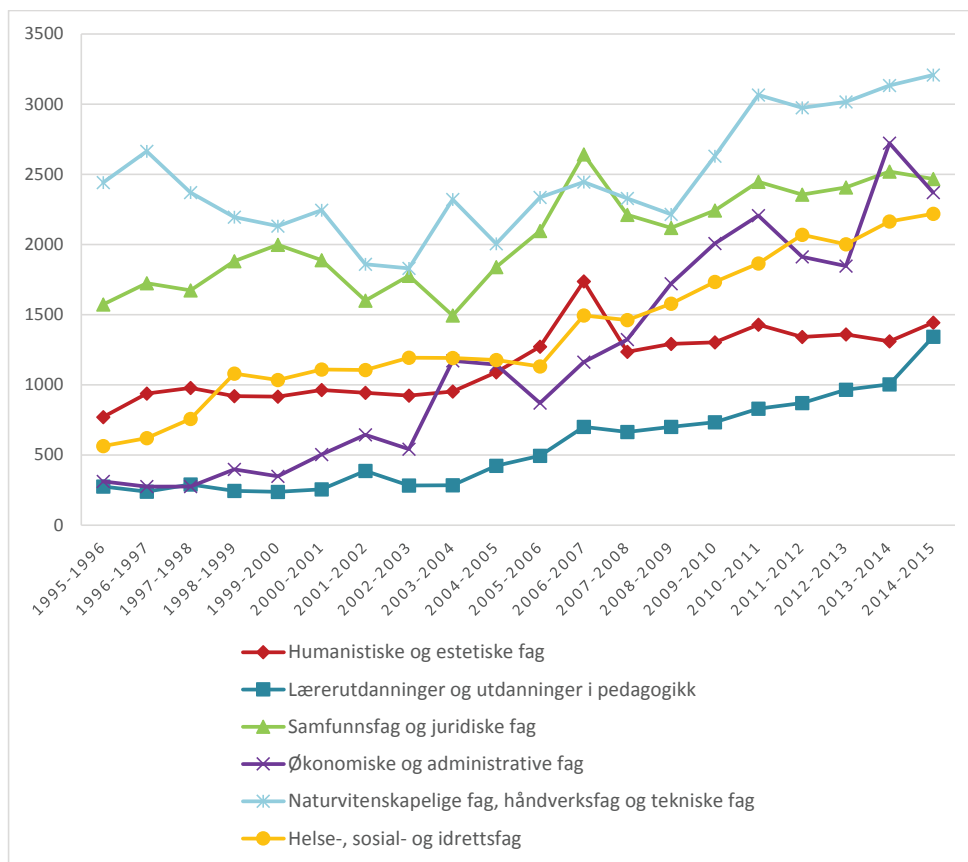
Student- og kandidatvekst

Det har skjedd en sterk vekst i antall studenter i høyere utdanning i Norge i den perioden som denne rapporten omfatter. Fra 1995 til 2015 økte studenttallet med om lag 100 000 personer, en vekst på 65 prosent. Studentveksten har vært lavere for humanistiske og estetiske fag enn for andre faggrupper i denne perioden. Mens det i 1995 var registret om lag 21 000 studenter på dette fagfeltet, var antallet ca. 26 500 i 2015. Dette utgjør en vekst på 26 prosent for hele perioden. Men veksten skjedde i første halvdel av perioden, og fra 2005 har studenttallene gått ned. Figur 4.1 illustrerer det både i nominelle tall og relative andeler er færre som studerer humanistiske og estetiske fag i dag enn det var ved årtusensskiftet. Helse-, sosial- og idrettsfag, økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige fag har derimot hatt en svært sterk vekst.

Figur 4.1 Antall studenter i høyere utdanning i Norge 2000 – 2015. Kilde: SSB, Statistikkbanken

Blant annet som en følge av kvalitetsreformen, tar en høyere andel av studentkullene tar mastergrad. Dette innebærer at det har vært en sterkere vekst i antall kandidater med høyere grad enn det har vært i antall studenter. Kandidatveksten har vært særlig sterk i økonomisk-administrative fag og helse-, sosial- og idrettsfag. Men det har også vært en betydelig vekst i antallet som tar høyere grad i humanistiske og estetiske fag. Mellom 1995 og 2014 har det skjedd en dobling i antall kandidater på dette fagfeltet, fra 700 til rundt 1400 personer per år (Figur 4.2). Tallene fra SSB omfatter hele gruppen «humanistiske og estetiske fag», som inneholder flere fagfelt enn de humanistiske utdanningene som dekkes i denne rapporten. For humanistene har veksten vært noe lavere, i undergang av 60 prosent økning (jf. Tabell 4.1).

Figur 4.2. Antall kandidater uteksaminert fra norske læresteder 1995/96 – 2014/15. Kilde: SSB, Statistikkbanken

Når vi ser bare på humanistene (tabell 4.1), ser vi at det på mange fagområder utdannes relativt få kandidater per år. Historie utgjør den største gruppen, med mer enn 3000 uteksaminerte

kandidater i løpet av perioden. Andre store grupper er kunsthistorie og arkeologi, kulturutdanninger, religionsutdanninger og norsk/nordisk. De minste faggruppene er filosofi og idéhistorie og språkfagene fransk og tysk.

Tabell 4.1. Antall uteksaminerte humanister (høyere grad) fordelt på undergrupper av humanister. Kilde: Akademikerregisteret, NIFU

Avgangår	Humanistiske fag										Totalt
	Engelsk	Norsk/Nordisk	Fransk/tysk	Andre språkfag/områdestudier	Litteraturvitenskap	Historie	Kunsthistorie og arkeologi	Kulturutdanninger	Filosofi og idéhistorie	Religionsutdanninger	
	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall	Antall
1995	64	120	44	30	27	132	54	32	36	20	559
1996	72	117	54	34	34	117	54	35	41	33	591
1997	89	105	58	38	38	157	49	35	48	42	659
1998	81	106	53	36	48	132	60	33	45	39	633
1999	78	100	67	39	50	122	50	36	53	42	637
2000	72	96	47	38	66	117	67	29	44	58	634
2001	88	90	44	55	59	142	63	26	64	75	706
2002	64	87	36	41	48	117	74	24	56	81	628
2003	64	68	44	44	40	108	75	57	53	49	602
2004	76	57	28	72	61	127	80	38	59	49	647
2005	58	65	35	60	92	147	108	102	54	76	797
2006	60	52	30	69	130	161	140	116	59	141	958
2007	80	99	30	81	133	226	204	126	76	138	1,193
2008	46	47	20	71	102	177	109	140	37	94	843
2009	33	48	13	79	64	181	103	139	38	112	810
2010	44	45	14	79	101	192	97	178	43	96	889
2011	49	40	18	77	79	211	80	174	61	112	901
2012	38	64	8	72	85	201	89	133	39	114	843
2013	35	55	5	102	65	181	70	145	32	114	804
2014	42	77	6	81	65	184	91	152	42	138	878
Totalt	1,233	1,538	654	1,198	1,387	3,132	1,717	1,750	980	1,623	15,212

For de fleste språkfagene, ser vi at det har vært en nedgang i antall uteksaminerte kandidater i perioden. Kulturutdanninger og religionsutdanninger er de fagene som har hatt sterkest prosentvis vekst. Historiefaget har svingt en del, men totalt sett hatt vekst. Litteraturvitenskap og kunsthistorie og arkeologi hadde betydelig vekst fram til ca. 2007, senere har det har skjedd

en reduksjon i antall kandidater. Tabell 4.1 viser også at det ble utdannet særlig mange kandidater i 2007. Dette har sammenheng med at 2007 var siste år man kunne avlegge høyere grad etter gammel ordning (hovedfag), og at mange benyttet anledningen til å få levert inn oppgaver de hadde påbegynt for lenge siden.

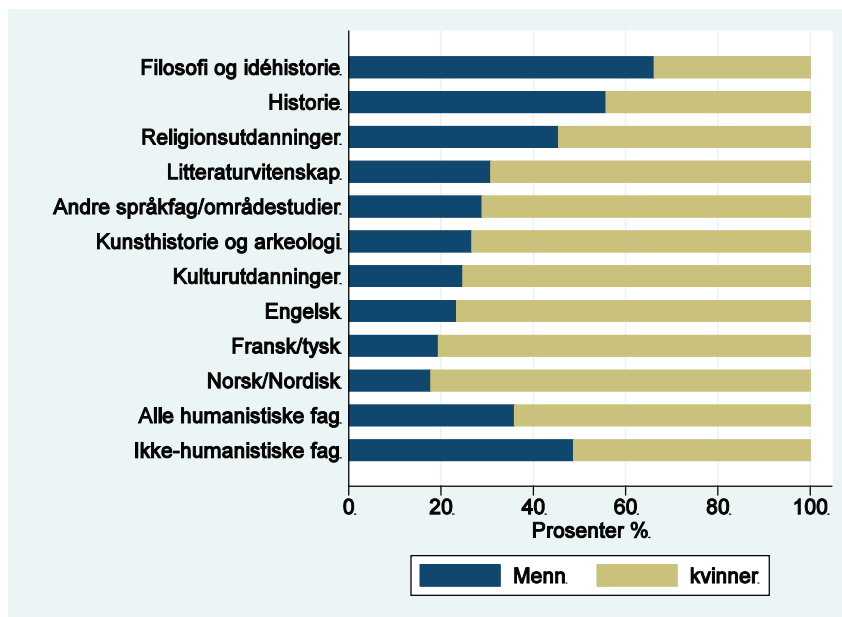
Men det er ikke bare student- og kandidattall som har økt. Antall doktorgrader avlagt ved norske læresteder har mer enn fordoblet seg i perioden 1995 – 2015. Antall doktorgrader i humanistiske fag har vokst fra 46 til 133 personer per år i samme periode. Målt i prosent, er veksten for humanistiske fag litt høyere enn for alle doktorgrader totalt. Men den tallmessig største veksten skjedd i medisin- og helsefag, matematikk/naturvitenskap og samfunnsvitenskap (se vedleggsfigur v4a).

Hvem studerer humanistiske fag?

Før vi ser på humanistenes arbeidsmarked, skal vi gi et bilde av hvem humanistene er; kjønnsfordelingen, alder og hvilken bakgrunn de kommer fra.

Kjønn

Figur 4.3 viser fordelingen mellom kvinner og menn blant kandidater på ulike humanistiske utdanninger. I tillegg viser den fordelingen for andre utdanninger på mastergradsnivå (ikke-humanistiske fag). Vi ser at kvinner er i klart flertall på de humanistiske fagene. Mens nesten halvparten av de masterutdannede fra andre fag enn humanistiske fag er menn, utgjør mennene bare en drøy tredjedel av humanistene. Det er imidlertid klare variasjoner mellom de humanistiske fagene. Mennene er i flertall på filosofi/idéhistorie samt historie (hhv. 66 og 56 prosent). På religionsutdanningene er nesten halvparten (45 prosent) menn. Kvinne dominansen er sterkest på kulturutdanninger, engelsk, fransk/tysk og norsk/nordisk. Her er det en firedel eller færre som er menn. På litteraturvitenskap, andre språkfag/områdestudier og kunsthistorie/arkeologi er også mennene i klart mindretall (mellom 27 og 31 prosent).

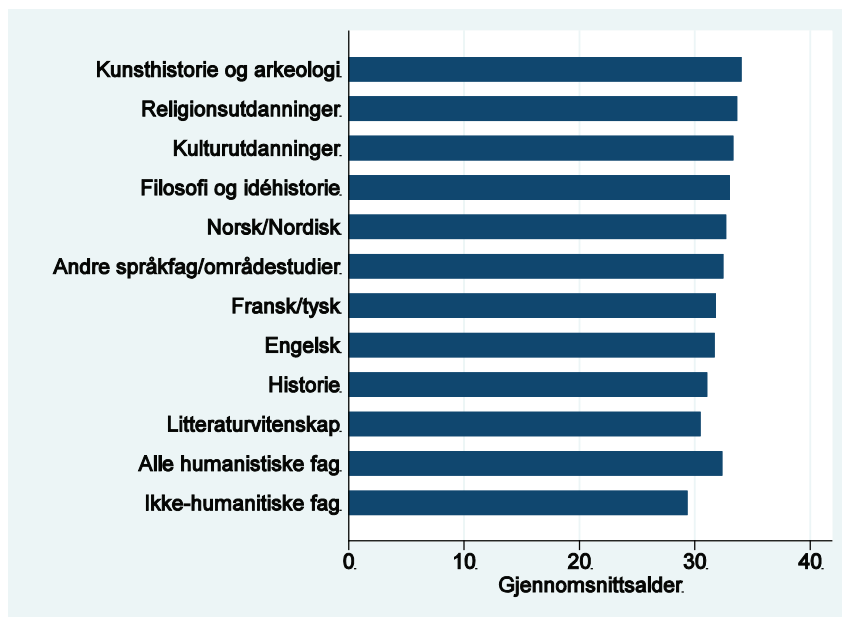

Figur 4.3 Kjønnfordeling for kandidater i humanistiske fag i perioden 1995-2014, etter fag

Norsk høyere utdanning er kjent for å være relativt kjønnsdelt (Heggen, Helland & Lauglo 2013), en tendens som reflekteres i dataene presentert over. I de humanistiske fagene er det en overvekt av kvinner, sammenlignet med andre masterutdanninger. Det er allikevel den interne kjønnfordelingen mellom de forskjellige humanistiske fagene som viser størst kontraster. Kvinner velger oftere språk-, kunst- og kulturstudier, mens menn oftere velger historie og filosofi.

Alder

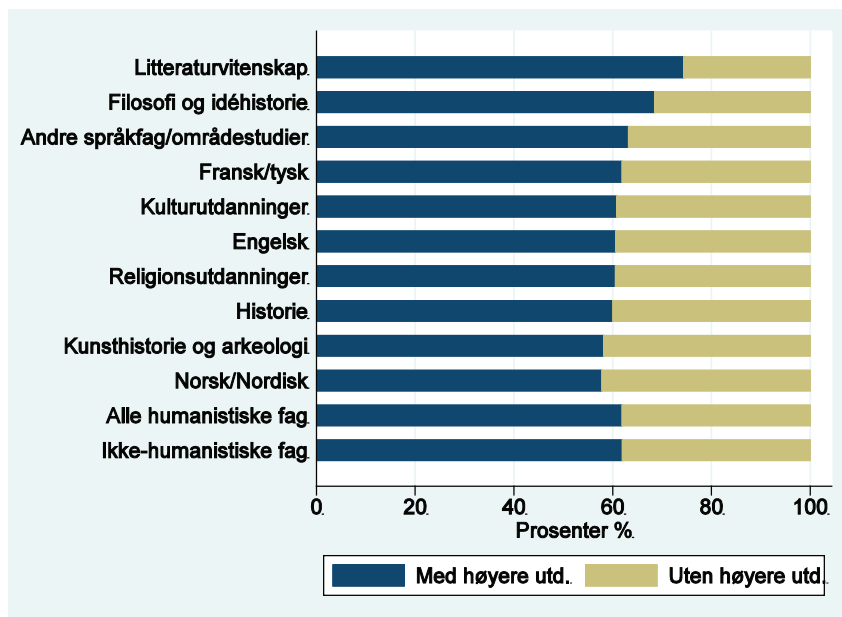
Figur 4.4 viser at de som går ut med master fra humanistiske fag i snitt er godt voksne, 32 år. Dette er tre år eldre enn gjennomsnittet blant kandidater i andre fag. Gjennomsnittsalderen varierer noe mellom de humanistiske faggruppene. De eldste kandidatene finner vi på kunsthistorie/arkeologi og religionsutdanninger (gjennomsnitt 34 år). På kulturutdanninger, filosofi/idéhistorie og norsk/nordisk er kandidatene i gjennomsnitt 33 år når de er ferdige. De yngste kandidatene finner vi på litteraturvitenskap (30 år).

Figur 4.4 Gjennomsnittsalder for humanister uteksaminert i perioden 1995-2014, etter fag

Sosial bakgrunn

I figur 4.5 ser vi at omtrent seks av ti kandidater på humanistiske fag har foreldre med høyere utdanning. Det betyr at det i denne gruppen er klart vanligere å ha høyt utdannede foreldre enn det er blant gjennomsnittet i befolkningen. Sammenligner vi for eksempel med alle født i 1974, finner vi at tre av ti som har foreldre med noe høyere utdanning, altså halvparten så mange som blant humanistene. Humanistene er imidlertid på samme nivå som andre som tar masterutdanning. Sammenlignet med andre som tar høyere utdanning, er altså ikke humanistene en gruppe med spesielt høyt utdannede foreldre. Flest med høyt utdannede foreldre finner på litteraturvitenskap (74 prosent) og filosofi/idéhistorie (69 prosent). Tidligere forskning har vist at utdanninger med uklar verdi i arbeidsmarkedet kan oppfattes som en usikker hest å satse på for unge med innvandrerbakgrunn (Leirvik, 2012). Våre funn kan tyde på at det samme kan gjelde for unge med foreldre med lav utdanning: De er spesielt underrepresentert på fagene som gir usikkert utbytte i arbeidsmarkedet.

Figur 4.5 Foreldres utdanning for humanister uteksaminerte i perioden 2005-2014, etter fag

Oppsummering

Antall personer som studerer humanistiske og estetiske fag har vist en nedadgående og utflatende trend siden på 2000-tallet. Men ettersom en høyere andel av studentene går videre til mastergrad, har likevel kandidattallet økt totalt sett. For noen utdanninger har kandidattallene gått ned. Det gjelder for eksempel språkfag som norsk/nordisk og engelsk. Kvinner er i klart flertall på de fleste humanistiske fag, med unntak av historie, filosofi og idéhistorie. De som avlegger en mastergrad i humanistiske fag, er godt voksne, i snitt 32 år. Når det gjelder sosial bakgrunn, er andelen humanister med foreldre med høyere utdanning omtrent på linje med gjennomsnittet for de som avlegger mastergrad. Høyest andel med høyt utdannede foreldre finner vi blant de som har studert litteraturvitenskap og filosofi og idéhistorie.

5. Arbeidsmarkedet for nyutdannede

I dette kapitlet skal vi se på overgangen fra utdanning til arbeid. Vi ser på humanistene som gruppe¹ i forhold til andre høyere grads kandidater, og på undergrupper av kandidater med mastergrad (eller tilsvarende) i humanistiske fag. Kapitlet er basert på data fra NIFUs kandidatundersøkelser. I første del av kapitlet har vi benyttet undersøkelser som gjennomføres ca. et halvt år etter fullført utdanning, og mot slutten av kapitlet benytter vi også data fra en undersøkelse som er foretatt om lag tre år etter fullført utdanning.

Hovedaktivitet et halvt år etter fullført utdanning

I Kandidatundersøkelsen blir de nyutdannede spurt om hva de oppfatter som sin hovedaktivitet et halvt år etter fullført utdanning. I tabell 5.1 ser vi hvordan kandidater i ulike faggrupper besvarer dette spørsmålet. Vi ser at blant humanistene er det en høyere andel som fortsetter med videre studier/skolegang. Det er også en høyere andel enn gjennomsnittet som definerer sin hovedaktivitet som arbeidsledighet og som plasserer seg i kategorien «annet».² Dette innebærer at det er en lavere andel som går inn i arbeidsstyrken som nyutdannede.

Tabell 5.1 Hovedaktivitet et halvt år etter fullført utdanning, høyere grads kandidater 1995 – 2015

	Yrkes-aktiv	Student/elev	Arbeids-ledig ¹	Annet	Antall observasjoner
Humanistiske fag	65,5	13,9	11,6	9,0	3 482
Pedagogikk/lærerutdanning	87,7	4,8	3,4	4,2	2 312
Samfunnsfag	77,5	4,4	11,2	7,0	5 299
Juridiske fag	76,0	7,2	9,8	7,0	3 290
Økonomisk-administrative fag	83,3	5,9	6,9	4,0	4 228
Naturfag og teknologi	75,0	5,9	10,3	8,8	9 931
Helse-, og sosial- og idrettsfag	85,7	4,1	4,0	6,2	3 243
Andre fag	74,1	9,8	6,8	9,3	2 610
Totalt	77,4	6,7	8,8	7,2	34 395

¹Selvurdert arbeidsledighet, ikke samme definisjon som brukes i offisiell arbeidsmarkedsstatistikk

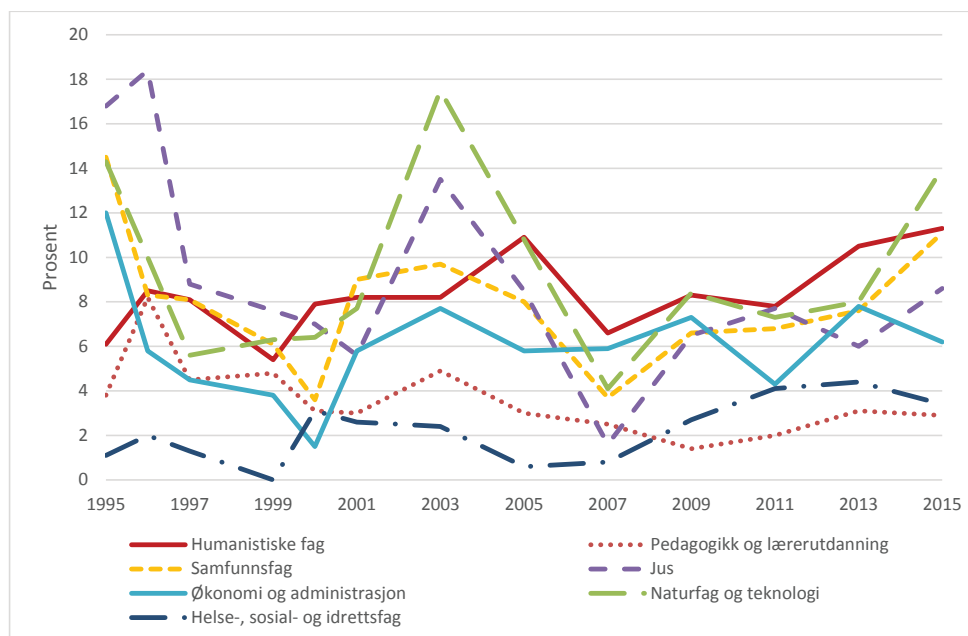
¹ Vi gjør oppmerksom på at gruppen «humanister» avviker fra gruppen «humanistiske og estetiske fag» som er brukt i de fleste publikasjoner fra Kandidatundersøkelsen. I sistnevnte definisjon er også teologer, estetiske fag og bibliotekfag inkludert, mens disse gruppene ikke inngår i gruppen «humanister» i denne rapporten.

² Fram til 2013, var «Hjemmearbeidende uten lønn» et eget alternativ (men dette inngår nå i «annet»). Humanister plasserte seg oftere i denne kategorien enn andre faggrupper; 2,4 prosent av dem plasserte seg selv i denne kategorien, mens gjennomsnittet for høyere grads kandidater var 1,2 prosent.

For gruppen humanistiske fag har fordelingen mellom yrkesaktivitet og andre aktiviteter vært relativt stabil gjennom det meste av perioden vi ser på i denne rapporten (se vedleggstabell V5.a). Men i de to siste undersøkelsene (2013 og 2015) har andelen som har oppfattet seg som yrkesaktiv vært lavere enn i tidligere undersøkelser.

Arbeidsledighet et halvt år etter fullført utdanning

Vi skal nå se på utviklingen i andel arbeidsledige nyutdannede over tid. Her bruker vi en strengere definisjon enn i tabell 5.1, og kun de som er en del av arbeidsstyrken, og kun de som er aktive arbeidssøkere er inkludert (se faktaboks 1). Denne definisjonen er i samsvar med den som brukes av ILO OG SSB. Figur 5.1 viser at etter denne definisjonen ligger humanistiske fag nokså midt på treet når det gjelder arbeidsledighet som nyutdannede (mens tabell 5.1 viste at de lå noe over gjennomsnittet med et subjektivt mål på arbeidsledighet).

Figur 5.1. Andel arbeidsledige av arbeidsstyrken blant høyere grads kandidater seks måneder etter fullført utdanning 1995 – 2015

Figur 5.1 viser også at ledighetstallene er langt mer stabile for humanistiske fag enn for en del andre utdanningsgrupper. Vi ser at det er langt større svingninger i arbeidsledigheten blant kandidater i teknologi og realfag og økonomi og administrasjon. Dette har sammenheng med

at kandidater fra disse fagene i større grad går til privat sektor, der virkningene av opp- og nedgangskonjunktur raskere får konsekvenser for nyrekruttering

Neste steg er å se nærmere på situasjonen for ulike undergrupper av humanister. I tabell 5.2 har vi slått sammen alle årganger av Kandidatundersøkelsen (halvtårsundersøkelsene) fra 1995 til 2015, og delt dem i tre grupper. Vi ser at det er betydelig variasjon mellom ulike typer humanistiske utdanninger når det gjelder arbeidsledighet blant nyutdannede. Ledigheten er nokså lav blant de fleste grupper av språkutdannede, og særlig lav blant de som har studert norsk/nordisk. Der har andelen holdt seg mellom to og tre prosent, noe som er lavere enn for de fleste ikke-humanistiske fag. Historiefaget ligger sånn midt på treet, og for hele perioden sett under ett har ledigheten ligget på 6,5 prosent seks måneder etter fullført utdanning. Utdanninger med høy ledighet blant nyutdannede er litteraturvitenskap, kunsthistorie og arkeologi filosofi og idéhistorie. I disse gruppene har ledigheten ligget på rundt 12-14 prosent, når man ser 20-års perioden under ett. For filosofi og idéhistorie synes det å ha vært en økning i ledighet, men det er knyttet en viss usikkerhet til dette grunnet lavt tallgrunnlag.

Tabell 5.2 Andel arbeidsledige humanister av arbeidsstyrken, seks måneder etter fullført utdanning 1995 – 2015.

Fag	1995-2000	2001-2007	2009-2015	Total 1995-2015	Antall observasjoner 1995-2015
Engelsk	3,4	1,0	(11,9)	3,8	274
Norsk/nordisk	2,7	3,1	1,6	2,6	356
Fransk/tysk	4,3	10,2	-	6,7	156
Andre språkfag/områdestudier	12,5	5,0	6,2	6,9	323
Litteraturvitenskap	11,2	18,5	8,2	13,4	261
Historie	7,5	5,9	5,7	6,5	551
Kunsthistorie og arkeologi	13,0	10,5	15,9	12,5	364
Kulturutdanninger	8,4	10,5	12,2	10,9	347
Filosofi og idéhistorie	7,7	9,8	(26,5)	12,5	148
Religionsutdanninger	11,8	5,4	8,0	7,7	299
Uspesifisert/annet	-	-	(12,5)	(20,6)	34
Humanistiske utdanninger, totalt	7,2	8,1	9,5	8,2	3 113

Tabellen illustrerer også at selv om vi slår sammen data fra flere år, så er det få kandidater i noen fag. Som nevnt i kapittel 3 har vi valgt å markere dette ved å sette tallene i parentes når det dreier seg om 20-49 personer. Når kandidattallet er lavere enn 20 har vi satt en strek (-), og der det ikke er noen kandidater er cellene tomme. Når tallgrunnlaget er lavt, vil små endringer

gi store utslag, og resultatene må derfor tolkes med forsiktighet. Generelt ser vi noe variasjon mellom de ulike observasjonsperiodene, men det er det vanskelig å si noe om trender.

Vi har også undersøkt om arbeidsledigheten varierer med hvilket lærested kandidatene er uteksaminert fra. Vi har sett på de tre største lærestedene (UiO, UiB, NTNU) og andre, og vi har kun undersøkt situasjonen for humanister totalt, ikke undergrupper. Resultatene fra perioden 1995-2015 sett under ett, viser at det har vært høyere ledighet blant humanister uteksaminert ved NTNU (12,2 prosent) og UiB (10 prosent) enn ved UiO (7,3 prosent) og andre læresteder (5,4 prosent). Disse forskjellene kan ha sammenheng med regionale arbeidsmarkeder og fagsammensetning av humanistgruppen.

Andre former for mismatch

Arbeidsledighet er den mest alvorlige form for mistilpasning i arbeidsmarkedet, men det er også andre indikatorer som kan fortelle oss noe om hvor vellykket overgangen fra utdanning til arbeidsmarked er. Én slik indikator er ufrivillig deltidsarbeid, det vil si at man jobber i redusert stilling selv om man ville foretrekke full stilling. En annen indikator er det som i Kandidatundersøkelsen betegnes som «irrelevant arbeid». Irrelevant arbeid er en nokså streng definisjon av mistilpasning (se faktaboks 1) som innebærer både vertikal og horisontal mismatch. Det er skilt mellom to typer irrelevant arbeid, etter hvilken årsak kandidatene oppgir for å ha slikt arbeid. Den ene typen skyldes at det ikke har vært mulig å få arbeid i samsvar med utdanningen. Den andre skyldes «andre årsaker», det vil si at kandidaten av ulike grunner har valgt seg en jobb som ikke samsvarer med utdanningen. Det vil alltid være noen som finner ut at de ikke ønsker å jobbe med det utdanningen kvalifiserer for – i hvert fall for en periode. Den siste formen for irrelevant arbeid oppfattes ikke nødvendigvis negativ for den enkelte kandidat, men den kan ses på som uheldig sett i et samfunnsøkonomisk perspektiv.

Faktaboks 1: Definisjoner av arbeidsmarkedstilpasning i Kandidatundersøkelsen

Hovedaktivitet refererer til kandidatenes svar på hva de anså som sin hovedsakelige virksomhet i undersøkelsesuka. En person kan da for eksempel svare studier, selv om de (også) var sysselsatte.

Sysselsatt: Omfatter alle som oppfattet seg som hovedsakelig yrkesaktiv, *eller* utførte minst én times inntektsgivende arbeid i undersøkelsesuka i november et bestemt år, eller hadde et inntektsgivende arbeid som de var midlertidig borte fra i undersøkelsesuka. Som sysselsatte regnes også de som var i enkelte sysselsettingstiltak.

Sysselsatt uten samsvar med utdanningen (irrelevant arbeid): Omfatter sysselsatte som mener at høyere utdanning er helt uten betydning for arbeidet og at innholdet i utdanningen passer dårlig med arbeidsoppgavene. Vi skiller mellom de som var i irrelevant arbeid pga. vanskeligheter med å få arbeid i samsvar med utdanningen, dvs., var «*ufrivillig i irrelevant arbeid*», og de som var i irrelevant arbeid av andre grunner dvs. «*irrelevant arbeid av andre årsaker*».

Ufrivillig deltid (undersysselsetting): Omfatter alle personer med arbeid i samsvar med utdanningen som jobber deltid fordi det ikke har vært mulig å få heltidsarbeid.

Irrelevant arbeid. Omfatter personer som har arbeid der høyere utdanning er helt uten betydning (vertikal mismatch) og der arbeidets innhold passer dårlig med utdanningen (horisontal mismatch). To typer irrelevant arbeid: 1) ufrivillig irrelevant arbeid (på grunn av vanskeligheter med å få jobb i samsvar med utdanningen og 2) Frivillig irrelevant arbeid (irrelevant arbeid av andre årsaker)

Arbeidsledig: Omfatter alle som var uten inntektsgivende arbeid (dvs. var ikke-sysselsatte etter definisjonen over) og som i tillegg oppfylte minst én av følgende betingelser:

1. oppfattet seg som hovedsakelig arbeidsledig og hadde søkt arbeid,
2. oppfattet seg ikke som hovedsakelig yrkesaktiv eller arbeidsledig, men hadde søkt arbeid de siste fire ukene forut for undersøkelsestidspunktet og kunne ha påtatt seg arbeid i undersøkelsesuka,
3. var i nærmere definerte arbeidsmarkedstiltak.

Arbeidsstyrken: Omfatter sysselsatte og arbeidsledige.

Utenfor arbeidsstyrken: Omfatter alle som ikke var sysselsatte eller arbeidsledige.

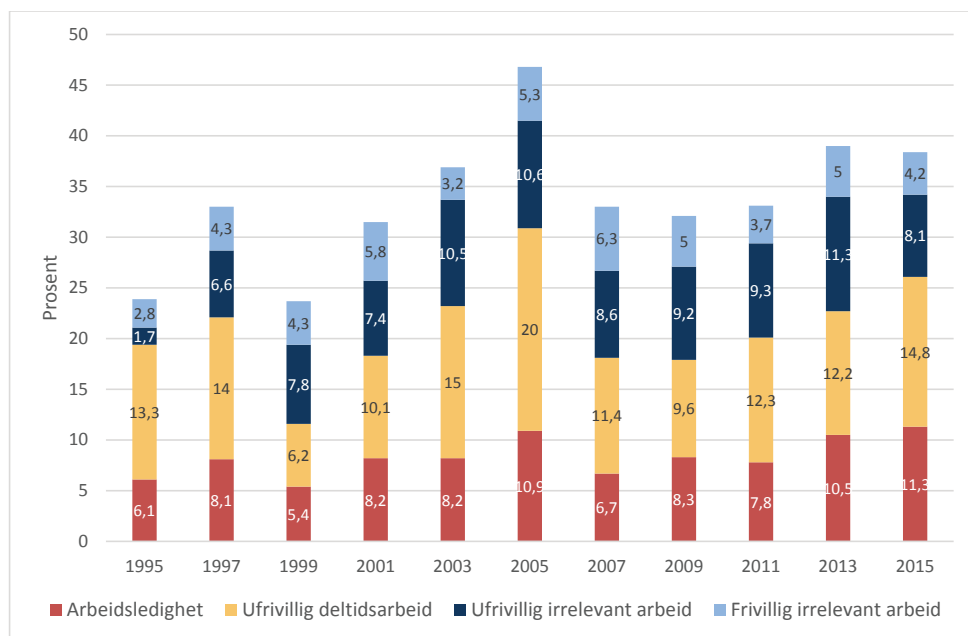
Mistilpasset: Omfatter personer som faller i en av følgende 4 grupper:

1. var *arbeidsledig*,
2. var *undersysselsatt*,
3. var uten arbeid i samsvar med utdanningen (dvs. i irrelevant arbeid) på grunn av vanskeligheter på arbeidsmarkedet, dvs., *ufrivillig irrelevant arbeid*,
4. var uten arbeid i samsvar med utdanningen (dvs. i irrelevant arbeid) av andre grunner enn vanskelig arbeidsmarked, dvs. i *irrelevant arbeid av andre årsaker (frivillig irrelevant arbeid)*.

Overutdannet (middels streng definisjon)

Omfatter sysselsatte kandidater som har arbeidsoppgaver som der høyere utdanning er helt uten betydning, eller der høyere utdanning ikke er et krav men en fordel.

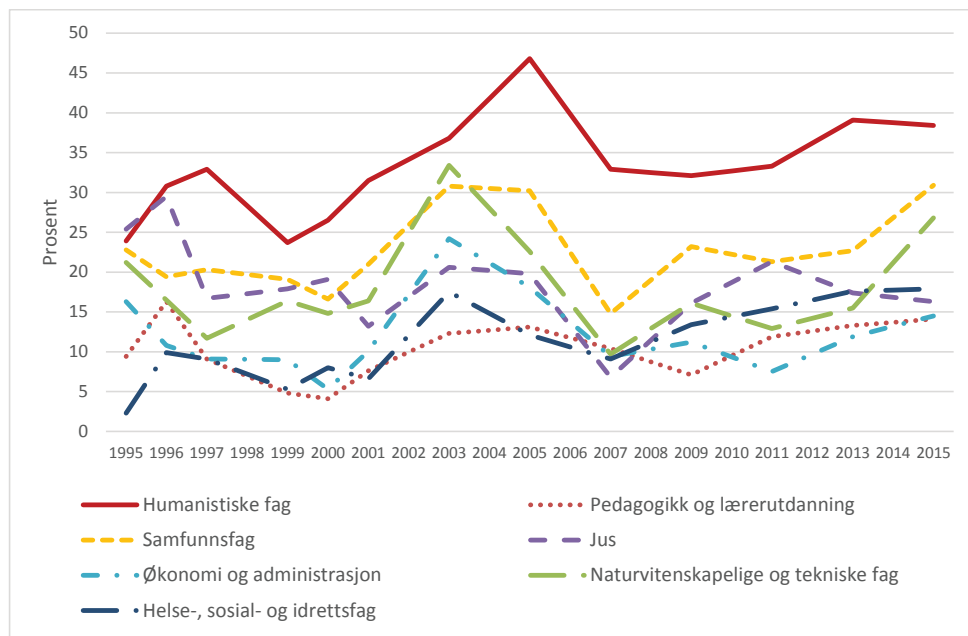
Figur 5.2 viser ulike former for mistilpasning i arbeidsmarkedet; arbeidsledighet, ufrivillig deltidsarbeid, og irrelevant arbeid. Vi ser at andelen humanister som er mistilpasset i arbeidsmarkedet varierer mellom 24 og 47 prosent i den perioden vi ser på. Høyest mistilpasning var det i 2005, noe som tyder på at den totale mistilpasningen er noe mer konjunkturfølsom enn arbeidsledigheten. Vi ser at det er særlig omfanget av ufrivillig deltid som øker i økonomiske nedgangstider.

Figur 5.2. Ulike typer mistilpasning blant humanister i arbeidsstyrken seks måneder etter fullført utdanning

Humanister skiller seg fra andre grupper høyere utdannede ved at en høyere andel er i ufrivillig deltidsarbeid. Denne type mistilpasning er særlig kjent fra helsesektoren, men er ellers lite utbredt blant kandidater med høyere grad. Det er også en noe høyere andel som har det vi kaller frivillig irrelevant arbeid blant humanister enn i andre grupper. Å ha irrelevant arbeid innebærer både vertikal og horisontal mismatch. Det vil si å ha en jobb som ikke krever høyere utdanning, og der heller ikke innholdet i utdanningen samsvarer med jobben. Noen har irrelevant arbeid fordi det ikke har vært mulig å få jobb i samsvar med utdanningen, mens andre har tatt slikt arbeid av andre grunner.

Figur 5.3. viser total andel mistilpassede³ blant utvalgte grupper med høyere grad. Vi ser at humanistene totalt sett ligger høyere enn andre utdanningsgrupper, og har gjort det gjennom hele observasjonsperioden. For detaljert informasjon om mistilpassing utvalgte andre fag, se vedleggsfigur V5.a og V5.b

Figur 5.3 Andel arbeidsledige og mistilpassede kandidater i arbeidsstyrken et halvt år etter fullført utdanning, etter fagområde. 1995–2013

Også når det gjelder mistilpassing, finner vi variasjoner mellom ulike grupper humanister. Som det framgår av tabell 5.3, er andelen relativt lav i noen språkfag, særlig norsk/nordisk. Størst utfordringer med mistilpassing finner vi blant de som har mastergrad i litteraturvitenskap, filosofi og etikk, der om lag 45 prosent er definert som mistilpassede. Sammenlignet med andre fagområder (jfr. Figur 5.3) er dette høyt. For kunsthistorie og arkeologi ser vi at andelen har økt betydelig fra 1990-tallet og fram til i dag, og at tendensen synes stigende også for filosofi og idéhistorie, dog med forbehold om lave tall for den siste gruppa.

³ Arbeidsledige, ufrivillig deltidsarbeidende, og personer i ufrivillig eller frivillig irrelevant arbeid.

Tabell 5.3 Andel mistilpassede humanister seks måneder etter fullført utdanning, etter faggrupper, og periode. Prosent av arbeidsstyrken

Fag	1995-2000	2001-2007	2009-2015	Total (1995-2015)	Antall observasjoner 1995-2015
Engelsk	22	24	(43)	26	274
Norsk/nordisk	17	26	22	21	356
Fransk/tysk	26	44	-	32	156
Andre språkfag/områdestudier	32	34	36	35	323
Litteraturvitenskap	39	53	41	45	261
Historie	32	41	32	35	551
Kunsthistorie og arkeologi	24	32	44	33	364
Kulturutdanninger	27	44	37	37	347
Filosofi og idéhistorie	37	40	(68)	45	148
Religionsutdanninger	45	26	26	29	299
Uspesifisert/annet	-	-	(42)	(47)	34
Humanistiske utdanninger, totalt	28	36	36	33	3 113

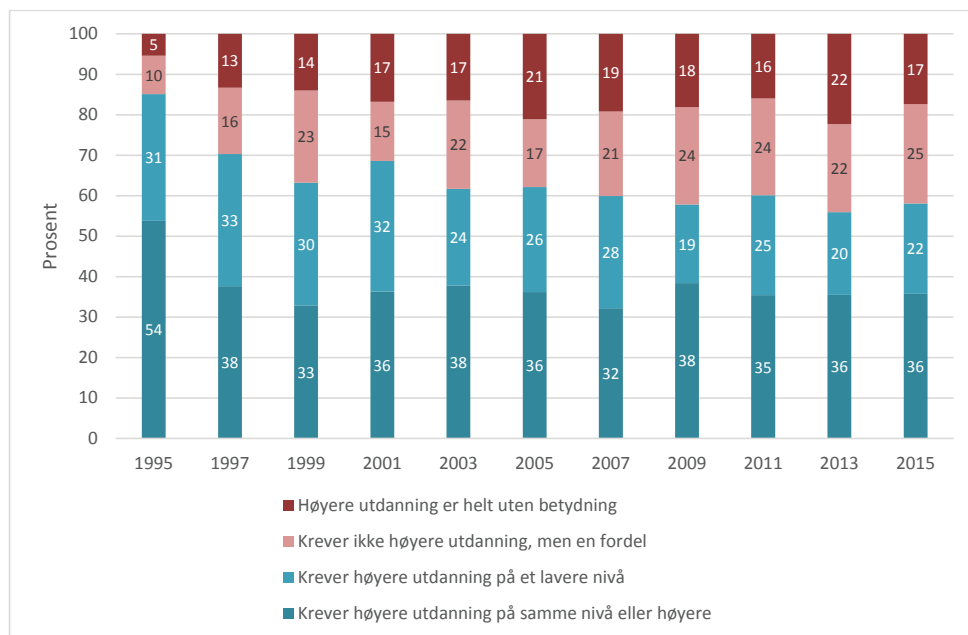
Samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver

Definisjonen på «irrelevant arbeid» som brukes i Kandidatundersøkelsen er streng, og innbefatter bare de som har jobber der høyere utdanning er helt uten betydning, som ikke krever høyere utdanning, og der heller ikke arbeidsoppgavenes innhold er relatert til utdanningen (jfr. Faktaboks 1). Men mismatch mellom utdanning og arbeid kan også defineres bredere. I dette avsnittet skal vi se på kandidatenes vurdering av hvorvidt jobben de har matcher utdanningens nivå, noe som belyser vertikal mismatch.

I Kandidatundersøkelsen blir kandidatene bedt om å vurdere samsvaret mellom utdanningen sin og arbeidsoppgavene i den jobben de har seks måneder etter fullført utdanning. Svaralternativene er som følger:

1. Arbeidsoppgavene krever utdanning på samme nivå
2. Arbeidsoppgavene krever høyere utdanning, men på et høyere nivå
3. Arbeidsoppgavene krever høyere utdanning, men på et lavere nivå
4. Arbeidsoppgavene krever ikke høyere utdanning, men det er en fordel å ha det
5. Det er helt uten betydning om man har høyere utdanning.

I figur 5.4 ser vi hvordan svarfordelingen på dette spørsmålet for nyutdannede humanister har utviklet seg over tid. Kategori 1 og 2 på listen over er slått sammen i figuren, da andelen som oppgir at arbeidsoppgavene krever høyere utdanningsnivå er relativt lavt.

Figur 5.4. Samsvar mellom arbeidsoppgaver og utdanningsnivå blant humanister seks måneder etter fullført utdanning

Et halvt år etter fullført utdanning er om lag seksti prosent av humanistene i arbeid som krever høyere utdanning. Det er imidlertid en betydelig andel av disse som sier at jobben krever høyere utdanning på et *lavere* nivå. Om lag en av fire svarer at jobben ikke krever høyere utdanning, men at det er en fordel å ha det. Andelen som sier at høyere ikke utdanning har noen betydning har ligget på mellom 15 og 20 prosent de senere år.

Andelen som var i arbeid som samsvarte med utdanningen var høyere på midten av 1990-tallet enn i dag, men fordelene har vært nokså stabil på 2000-tallet. På tross av at antallet humanister som har kommet ut på arbeidsmarkedet har økt betydelig (jfr. Figur 4.2), har det ikke skjedd noen vesentlig økning i andelen som har mer utdanning enn det arbeidsoppgavene krever. Med andre ord er nivået høyt, men relativt stabilt.

Det er tidligere vist at andelen som har mer utdanning enn arbeidsoppgavene krever er høyere blant humanister enn blant de fleste andre grupper med høyere utdanning (Støren mfl. 2014, Støren og Wiers-Jenssen 2016). Dette illustreres også i vedleggsfigurene V5.c og V5.d.

Begrepet overutdanning kan defineres på ulike måter. Ut fra det spørsmålet som brukes i Kandidatundersøkelsen, vil en *smal* definisjon vil bare omfatte de som har utdanning der høyere utdanning er helt uten betydning. Om man legger en *vid* definisjon til grunn, vil også de som har jobber som krever høyere utdanning, men på lavere nivå, kunne defineres som overutdannede. I tabell 5.4 har vi lagt til grunn en definisjon som ligger mellom disse to ytterpunktene. Tabellen viser andelen som er i jobber der høyere utdanning er uten betydning, og der høyere utdanning ikke er et krav (men en fordel). Dette tilsvare alternativene 4 og 5 i listen vi viste på side 42.

Tabell 5.4. Andel sysselsatte humanister som har arbeidsoppgaver som ikke krevde høyere utdanning seks måneder etter fullført utdanning, etter faggrupper, og periode

Fag	1995-2000	2001-2007	2009-2015	Total (1995-2015)	Antall observasjoner 1995-2015
Engelsk	36	23	(27)	30	249
Norsk/nordisk	16	19	27	19	335
Fransk/tysk	23	(46)	-	32	134
Andre språkfag/områdestudier	20	35	52	41	289
Litteraturvitenskap	44	52	47	48	218
Historie	28	42	44	37	481
Kunsthistorie og arkeologi	14	32	36	29	300
Kulturutdanninger	41	57	41	45	297
Filosofi og idéhistorie	(30)	42	(56)	41	128
Religionsutdanninger	(36)	37	40	38	265
Uspesifisert/annet	-	-	-	(48)	25
Humanistiske utdanninger, totalt	27	38	42	36	2 721

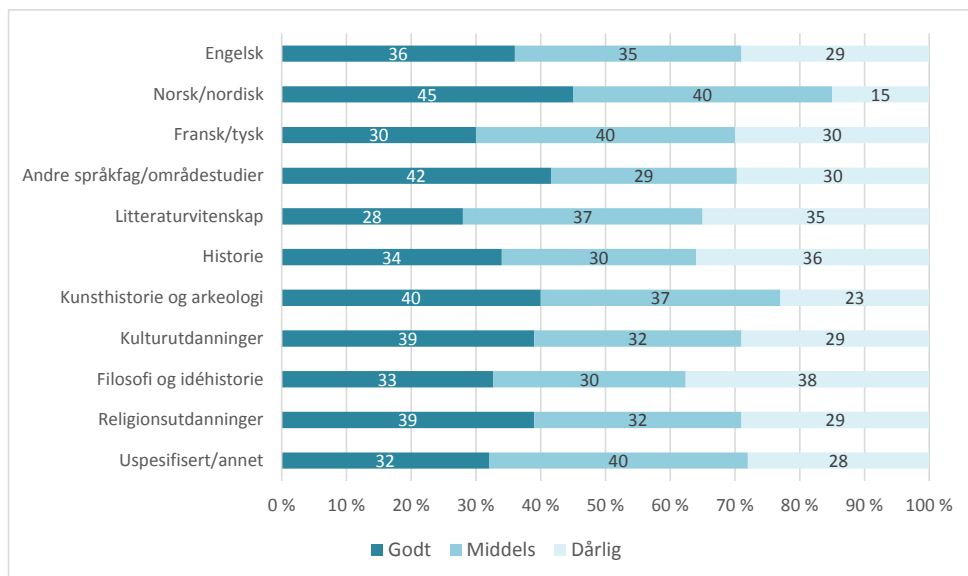
Tabell 5.4. viser at andelen som har arbeid som ikke krever høyere utdanning varierer betydelig mellom ulike faggrupper av humanister. Blant de som har studert norsk/nordisk, gjelder dette under 20 prosent, om vi ser hele perioden 1995-2005 under ett, mens det er mer enn 40 prosent blant de som har studert litteratur, kulturutdanninger og filosofi og etikk. For noen fag er resultatene nokså stabile over tid. For andre fag ser imidlertid situasjonen ut til å ha blitt vanskeligere over tid, særlig mellom den første og andre perioden i tabellen. Dette gjelder gruppene «andre språkfag/områdestudier», historie, kunsthistorie og arkeologi, samt filosofi og

idéhistorie. For norsk/nordisk ser vi imidlertid en økning mellom andre og tredje observasjonsperiode.

Vi minner om at måletidspunktet er kun seks måneder etter fullført utdanning. Mange vil erfare at det tar lengre tid å skaffe seg en jobb som samsvarer godt med utdanningen. Som nyutdannet må man kanskje ta til takke med det man kan få, og satse på at det dukker opp mer relevante jobber etter hvert. Senere i dette kapittelet skal vi se på hvordan situasjonen er noen år etter fullført utdanning.

Samsvar mellom utdanningsinnhold og arbeidsoppgaver

I avsnittet over så vi på hvordan utdanningsnivået matchet arbeidsoppgavene, såkalt vertikal mismatch. I forskningslitteraturen er dette er den vanligste måten å måle mismatch i arbeidslivet på. Men Kandidatundersøkelsen gir også mulighet for å se på hvordan kandidatene vurderer matchen mellom utdanningens *innhold* og jobben de har, såkalt horisontal mismatch. I figur 5.5 viser hvordan kandidatene at arbeidsoppgavene passer med utdanningens innhold. Det er blant de som har studert norsk/nordisk at de nyutdannede kandidatene opplever størst samsvar mellom jobbinnhold og utdanning. Andelen som mener at utdanningsinnhold og arbeidsoppgaver samsvarer dårlig, er størst blant de som har studert filosofi og idéhistorie, historie og litteraturvitenskap.

Figur 5.5 Vurdering av hvordan arbeidsoppgaver samsvarer med utdanningens innhold blant sysselsatte humanister 6 måneder etter fullført utdanning 1995 - 2015. Prosent

Andelen som svarer at arbeidsoppgavene passer godt til utdanningen, er lavere blant humanister enn kandidater på de fleste andre fag. Eksempelvis er andelen 46 prosent blant de som har studert samfunnsfag og økonomisk-administrative fag og 56 prosent blant de som har studert juss.

Hvilke typer jobber går nyutdannede humanister til?

I kapittel 4 viste vi at tallet på personer som fullfører en mastergrad har økt betraktelig, også innenfor humanistiske og estetiske fag. Vi har vist til studier som indikerer at arbeidsmarkedet i vesentlig grad har klart å absorbere den økte mengden mastergradskandidater (Støren og Wiers-Jenssen 2016), men vi har ikke sett på om dette har betydning for hvilke typer jobber de nyutdannede går til. I dette avsnittet skal vi belyse nettopp dette spørsmålet; hva slags type jobber går nyutdannede humanister til, og har det skjedd endringer over tid?

I disse analysene har vi valgt å grovdele arbeidsmarkedet i fire grupper; de som går til skolen (grunnskole og videregående opplæring og annen undervisning), de som går til universiteter og høyskoler og forsknings- og utviklingsvirksomheter, de som går til offentlig sektor ellers, og de som går til privat sektor. Denne inndelingen er gjort fordi Kunnskapsdepartementet er spesielt interessert å få belyst om det har skjedd endringer i andelen som går til

undervisningssektoren. For mer detaljerte analyser av næring og sektor vises det til kapittel 7 (basert på registerdata).

Først skal vi se på tallene for humanistiske og estetiske fag under ett. Figur 5.6 viser at andelen som gikk til skolesektoren og til høyere utdanning og forskning var høyest i starten av perioden. I 1995 gikk to av tre til en av disse sektorene, mens andelen har ligget på rundt halvparten de siste årene. Andelen nyutdannede som har gått til offentlig sektor ellers og til privat sektor, har vist en økende tendens fra slutten av 1990-tallet og fram til 2007, men denne trenden har senere snudd. I 2015 oversteget andelen som gikk til skolesektoren og universitets- og høyskolesektoren 50 prosent, for første gang siden 1997. Det kan altså se ut som om pendelen er i ferd med å svinge.

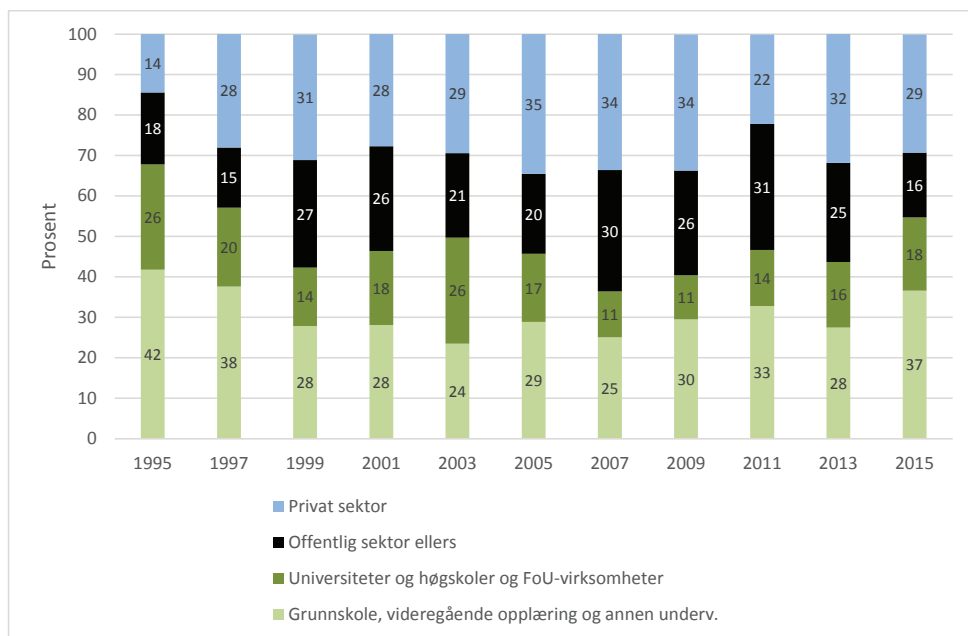

Fig 5.6 Andel humanister som arbeider i ulike sektorer 6 måneder etter fullført utdanning

I den neste tabellen skal vi se på situasjonen for ulike grupper av humanister. Tabell 5.5 viser perioden 1995-2005 under ett, mens utvikling over tid er vist i vedlegg (tabell V5.b). Tabell 5.5 viser at mer enn halvparten av de som har studert norsk/nordisk og engelsk går til skolesektoren, og at andelen også er høy blant dem som har studert tysk eller fransk. For de andre gruppene er andelen som går til skolen betydelig lavere (mellom 9 og 32 prosent). Andelen som går rett til universitets- og høyskolesektoren er høyest blant de som har studert filosofi og etikk (33

prosent) og andre språkfag/områdestudier (25 prosent). Andelen er lavest blant de som har studert tysk eller fransk (9 prosent).

Klart høyest andel som går til offentlig sektor ellers, finner vi blant de som har studert kunsthistorie og arkeologi (47 prosent). I motsatt ende av skalaen finner vi språkutdannede, der relativt få går til offentlige stillinger utenom skole og universitet/høgskole. Høyest andel som går til privat sektor finner vi blant litteraturviterne. Nesten halvparten av nyutdannede litteraturvitere – som er sysselsatt – har jobb privat sektor. Dette trolig har sammenheng med at mange i denne gruppen finner seg arbeid i forlagsbransjen. Det er relativt få av de som har studert norsk/nordisk som finner veien til privat sektor (16 prosent). For andre fagområder svinger andelen rundt 30 prosent.

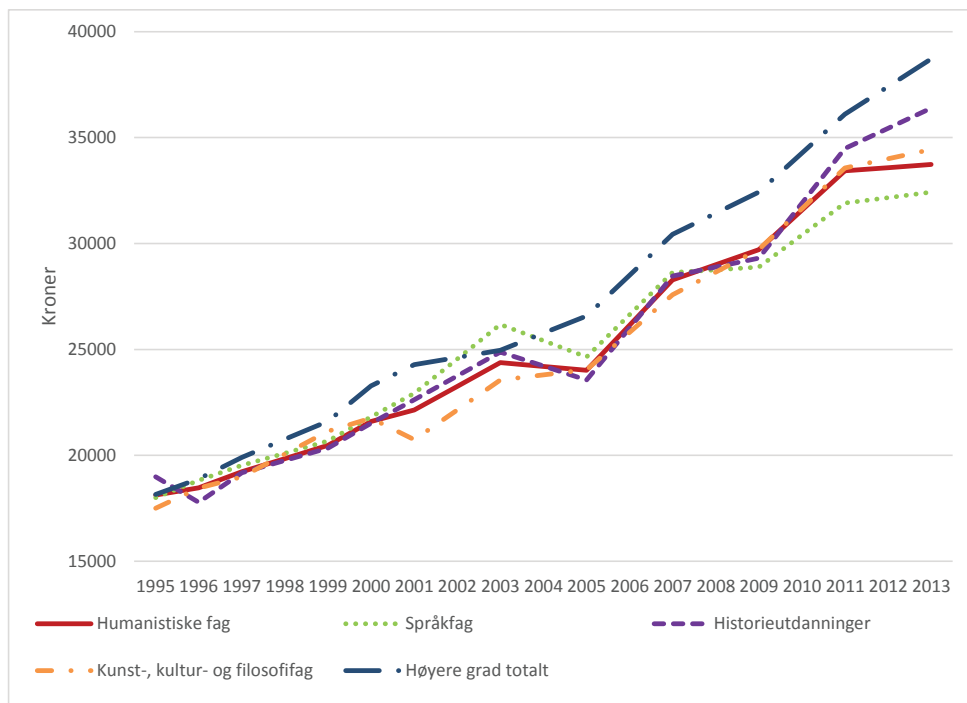
Tabell 5.5 Andel sysselsatte humanister fordelt på sektor, etter faggrupper 1995 - 2015

Fag	Grunnskole, videregående skole og annen undervisning	Universiteter, høyskoler og forsknings- og utviklingsvirksomheter	Offentlig sektor ellers	Privat sektor	Antall svar 1995-2015
Engelsk	54	13	11	22	248
Norsk/nordisk	59	15	10	16	332
Fransk/tysk	48	9	12	31	134
Andre språkfag/områdestudier	23	25	21	32	287
Litteraturvitenskap	23	11	21	46	219
Historie	32	17	27	25	479
Kunsthistorie og arkeologi	9	16	47	29	301
Kulturutdanninger	23	15	27	36	298
Filosofi og idéhistorie	14	33	27	27	128
Religionsutdanninger	31	17	21	32	266
Uspesifisert/annet	(33)	(0,0)	(21)	(46)	24
Humanistiske utdanninger, totalt	31	17	23	29	2 716

I kapittel 7 vil vi komme tilbake til mer finmaskede analyser av hvilke sektorer humanistene arbeider i, der vi blant annet skiller grunnskole og videregående opplæring.

Lønn

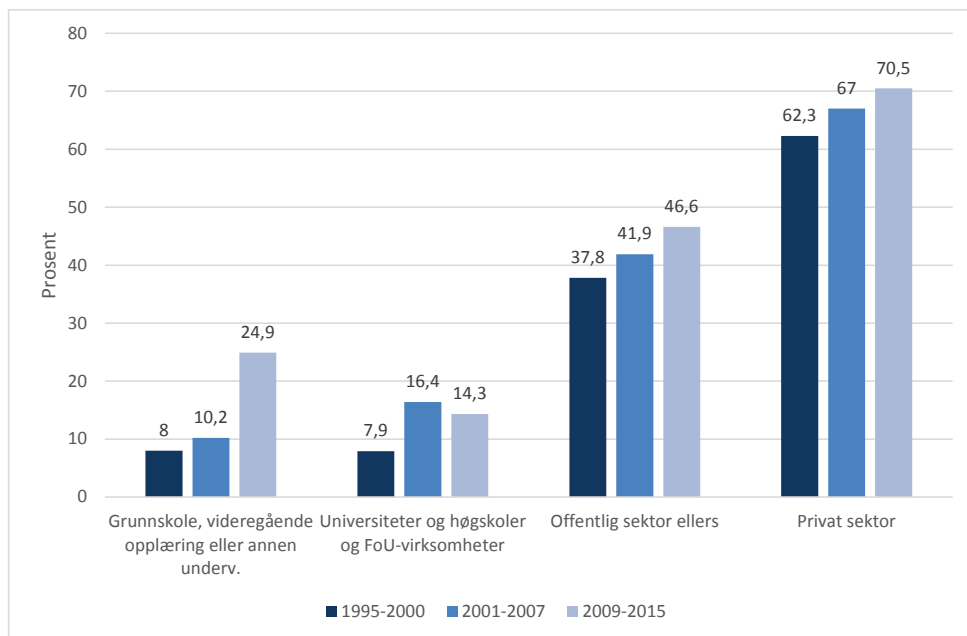
I Kandidatundersøkelsen måles lønn som brutto ordinær månedslønn i full stilling. Dette innebærer at en del av kandidatene faller utenfor lønnsstatistikken. På den annen side gir kandidatundersøkelsens lønnsindikator et mål på arbeidsinntekten til de som er godt integrert i arbeidsmarkedet, noe som kan være et interessant supplement til de registerbaserte lønnsanalysene som gjøres i kapittel 7. Når vi skal se på utvikling over tid, er vi imidlertid nødt til å bruke en grovere faginndeling Figur 5.7 viser utviklingen i brutto ordinær månedslønn for tre grupper humanister, samt for høyere grads kandidater totalt. Vi ser at lønnsutviklingen for humanister har vært noe svakere enn for høyere grads kandidater totalt. Dette innebærer en fortsettelse av den trenden som ble beskrevet av Arnesen og Try (1999) for 1980-og 1990-tallet; humanister sakker akterut lønnsmessig. Blant humanistene har historikerne hatt den beste lønnsutviklingen, mens språkfagene har hatt den dårligste lønnsutviklingen.

Figur 5.7 Brutto ordinær månedslønn for sysselsatte kandidater i full stilling 1995-2013

Sammenheng mellom sektor og arbeidsmarkedstilpasning

Er det sammenheng mellom mismatchproblematikk og hvilken sektor kandidatene arbeider i? Figur 5.8 viser at de som arbeider i privat sektor har høyere sannsynlighet for å være overutdannet, og at denne tendensen er forsterket de senere år. Dette betyr neppe at det er privat sektor i seg selv som tilbyr dårligere vilkår, men at en del av de som har problemer med å finne seg relevant arbeid, ender opp i midlertidige jobber i visse segmenter i privat sektor. Om vi går nærmere inn på i hvilke næringer vi finner de som jobber i privat sektor, finner vi at det er særlig er i kategorien informasjon, kommunikasjon, varehandel vi finner en høy andel som er overutdannet (Se vedleggstabell V5.c).

Figur 5.8 Andel sysselsatte humanister i ulike sektorer som er overutdannet seks måneder etter fullført utdanning. Prosent

Kanskje noe overraskende at andelen også har økt for skolesektoren, her kunne man kanskje forventet en nedgang, ettersom de formelle utdanningskravene har økt. Det kan tenkes at det skyldes at flere jobber innen «annen undervisning». Men man kan også tenke seg at en del med lektorkompetanse starter å jobbe i grunnskolen, og dermed oppfatter seg som overkvalifisert.

Hittil i dette kapittelet har vi sett på arbeidsmarkedssituasjonen for de som er nokså nyutdannede. Når vi måler arbeidsmarkedssituasjonen et halvt år etter fullført høyere utdanning får vi god informasjon om *overgangen* fra utdanning til arbeid. Men det kan ikke forventes at alle har funnet en god jobbmatch i løpet av de første månedene etter eksamen, og det er derfor interessant å se hvordan situasjonen er noen år etter at kandidatene fullførte utdanningen. Det skal vi gjøre i neste avsnitt.

Arbeidsmarkedet tre år etter fullført utdanning

Vi skal nå se på resultater fra en undersøkelse som er foretatt vinteren 2013, blant masterkandidater som ble utdannet fra universitetene vårsemestret 2010. Undersøkelsen er altså

foretatt nær tre år etter fullført utdanning. Ettersom antallet humanister som inngår i tallmaterialet er begrenset, bruker vi en grovere faginnndeling enn tidligere i kapittelet.

Først ser vi på hovedaktivitet. Tabell 5.6 viser at humanistene i mindre grad enn andre er yrkesaktive også tre år etter fullført utdanning. Andelen humanister som oppgir sin hovedaktivitet til å være yrkesaktivitet er 84 prosent, mens tilsvarende tall for andre mastergradsutdannede ligger rundt 94–98 prosent. Blant humanistene er det en høyere andel som er i utdanning, som er arbeidsledige og som oppgir «annet» som hovedaktivitet. Dette mønsteret er det samme som blant nyutdannede, selv om omfanget av yrkesaktivitet er høyere (og andelen i andre aktiviteter enn yrkesaktivitet er lavere).

Tabell 5.6 Hovedaktivitet blant ulike utdanningsgrupper tre år etter fullført utdanning i 2010. Prosent

	Yrkesaktiv	Student/elev	Arbeidsledig ¹	Annet	Antall observasjoner
Humanister	84,2	4,2	6,4	5,3	265
Jurister	96,6	0,5	1,5	1,5	206
Samfunnsvitere	94,8	1,2	2,4	1,7	420
Sivilingeniører	97,8	0,7	1,0	0,5	414
Realister	93,7	2,9	1,7	1,7	413
Annet	(93,5)	(0,0)	(3,2)	(3,2)	31
Totalt	93,8	1,8	2,4	1,9	1749

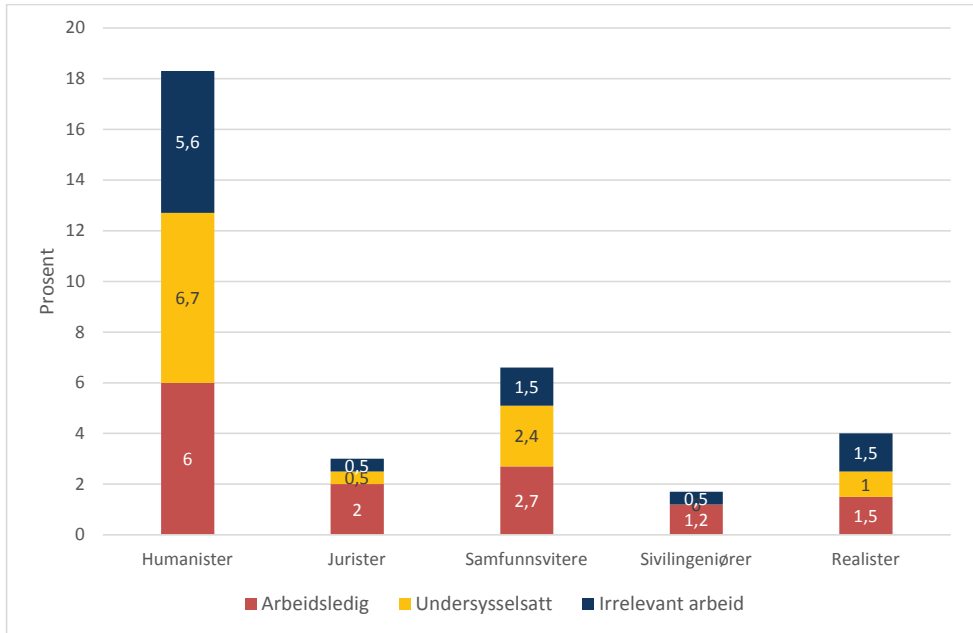
¹Selvurdert arbeidsledighet, ikke den samme definisjon som brukes i offisiell arbeidsmarkedsstatistikk

Tabell 5.7 viser arbeidsledighet og andre former for mistilpasning blant ulike grupper humanister. Vi ser at den samlede mistilpasningen tre år etter fullført utdanning er 18 prosent. Andelen er halvparten så høy blant språkutdannede som i de andre gruppene.

Tabell 5.7. Mistilpasning i arbeidsmarkedet blant ulike grupper humanister i arbeidsstyrken tre år etter fullført utdanning

	Arbeidsledig	Ufrivillig deltid	Irrelevant arbeid	Samlet mistilpasning	Antall observasjoner
Språkutdanninger	2,9	7,4	1,5	11,8	69
Historieutdanninger	5,4	8,9	8,9	23,2	58
Kunst-, kultur- og filosofifag	10,6	4,7	9,4	24,7	86
Andre humanistutdanninger	(2,3)	(7,0)	(0,0)	(9,3)	43
Humanister totalt	6,0	6,7	5,6	18,3	256

Figur 5.9. viser at omfang av mistilpasning tre år etter fullført utdanning er vesentlig høyere blant humanister enn blant andre faggrupper som inngår i undersøkelsen. Samfunnsvitere, som er den gruppen som har nest høyest andel mistilpassede, har en samlet mistilpasning på under sju prosent.

Figur 5.9 Mistilpasning tre år etter fullført utdanning i 2010. Prosent.

Andelen som er mistilpasset tre år etter fullført utdanning er omtrent halvparten av hva den er rett etter fullført utdanning (jfr. figur 5.3 og tabell 5.3). Det er likevel mindre forskjeller mellom nyutdannede og de som har vært noen år i arbeidslivet blant humanister enn blant andre med mastergrad (se vedleggstabeller V5.d og V5.e).

Tabell 5.10 viser i hvilken grad arbeidsoppgaver samsvarer med utdanningsnivå tre år etter fullført utdanning. Vi ser at 25 prosent av de sysselsatte humanistene er i jobber som ikke krever høyere utdanning. Andelen er høyest blant de som har utdanning i kunst-, kultur- og filosofifag.

Tabell 5.10 Samsvar mellom nivåværende arbeidsoppgaver og utdanningsnivå tre år etter fullført utdanning

	Krever høyere utd. på høyere nivå	Krever høyere utd. på samme nivå	Krever høyere utd. men på et lavere nivå	Krever ikke høyere utd., men fordel å ha det	Det er helt uten betydning å ha høyere utd.
Språkutdanninger	4,5	45,5	30,3	18,2	1,5
Historieutdanninger	3,8	41,5	34,0	11,3	9,4
Kunst-, kultur- og filosofifag	9,2	44,7	13,2	22,4	10,5
Andre humanistiske fag	(14,3)	(31,0)	(28,6)	(23,8)	(2,4)
Humanister totalt	7,6	41,8	25,3	19,0	6,3

Blant de som har mastergrad i andre fag enn humaniora, er andelen som ikke har arbeidsoppgaver i samsvar med utdanningsnivået betydelig lavere. Blant jurister er det drøyt 10 prosent som ikke har arbeidsoppgaver som krever mastergradsutdanning, blant samfunnsvitere rundt 30 prosent, og for realister rundt 24 prosent (se vedleggstabell V5.e)

Vi kan altså konstatere at selv om arbeidsmarkedssituasjonen for humanister er vesentlig bedre tre år etter fullført utdanning enn et halvt år etter fullført utdanning, så er det likevel slik at utfordringer på arbeidsmarkedet er mer vedvarende for humanister enn for andre utdanningsgrupper. Språkutdannede utgjør et unntak, men også blant disse er det en del som oppgir å ha arbeid som ikke er i samsvar med utdanningsnivået. For den sistnevnte gruppen kan vi anta at vurderingen har sammenheng med at mange arbeider i grunnskolen, selv om de har lektorkompetanse. I denne sektoren kreves høyere utdanning, men ikke nødvendigvis på mastergradsnivå, noe som bidrar til at mange plasserer seg i kategorien «arbeidsoppgavene krever høyere utdanning, men på et lavere nivå».

Oppsummering

Vi har sett at de fleste nyutdannede humanister kommer seg raskt i jobb, men at en del av dem har utfordringer med å finne seg arbeid i samsvar med sin utdanning. De som har studert språkfag, særlig norsk/nordisk, har en nokså friksjonsfri overgang fra utdanning til arbeid. Dette har sammenheng med at mange av disse får seg jobb i skolesektoren. Men vi har også sett at det er noen utdanninger der nyutdannede har problemer med å skaffe seg arbeid i samsvar med sin kompetanse. Det gjelder særlig de som har studert filosofi og idéhistorie og litteraturfag, og også de som har studert kunsthistorie og arkeologi. Både arbeidsledighet, andre former for mistilpasning og overutdanning rammer disse gruppene.

Selv om en del nyutdannede har utfordringer på arbeidsmarkedet, så innebærer ikke dette et vedvarende problem for alle. Vi har sett at både arbeidsledighet og andre former for mistilpasning i arbeidsmarkedet er betraktelig lavere tre år etter fullført utdanning enn seks måneder etter at de var ferdige med utdanningen. Vi merker oss imidlertid at det er en større andel humanister enn andre mastergradsutdannede som har utfordringer på arbeidsmarkedet også tre år etter fullført utdanning. Det er færre som er yrkesaktive, og de som er det, er i større grad rammet av mistilpasning og vertikal og horisontal mismatch enn kandidater fra andre fagfelt. Språkutdannede utgjør et positivt unntak; de har i hovedsak en vellykket overgang fra utdanning til arbeid.

Resultatene viser at kandidater med humanistisk utdanning oftere enn andre høyere grads kandidater havner i arbeidssituasjoner der de ikke kan få benyttet sin kompetanse fullt ut. Vi kan anta at andelen som får arbeid i samsvar med kompetansen vil øke ytterligere i løpet av arbeidskarrieren, og om vi hadde situasjonen enda flere år fram i tid, ville den trolig vært mer positiv. En rapport som analyserer arbeidsmarkedssituasjonen for et kandidatkull (år 2000) på tre måletidspunkter (2000, 2004, 2008) viser at omfanget av mistilpasning i arbeidsmarkedet generelt avtar over tid (Arnesen, 2010). Likevel kan vi konstatere at humanistenes utgangspunkt for å få utnyttet sin kompetanse i arbeidslivet synes å være dårligere enn for de fleste andre faggrupper. Bruk av kompetanse, og vurdering av utdanningens relevans er tema vi skal se nærmere på i neste kapittel.

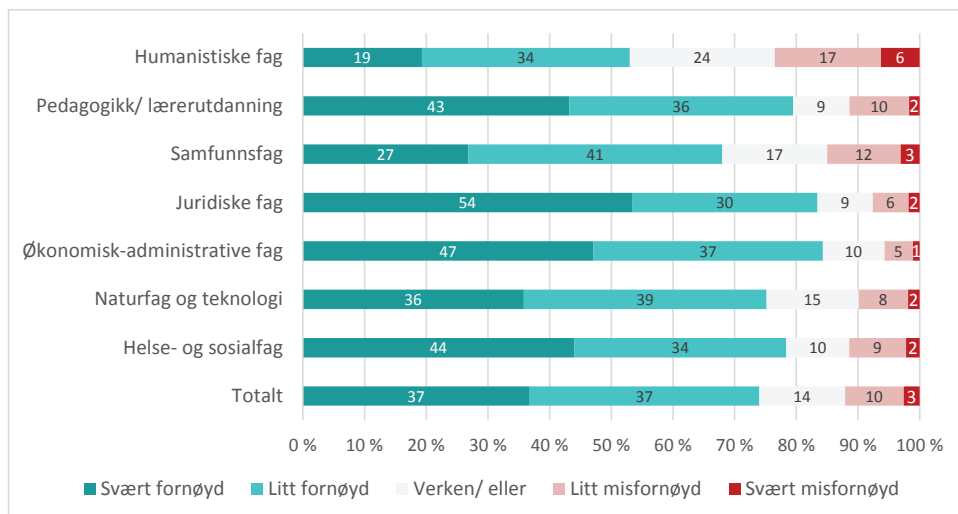
6. Relevans, kompetanseutnyttelse og kontakt med arbeidslivet i studietida

I dette kapitlet skal vi se på kandidatenes egne vurderinger av trekk ved utdanning og arbeidsmarkedssituasjon. Vi starter med å kartlegge de nyutdannedes vurdering av utdanningens relevans for arbeidslivet. Deretter skal vi se på kompetanseutnyttelse og jobbtilfredshet. Til slutt skal vi se på i hvilken grad de har hatt kontakt med arbeidslivet i studietida.

Vurdering av utdanningens relevans

Siden 2007 har Kandidatundersøkelsen inneholdt spørsmål om vurdering av utdanning og lærested. Her skal vi se på et spørsmål om kandidatenes vurdering av utdanningens relevans. Vurderinger av relevans er klart mer interessant å innhente når kandidatene har fått prøvd seg i arbeidsmarkedet (event. som arbeidssøkere) enn det er mens de er studenter. Som ferdigutdannede har de de bedre erfaringsgrunnlag for å mene noe om dette. Sammenligninger av Kandidatundersøkelsen og Studiebarometeret (som NOKUT gjennomfører) viser at kandidater generelt er mindre fornøyd med utdanningen enn det studenter er, og at denne diskrepansen er særlig stor blant humanister (Støren mfl. 2016). Med andre ord ser det ut som om møtet med arbeidslivets realiteter påvirker vurderingen av utdanningens arbeidslivsrelevans i negativ retning.

Figur 6.1 viser at humanistene er vesentlig mindre fornøyd med utdanningens relevans enn kandidater fra andre fag. Mens drøyt halvparten av humanistene er fornøyd, ligger gjennomsnittet for alle høyere grads kandidater på 74 prosent. Vi ser at samfunnsfag også ligger under gjennomsnittet. Disiplinutdanninger som humanistiske fag og samfunnsfag vurderes som mindre yrkesrelevante enn mer profesjonsrettede utdanninger.

Figur 6.1 Tilfredshet med utdanningens relevans for arbeidslivet blant kandidater på ulike fagfelt. Kandidatundersøkelsene 2007 – 2015

Når vi ser på forskjeller mellom ulike grupper humanister, finner vi at de som har studert norsk/nordisk og religionsutdanninger er mest fornøyd, og er på linje med snittet for høyere grads kandidater. Minst fornøyd er de som har studert filosofi og idéhistorie, men her er tallgrunnlaget såpass lavt at det er knyttet usikkerhet til tallene. Men heller ikke blant historikere, litteraturvitere og de som har studert kunsthistorie og arkeologi finner vi særlig høy andel som er svært fornøyd med studiets relevans for arbeidslivet.

Tabell 6.1 Tilfredshet med utdanningens relevans for arbeidslivet et halvt år etter fullført utdanning blant ulike grupper humanister. Prosent

Fag	Svært fornøyd	Litt fornøyd	Verken/ eller	Litt misfornøyd	Svært misfornøyd	Antall svar (2007-2015)
Engelsk	16	40	32	7	7	60
Norsk/nordisk	34	39	19	7	1	96
Fransk/tysk	(24)	(21)	(10)	(35)	(10)	23
Andre språkfag/områdestudier	17	35	20	21	7	212
Litteraturvitenskap	14	26	33	18	9	123
Historie	15	35	27	18	6	205
Kunsthistorie og arkeologi	12	33	24	22	9	166
Kulturutdanninger	23	38	20	14	5	209
Filosofi og idéhistorie	(3,0)	(18)	(41)	(29)	(9)	44
Religionsutdanninger	30	33	18,0	15	4	217
Uspesifisert/annet	(23)	(27)	(31)	(8)	(12)	26
Humanistiske utdanninger, totalt	19	33,7	24	17	6	1 381

Kandidatundersøkelsen inneholder også flere andre spørsmål om vurdering av utdanningen. Det er verd å merke seg at det er kun når det gjelder arbeidslivsrelevans at humanister peker seg ut med en mer negativ vurdering enn andre mastergradskandidater. Kandidater fra humanistiske og estetiske fag har en mer positiv vurdering av forhold som undervisning og tilbakemelding og veiledning enn de fleste andre utdanningsgrupper (Støren mfl. 2016, Wiers-Jenssen mfl. 2014). Det kan altså synes som «dannelsesfunksjonen» i utdanningene er bedre ivare tatt enn yrkesforberedende aspekter.

Vi har sett at mønsteret i hvilke utdanningsgrupper som er mer eller mindre fornøyd med relevansen ligner mønsteret i hvilke grupper som er mistilpasset og overutdannet, slik det kom fram i kapittel 5. Vi skal nå undersøke om det er noen statistisk sammenheng mellom vurderingen av relevans og utfall på arbeidsmarkedet. Tabell 6.2 viser svarfordelingen med hensyn til tilfredshet med relevansen av utdanningen for arbeidet, etter type arbeidsmarkedssituasjon. De som er arbeidsledige, mistilpasset eller har jobber som ikke krever høyere utdanning er klart mindre fornøyd med utdanningens relevans for arbeidslivet enn andre. Eksempelvis er 44 prosent av de arbeidsledige er misfornøyd med utdanningens relevans, mens tilsvarende tall blant de sysselsatte er 24 prosent. Vedleggstabell V6.a viser at sammenhengene er statistisk signifikante når man ser på gjennomsnittsskårer.

Tabell 6.2 Tilfredshet med relevansen av utdanningen etter arbeidsmarkedsutfall for humanister seks måneder etter fullført utdanning 2007-2015.

Vurdering av arbeidslivsrelevans	Sysselsatt	Arbeidsledig	Mistilpasset	Overutdannet
Svært fornøyd	21	11	10	11
Litt fornøyd	34	21	28	29
Verken eller	22	24	26	27
Litt misfornøyd	19	26	23	24
Svært misfornøyd	5	18	13	10
<i>Antall observasjoner</i>	<i>1 134</i>	<i>114</i>	<i>445</i>	<i>460</i>

Ikke overraskende registrerer vi altså at det er en sammenheng mellom vurdering av relevans og utfall på arbeidsmarkedet. Men vi kan ikke si at dette er en kausal sammenheng. Utfordringer på arbeidsmarkedet kan ha sammenheng med en rekke ulike forhold, som konjunkturer, regionale arbeidsmarkeder, spesialisering på mastergraden, karakterer, personlige egenskaper osv. Det er med andre ord ikke gitt at problemer på arbeidsmarkedet skyldes mangler ved utdanningen.

Kompetanseutnyttelse og jobbtilfredshet

Vi skal nå se på noen aspekter ved kompetanseutnyttelse og jobbtilfredshet. Dette er spørsmål som ikke er med i Kandidatundersøkelsen på regelmessig basis, så vi bruker data fra en spesialundersøkelse som er foretatt omtrent tre år etter fullført utdanning.

Kompetanseutnyttelse

Tabell 6.3 viser at de språkutdannede er mer fornøyd med kompetanseutnyttelse i jobben enn andre grupper av humanister. Om lag to av tre språkutdannede svarer at de i svært stor eller stor grad får utnyttet sin kompetanse, mens dette gjelder omtrent halvparten av humanister totalt. Tabellen viser også humanister i forhold til andre grupper med mastergrad. Både humanister og samfunnsvitere ligger under gjennomsnittet når det gjelder å få brukt sine kunnskaper og ferdigheter i jobben, mens jurister er den gruppen som i størst grad oppgir å få brukt sin kompetanse i jobben (Vedleggstabell V6.b) Tidligere analyser har vist at denne tendensen holder seg også når det kontrolleres for andre forhold (Arnesen mfl. 2013). Resultatene er ikke overraskende tatt i betraktning av at humanistene oftere har høyere utdanning enn arbeidsoppgavene tilsier, slik vi så i kapittel 5.

Tabell 6.3 Utnyttelse av kunnskaper og ferdigheter i jobben blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning i 2010. Prosent.

	I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad	Antall observasjoner
Språkutdanninger	24	38	30	2	6	66
Historieutdanninger	21	25	40	8	6	52
Kunst-, kultur- og filosofifag	25	25	22	15	13	76
Andre humanistfag	(24)	(31)	(36)	(5)	(5)	42
Humanistiske fag totalt	24	30	31	8	8	236
Andre utdanninger	32	38	25	4	2	1 410
Totalt	30	37	26	5	3	1 646

Vi har også sett på om det er en sammenheng mellom bruk av kompetanse etter sektor (se vedleggstabell V6.c). Resultatene viser at humanister som jobber i offentlig sektor utenom skole og høyere utdanning/forskning («offentlig sektor ellers») i og privat sektor får utnyttet kompetansen i mindre grad enn andre høyere grads kandidater. Størst forskjell var i «offentlig sektor ellers», her mente bare 31 prosent av humanistene at de i stor eller svært stor grad fikk utnyttet sin kompetanse, mot 66 prosent for de øvrige gruppene. Også for privat sektor var

andelen lavere for humanister enn for andre grupper. For de som arbeidet i skolen var den derimot høyere. For de som arbeidet i høyere utdanning og forskning var det ingen vesentlig forskjell mellom humanister og andre utdanninger.

Vi har også sett på om kompetanseutnyttelse i forhold til overutdanning (se tabell V6.d). Naturlig nok finner vi at kompetanseutnyttelsen er mye lavere for de som oppgir å være overutdannet, enn for de som ikke er overutdannet. Av de som ikke var overutdannet mente 65 prosent at de fikk utnyttet sin kompetanse i stor eller svært stor grad, for de som var overutdannet var denne andelen bare 20 prosent.

Jobbtilfredshet

Vi skal også se på hvor tilfredse kandidatene er med jobben de har tre år etter fullført utdanning. Tabell 6.4 viser at jobbtilfredsheten generelt er høy. Dette gjelder også blant humanister, selv om andelen er noe lavere i denne gruppen enn blant andre med høyere utdanning. Mer enn tre av fire er forhøyd med jobben. Det er mindre forskjeller mellom humanister og andre når det gjelder jobbtilfredshet enn når det gjelder kompetanseutnyttelse. Utdanningsgruppen som har høyest andel som er svært forhøyd med jobben, realister, ligger ti prosentpoeng høyere (tabell V6f). Med andre ord er det slik at mange humanister trives med jobben, selv om den ikke alltid matcher kompetansen.

Tabell 6.4 Jobbtilfredshet blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning

	Svært fornøyd	Litt fornøyd	Verken eller	Litt misfornøyd	Svært misfornøyd	Antall observasjoner
Språkutdanninger	47	41	8	2	3,0	66
Historieutdanninger	49	26	8	15	2	53
Kunst-, kultur- og filosofifag	43	25	11	12	9	76
Annet	(45)	(43)	5	(7)	(0,0)	42
Humanistiske fag totalt	46	33	8	9	4	237
Andre mastergrader	52	35	5	6	2	1 417
Totalt	51	35	6	6	3	1 654

Utdanning som grunnlag for videre læring i jobben

Som vi har vært inne på, er noen av kjennetegnene ved humanistiske utdanninger at de er akademiske, generelle utdanninger. Ut fra dette kunne man anta at utdanningen utgjør en solid kunnskapsbase for å tilegne seg kunnskaper og ferdigheter i yrkeslivet. Det er imidlertid en

lavere andel av humanister enn andre som i «veldig høy grad» er tilfreds med utdanningen med hensyn til videre læring i jobben (43 prosent mot 67 prosent). Vi observerer at de som har tatt typiske profesjonsutdanninger (jurister og sivilingeniører) er langt mer fornøyd med dette enn de som har tatt disiplinutdanninger som humanistiske fag, samfunnsfag og realfag.

Tabell 6.5 Tilfredshet med utdanningen mht. grunnlag for videre læring i jobben blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning

	I veldig høy grad	I høy grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	Antall observasjoner
Humanistiske fag	11	32	33	16	8	263
Språkutdanninger	9	41	32	12	6	68
Historieutdanninger	10	32	29	19	10	59
Kunst-, kultur og Filosoffag	17	31	29	166	8	90
Andre humanistfag	(7)	(20)	(48)	(20)	(7)	46
Andre utdanninger	25	47	20	5	3	1 492
Jurister	30	43	19	4	4	207
Samfunnsvitere	18	43	28	8	3	423
Sivilingeniører	36	48	13	2	1	415
Realister	21	51	20	5	2	417
Andre mastergrader	(10)	(30)	(17)	(33)	(10)	30
Totalt	23	44	22,1	7	32	1 755

Jobb i tråd med forventingene

At arbeidsmarkedet for en del humanister er vanskelig, er informasjon vi antar at en del (potensielle) studenter er klar over. Ut fra dette kunne man tenke seg at forventingene til jobbmuligheter justeres etter dette. Dette ser imidlertid ikke ut til å være tilfelle. De som har tatt en mastergrad i humanistiske fag har en mindre positiv vurdering av utdanningen med hensyn til å få jobb i tråd med forventningene, sammenlignet med andre utdanningsgrupper.

Tabell 6.6 Tilfredshet med utdanningen mht. å få jobb i tråd med forventningene blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning

	I veldig høy grad	I høy grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	Antall observasjoner
Humanistiske fag	16	23	33	19	9	265
Språkutdanninger	22	27	28	16	7	68
Historieutdanninger	10	22	34	24	10	59
Kunst-, kultur og Filosoffag	17	21	35	15	12	92
Andre humanistfag	(11)	(26)	(35)	(22)	(7)	46
Andre utdanninger	28	40	22,0	7	3	1 493
Jurister	34	44	18	3	1	207
Samfunnsvitere	22	37	25	12	5	424
Sivilingeniører	35	46	16	3	1	414
Realister	25	38	27	7	3	417
Andre mastergrader	(10)	(23)	(23)	(26)	(19)	31
Totalt	26	38	24	9	4,0	1 758

Fire av ti humanister er i høy eller veldig høy grad tilfreds med utdanningen mht. å få jobb i tråd med forventningene. På andre utdanninger gjelder dette to av tre. Andelen er enda høyere blant sivilingeniører og jurister, og det er altså de profesjonsutdannede som er mest fornøyde.

Resultatene viser at en betydelig andel humanister ikke har fått innfridd sine forventninger med hensyn til jobb. I hvilken grad dette skyldes at utdanningene er for lite yrkesforberedende, eller at kandidatene har hatt urealistiske forestillinger om hva slags jobber de kunne få med den type utdanning de har tatt, er usikkert.

Kontakt med arbeidslivet i studietida

Arbeidserfaring før eller under studiene

Relevant arbeidserfaring har i flere studier vist seg å ha betydning for muligheter på arbeidsmarkedet (Thune og Støren 2015, Støren mfl. 2016). Av tabell 6.7 ser vi at de aller fleste kandidater har arbeidserfaring, og mer enn halvparten har også relevant arbeidserfaring (denne kan være opparbeidet både før utdanningen startet, under utdanning og ved avbrudd i utdanning). Humanistene ligger noe over gjennomsnittet når det gjelder begge deler, noe som trolig delvis har sammenheng med at de har høyere gjennomsnittsalder enn en del andre kandidatgrupper.

Tabell 6.7 Andel nyutdannede kandidater som har arbeidserfaring og relevant arbeidserfaring i studietida eller før påbegynt høyere utdanning, (kandidatundersøkelsene 2007 – 2015)

	Arbeidserfaring	Relevant arbeidserfaring
Humanistiske fag	83	56
Pedagogikk/lærerutdanning	93	81
Samfunnsfag	84	59
Juridiske fag	74	51
Økonomisk-administrative fag	68	56
Naturfag og teknologi	61	41
Helse- og sosialfag	83	75
Andre fag	77	68
Totalt	74	58

Studierelatert kontakt med arbeidslivet

Kontakt med arbeidslivet oppnås ikke bare gjennom betalt arbeid, men kan også være en organisert del av utdanningen. I utdanningspolitikken legges det i vekt på at studenter skal være i kontakt med arbeidslivet i løpet av studietiden (St. meld. 44 2008 - 2009), og dette er en del av den generelle politikken for mer sammenheng mellom utdanning, forskning og innovasjon (Meld. St. 7 2014-2015).

I to runder av kandidatundersøkelsen (2011 og 2015) har det vært med spørsmål om erfaringer med samarbeid med arbeidslivet i studietiden. Resultatene viser blant annet at de fleste har hatt en eller annen form for kontakt med arbeidslivet, men at humanister har hatt mindre kontakt med arbeidslivet i studietiden enn andre grupper (Næss mfl. 2012, Støren mfl. 2016). Humanistene har i mindre grad enn andre høyere grads kandidater vært eksponert for arbeidslivet gjennom uforpliktende samarbeid, men de har også hatt mindre kontakt med arbeidslivet i form av forpliktende samarbeid, som prosjektsamarbeid, veiledning og forskningssamarbeid med aktører fra arbeidslivet. Å ha hatt denne type samarbeid kan redusere sannsynligheten for mistilpasning i arbeidsmarkedet. Thune og Støren (2015) fant at effekten av dette var særlig stor for humanister.

Vi skal nå se nærmere på om det er forskjeller mellom ulike grupper av humanister når det gjelder eksponering for arbeidslivet i studietiden. Tabell 6.8 viser i hvilken grad ulike grupper

av humanister har hatt kontakt med arbeidslivet i løpet av studietiden, utenom betalt arbeid.⁴ Nederste rad i tabellen viser gjennomsnittet for andre høyere grads kandidater. Vi ser at litteraturutdanninger peker seg ut med spesielt lite kontakt med arbeidslivet, mens religionsutdanninger i større grad eksponerer studentene for slike erfaringer. Likevel er andelen som har erfaring med arbeidslivet betydelig lavere enn for andre typer høyere utdanning.

Tabell 6.8 Ulike former for kontakt med arbeidslivet som en del av utdanning for ulike grupper humanister, Kandidatundersøkelsen 2011 og 2015

Fag	Alle typer	Kort, uforpliktende	Prosjekt-samarbeid, veiledning, forskning	Praksis	Antall observasjoner
Språkutdanninger	49	31	22	28	150
Litteraturutdanninger	33	28	11	3	36
Historieutdanninger	39	27	24	14	66
Kunst-, kultur og filosofifag	48	36	26	28	146
Religionsutdanninger	56	34	33	34	77
Uspesifisert/annet	-	-	-	-	18
Alle humanistiske utdanninger	47	32	24	24	493
Andre typer høyere utdanning	82	68	54	35	5 250

I tabell 6.9 har vi sett på om kandidater fra ulike læresteder har ulik eksponering for samarbeid med arbeidslivet. Det kan se ut som om slikt samarbeid er mer vanlig på NTNU enn ved andre læresteder, men på grunn av få respondenter er det knyttet stor usikkerhet til tallene.

⁴ Et lengre spørsmålsbatteri er redusert til tre grupper + total. For nærmere beskrivelser av enkeltkategorier, se Næss mfl., 2012).

Tabell 6.9 Ulike former for kontakt med arbeidslivet for humanister fra ulike læresteder

Institusjon	Alle typer kontakt	Kort uforpliktende	Prosjekt-samarbeid, veiledning, forskning	Praksis	Antall observasjoner
UiO	40	31	25	18	66
NTNU	(59)	(43)	(30)	(47)	32
UIB	(44)	(29)	(10)	(17)	35
Andre læresteder	42	31	33	23	61

Oppsummering

Sammenlignet med andre utdanningsgrupper, er humanister er generelt mindre fornøyd enn med utdanningens yrkesrelevans og hvordan de får utnyttet sin kompetanse i arbeidslivet. Særlig er kontrasten stor i forhold til høyere grads profesjonsutdanninger, men humanistene er også mindre tilfredse enn kandidater fra andre disiplinfag som samfunns- og realfag. Vi merker oss at de også er mindre fornøyde med utdanningen med hensyn til hvordan den har forberedt dem på å få en jobb i tråd med forventingene. Dette kan tyde på at en del humanister har vært mer optimistiske med hensyn til arbeidsmarkedsmuligheter enn det arbeidsmarkedets realiteter skulle tilsi.

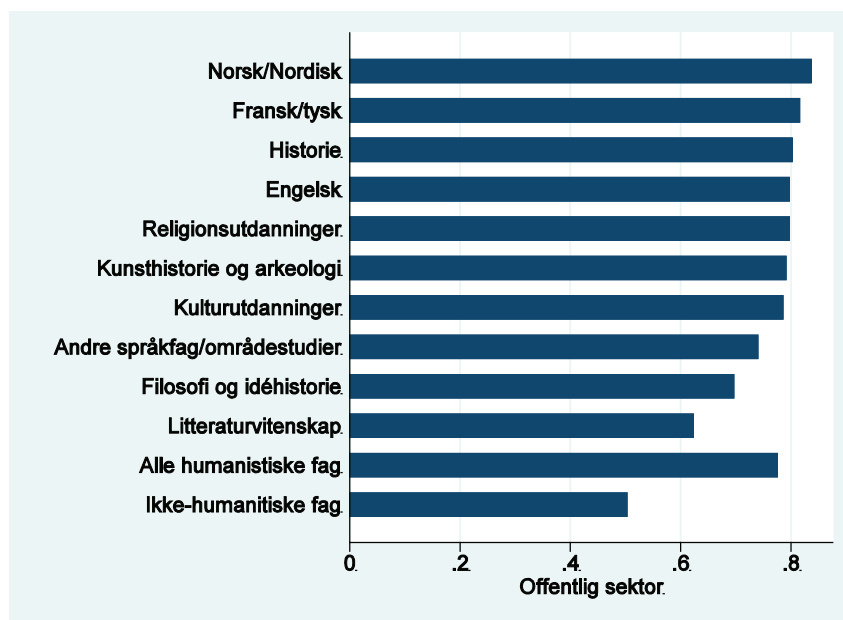
De fleste humanister har hatt arbeid under eller før studiene, og mange har også hatt arbeid som er relevant i forhold til utdanningen. De har imidlertid i mindre grad enn andre vært eksponert for samarbeid med arbeidslivet i studietiden, noe som kan være uheldig i forhold til muligheter til å komme seg inn på arbeidsmarkedet.

7. Næring, inntekt og ledighetsutvikling

I dette kapitlet skal vi se på humanistenes arbeidsmarkedstilpasning, basert på analyser av registerdata fra SSB. Først ser vi på hvor hvilke næringer humanistene jobber i, deretter på lønn og risiko for arbeidsledighet. Dette er tema som også ble behandlet i kapittel 5 og 6, men her bruker vi altså andre data, som måler disse forholdene på en litt annen måte.

Hvor jobber humanistene?

I figur 7.1 ser vi at humanistene i hovedsak arbeider i offentlig sektor. Mens nesten 8 av 10 humanister jobber i det offentlige, gjelder det bare halvparten av andre med mastergrad. Høyest andel i det offentlige finner vi blant de som har studert norsk/nordisk (84 prosent), mens kandidatene fra filosofi og idéhistorie, og særlig litteraturvitenskap, i størst grad finner arbeid utenfor det offentlige. Blant de som har studert litteraturvitenskap er fire av ti kandidater i jobb i privat sektor.

Figur 7.1 Andelen av humanistkandidatene i offentlig sektor i 2013, etter fagfelt

Mønsteret er det samme som vi observerte i kapittel 5, da vi så på hvor de nyutdannede fant seg jobb, men det er faktisk slik at andelen som jobber i offentlig sektor er noe høyere når vi ser på

alle kandidater enn da vi kun så på de nyutdannede. En mulig forklaring kan være at færre befinner seg midlertidige jobber i privat sektor.

Vi skal nå gå videre og se på hvilke næringer humanistene arbeider i. Vi bruker da en finere inndeling enn i kapittel 5. Tabell 7.1 viser i hvilke næringer humanistene arbeider. Undervisning er klart den største næringen, og sysselsetter nesten halvparten av humanistene. Særlig finner vi mange i undervisning blant kandidatene fra norsk/nordisk og engelsk, hvor omtrent tre av fire jobber innenfor undervisning. Offentlig administrasjon sysselsetter 14 prosent av humanistene, og særlig mange av kandidatene fra kunsthistorie/ arkeologi og historie. Kulturell virksomhet sysselsetter også relativt mange humanister (9 prosent), og spesielt en stor andel av kandidatene fra kunsthistorie/arkeologi og kulturutdanninger. Sammenligner vi med kandidater fra andre mastergradsutdanninger ser vi at humanistene relativt sjelden jobber i forretningsmessig tjenesteyting (3 prosent) og helse- og sosialtjenester (6 prosent).

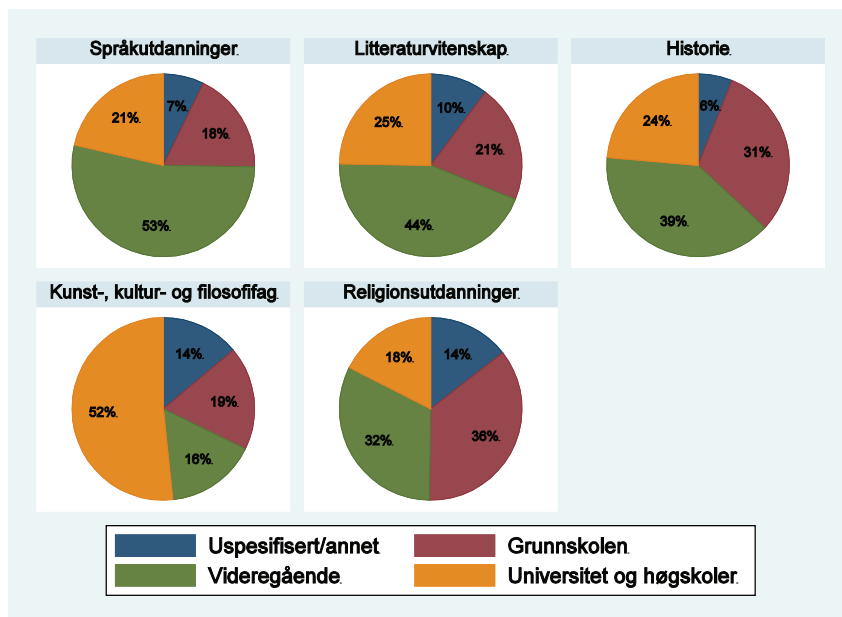
Tabell 7.1 Hovednæringer for humanister, etter fag

	Varehandel	Vitenskapelig/tekniske tjenester	Forretningsmessig tjenesteyting	Offentlig administrasjon	Undervisning	Helse- og sosialtjenester	Kulturell virksomhet	Andre næringer	Totalt
	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%	Andel%
Humanistiske fag									
Engelsk	2	3	2	6	75	3	1	9	100
Norsk/Nordisk	1	1	1	6	76	4	2	9	100
Fransk/tysk	2	3	2	10	66	3	1	12	100
Andre språkfag/områdestudier	2	3	3	11	56	6	3	16	100
Litteraturvitenskap	8	3	2	8	44	6	7	22	100
Historie	3	2	3	20	44	6	10	13	100
Kunsthistorie og arkeologi	4	3	3	25	23	4	30	8	100
Kulturutdanninger	3	4	3	17	33	10	15	14	100
Filosofi og idéhistorie	3	4	2	16	38	14	3	20	100
Religionsutdanninger	1	2	2	10	49	10	1	24	100
Total	3	3	2	14	49	6	9	14	100
Alle humanistiske fag	3	3	2	14	49	6	9	14	100
Ikke-humanistiske fag	4	16	3	14	13	18	1	31	100
Totalt	4	15	3	14	15	18	1	30	100

En sammenligning tilbake i tid viser at humanistene på 2000-tallet i stor grad jobber i de samme næringene og samme sektor som de gjorde på 1990-tallet. En forestilling om at humanistene de senere årene har entret det private næringslivet finner liten støtte i tallene – både på 1990-tallet

og på 2000-tallet er omtrent 8 av 10 i offentlig sektor. Vi ser imidlertid en svak tendens til at humanistene beveger seg vekk fra undervisning og over mot andre næringer. Mens Fekjær m.fl. (2000) rapporterte at 58 prosent jobbet innenfor undervisning på 1990-tallet, gjelder det under halvparten (49 prosent) på 2000-tallet. I analysene fra Kandidatundersøkelsen (kapittel 5) ser det imidlertid ut som om andelen humanister som tok jobb i utdanningssektoren økte mellom 2013 og 2015.

Siden mange av humanistene finner arbeid innenfor undervisning, er det interessant å se nærmere på hva slags undervisningsstillinger de jobber i. Figur 7.2 viser at det her er klare forskjeller mellom fagene. Kandidater fra historie og religionsfag finner relativt ofte jobb innenfor grunnskolen, ca. en tredel av de som er i undervisningsstilling innenfor disse fagene jobber der. På språkfagene finner vi særlig mange i videregående opplæring (53 prosent), men også mange fra litteraturvitenskap og historie jobber i videregående skole (ca. fire av ti blant de som er i undervisningsstillinger). De med bakgrunn fra kunst- kultur og filosofifag som får undervisningsstillinger, er relativt ofte på universitet- og høyskoler (fem av ti blant de med undervisningsstilling). Det er verdt å merke seg at dette ikke betyr at kandidater med disse fagene har større sjanse enn for eksempel historikerne til å få jobb på høyskole/universitet. Det figur 7.2 viser er at hvis de først jobber med undervisning, er det mer sannsynlig at kandidater fra kunst- kultur og filosofifag er innenfor høyere utdanning og mindre sannsynlig at de er i grunnskolen eller på videregående.

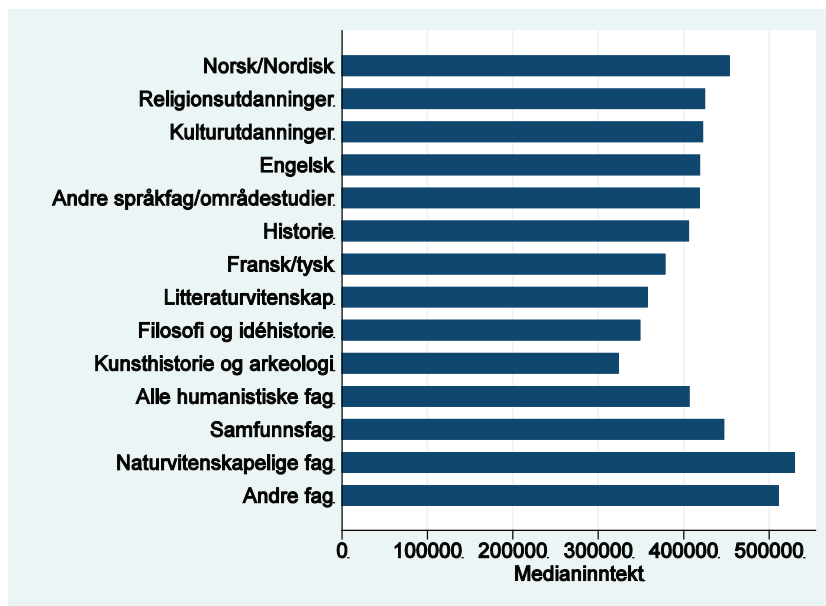

Figur 7.2: Type undervisningsstillinger blant humanister, etter fag

Jobber de humanistene som underviser på samme nivå i utdanningssystemet som de gjorde på 1990-tallet? En sammenligning med Fekjær m.fl. (2000) tyder på at humanistene i dag i økende grad finner seg jobber i grunnskolen når de går til undervisning. Andelen av underviserne som jobber på høyskoler og universitet er lavere på 2000-tallet. Her skal vi imidlertid ta forbehold om at tallene ikke er direkte sammenlignbare, og sammenhengende tidsserier er nødvendig for å få kartlagt dette nøyaktig.

Hva tjener humanistene?

I kapittel 5 så vi på utviklingen i brutto, ordinær månedslønn for humanister sammenlignet med gjennomsnittet for andre høyere grads kandidater et halvt år etter fullført utdanning. Her skal vi se på medianinntekt, det vil si inntekten til den personen som deler gruppa i to. Ved å bruke median, reduseres risikoen for at resultatene blir preget av ekstremverdier. Alle som har inntekt er med i analysen, også de som har deltidsarbeid. I figur 7.3 ser vi på medianinntekten for de som fullførte utdanningen i 2011 to år senere, altså i 2013.

Figur 7.3 Medianinntekt i 2013 for kandidater uteksaminert i 2011, etter fagfelt

Vi ser at humanister har en betydelig lavere inntekt enn andre med utdanning på tilsvarende nivå. Humanistenes medianinntekt på 406 853 kroner er ca. 100 000 kroner lavere enn medianinntekten for de som har tatt andre mastergradsutdanninger. Også innad blant humanistene er det store forskjeller. Kandidater med en grad innen norsk/nordisk tjener klart mest og har 130 000 kroner mer i medianinntekt enn kandidater fra kunsthistorie og arkeologi. Også kandidatene fra litteraturvitenskap og filosofi og idéhistorie mottar betydelig mindre inntekt enn andre humanister. Vi må anta at noe av forskjellene kan skyldes at en større del av humanistene enn andre ikke jobber full tid, og at færre har arbeid som matcher utdanningsnivået (jfr. kapittel 5).

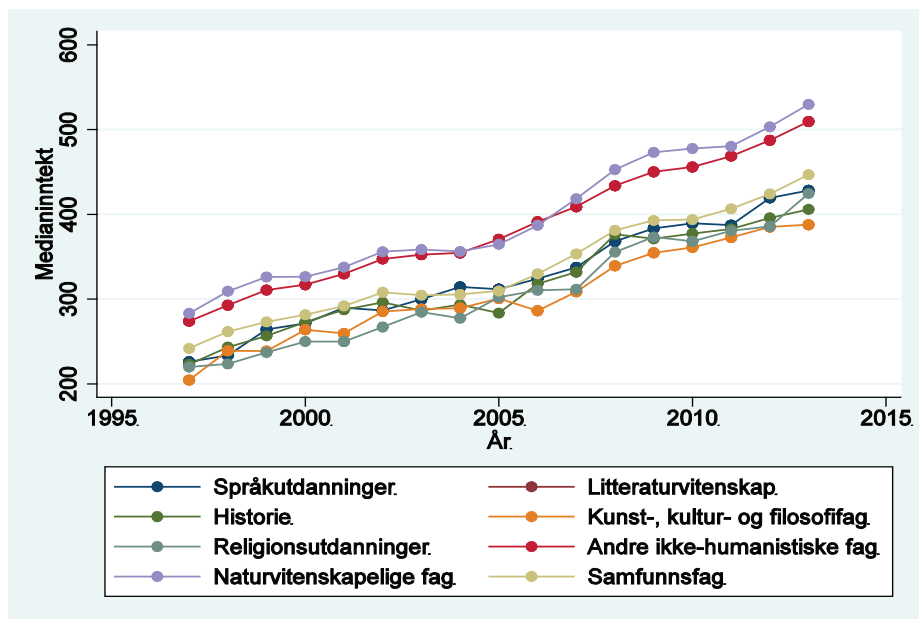
Er inntektsforskjellene mellom de humanistiske fagene de samme som de var på 1990-tallet? En sammenligning med Fekjær mfl. (2000) viser at også for nesten tjue år siden var det kandidatene fra nordisk som tjente best av humanistene og kandidatene fra kunsthistorie som tjente dårligst. Rangeringen mellom fagene for øvrig er noe endret. Kandidater fra historie og

filosofi har rykket nedover på inntektsstigen sammenlignet med andre humanister, mens kandidater fra engelsk på 2000-tallet har tatt igjen en del av de andre humanistene.⁵

I figur 7.4 undersøker vi om humanistenes inntekt har endret seg over tid. I løpet av perioden fra 1997 til 2013 har alle gruppene opplevd en betydelig inntektsøkning, og det gjelder også for de humanistiske fagene. Det er imidlertid ingen tendens til at humanistene tar igjen de andre inntektsmessig – tvert imot er inntektsforskjellen mellom humanister og andre med mastergrad noe større mot slutten av perioden. Spesielt naturviterne ser ut til å ha økt sitt inntektsmessige forsprang på humanistene i løpet av denne tiden. Vi ser også en viss tendens til økende forskjeller mellom de ulike humanistiske utdanningene: Mot slutten av perioden har språkutdanningene og religionsutdanningene et forsprang på de andre humanistiske utdanningene og ligger omtrent på nivå med kandidatene fra samfunnsvitenskapelige fag.⁶

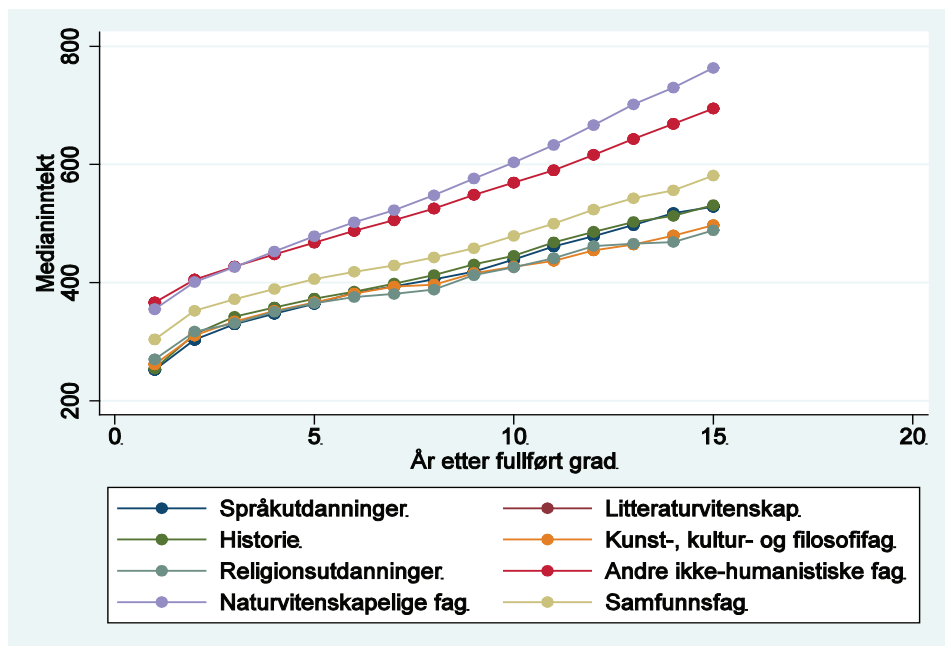
⁵ En sammenligning av våre tall med Fekjær m.fl. (2000) er lite velegnet til å avgjøre hvorvidt ledigheten og inntekten blant humanistene er høyere eller lavere enn på 1990-tallet, da ulike mål for arbeidsledighet og inntekt er benyttet. Vi har imidlertid mulighet til å undersøke om forskjellene mellom de ulike humanistiske fagene er de samme på 2000-tallet som de var på 1990-tallet.

⁶ Separate analyser (ikke inkludert her) viser at arbeidsmarkedet for humanister er relativt uavhengig av hvor de er utdannet. Forskjellene mellom fag er større enn forskjellene mellom institusjonene. I praksis betyr det at når det gjelder inntekt og sjansen for å bli ledig, er det viktigere om du er f.eks. historiker eller litteraturviter, enn om du er utdannet i Oslo eller Bergen. Vi finner noen variasjoner i ledighet, men siden noen institusjoner utdanner relativt få kandidater innen de aktuelle fagene skal man være forsiktig med å konkludere om systematiske forskjeller mellom institusjonene på grunnlag av dette.

Figur 7.4 Inntektsutvikling for humanister i perioden 1997-2013. Medianinntekt to år etter fullført grad

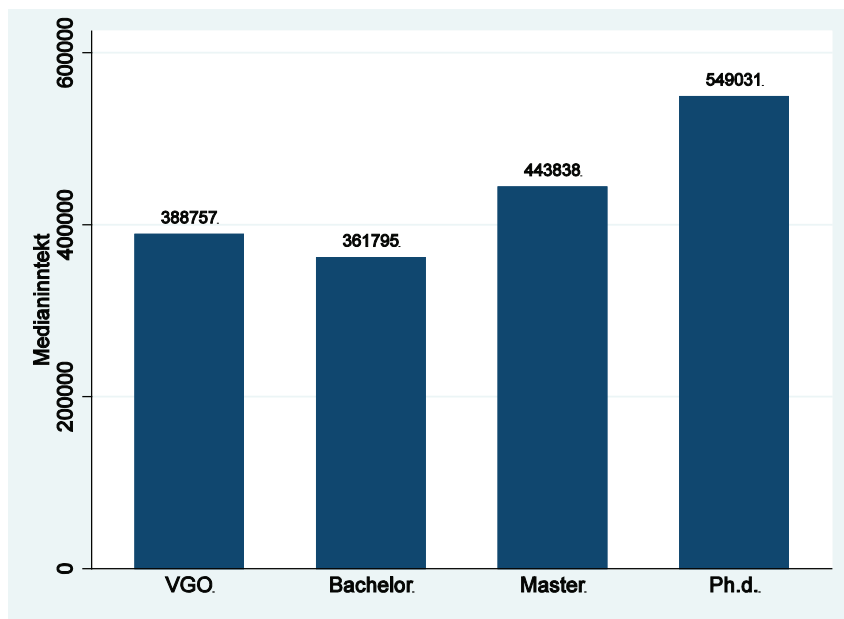
I figur 7.5 ser vi på hvordan inntekten utvikler seg avhengig av hvor lenge det er siden man fullførte utdanningen. Her er det en tydelig tendens til at forskjellene mellom humanister og andre mastergradskandidater øker utover i karrieren. Det ser altså ut til at selv om også humanister tjener bedre når de får mer erfaring fra yrkeslivet, er denne utviklingen svakere hos dem enn hos ikke-humanister. Det er også interessant å merke seg at humanistene har en relativt stor inntektsøkning de to første årene. Inntektsforskjellene mellom de ulike humanistiske fagene blir litt større utover i karrieren, men forskjellene er relativt små.

Figur 7.5 Inntektsutvikling for humanister utover i karrieren. Median.

I figur 7.6 sammenlignes inntekten til kandidater med en bachelor, master og ph.d. For å ikke få med for mange kandidater som fremdeles er under utdanning, har vi begrenset oss til de som fullførte graden sin i 2007 eller 2008. Grafen viser at blant de som har høyere utdanning er det de som har tatt lang utdanning som tjener best. Medianinntekten til ph.d-kandidater er over 100 000 kroner høyere enn kandidater med master og nesten 190 000 høyere enn de som stoppet etter bachelor.

Det er også interessant at medianinntekten for bachelorkandidater fra humanistiske fag er lavere enn gjennomsnittet for de som har sin høyeste oppnådde utdanning på videregående nivå (VGO). Her vil trolig en del av yrkesutdanningene, og spesielt håndverkerfagene, trekke opp medianinntekten for de som har utdanning på videregående nivå. Med tanke på inntekt, vil det altså trolig ikke lønne seg med høyere utdanning hvis man velger en bachelor i humanistiske fag. Hvis man fortsetter til master eller ph.d. kommer man imidlertid klart bedre ut inntektsmessig enn de som kun har videregående.

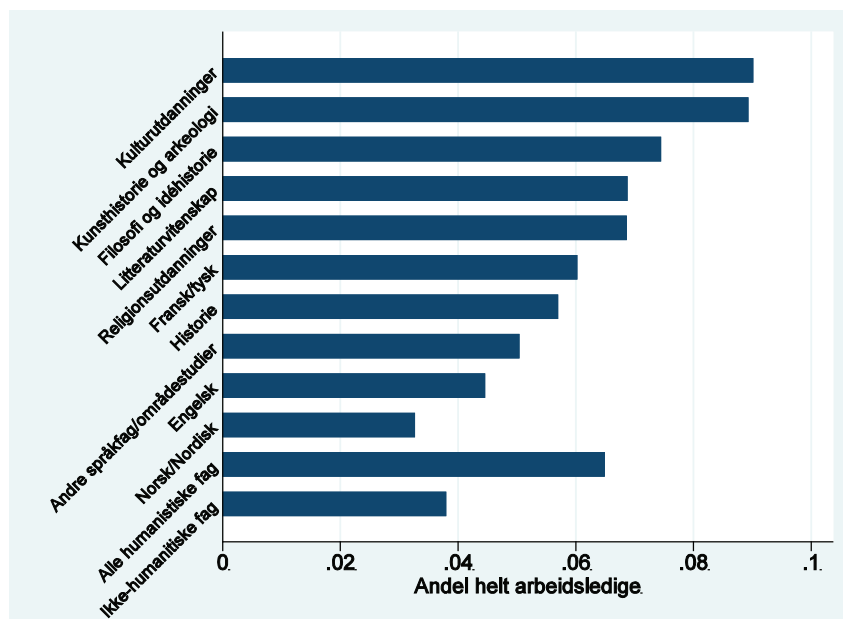
Figur 7.6 Medianinntekt i 2013 for humanister uteksaminert i 2007 og 2008, etter nivå

Ledighet to år etter fullført utdanning

Vi har tidligere sett på arbeidsledighet blant nyutdannede (kapittel 5). Da fant vi at ledigheten blant humanister generelt var omtrent som for gjennomsnittet blant høyere grads kandidater, men at det var betydelig variasjon mellom ulike grupper humanister. Her skal vi se på arbeidsledighet målt to år etter fullført utdanning. Figur 7.7 viser at humanistene har klart større andel som er arbeidsledige sammenlignet med andre med mastergrad. Andelen humanister som er helt ledige er 6,5 prosent mens gjennomsnittet for andre mastergradskandidater er 3,8 prosent. Vi skal imidlertid også huske på at dette innebærer at de aller fleste humanistene (93,5 prosent) *ikke* er arbeidsledige.

Det er også store forskjeller mellom de humanistiske fagene. For kulturutdanninger og kunsthistorie og arkeologi er arbeidsledigheten på rundt 9 prosent, noe som er langt over de andre fagene. I den andre enden av skalaen finner vi norsk/nordisk og engelsk, som har arbeidsledighet på 3,3 og 4,5. Det er ganske likt ledigheten innenfor andre mastergradsutdanninger, og for norsk/nordisk faktisk lavere enn snittet for andre fag. Dette viser at enkelte grupper av humanister klarer seg godt på arbeidsmarkedet. Mønsteret likner på det

Fekjær m.fl. (2000) fant på 1990-tallet: Relativt lav ledighet i de tradisjonelle skolefagene (historie, engelsk og norsk/nordisk) og høyest ledighet innenfor kulturfag, litteratur og filosofi/idéhistorie.

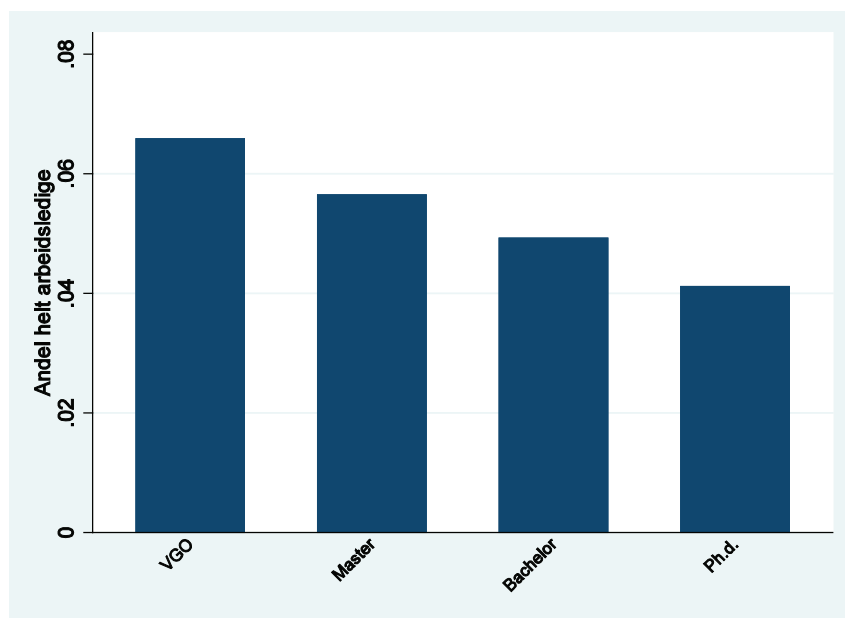

Figur 7.7 Andelen arbeidsledige humanister i periode 2001-2014, to år etter fullført grad

For å se om dette er en tendens som vedvarer utover i karrieren, har vi sett på ledighet i den samme perioden hos personer som fullførte fem til seks år tidligere. Da er tallene noe lavere – litt flere er i jobb senere i karrieren (ikke vist her). Men mønsteret er det samme som kort tid etter fullført utdanning: språkfagene har lav arbeidsledighet, mens ledigheten blant kandidater fra andre humanistiske fag er relativt høy.

I figur 7.8 har vi undersøkt forskjellen i arbeidsledighet mellom master-, bachelor- og ph.d.-kandidater fra humanistiske fag. Her er forskjellene relativt små. Humanistene har lavere sjans for ledighet enn de som kun har videregående skole, uavhengig av hvor lang utdanning de har. Det ser ikke ut til at det alltid er slik at man har mindre sjans for å bli ledig jo lengre man er i utdanningssystemet. Bachelorkandidater har som vi så i figur 7.7 en lav medianinntekt, og har litt lavere andel arbeidsledige enn masterkandidatene. Ph.d.-kandidatene kommer godt ut både når vi måler inntekt og når vi ser på ledighet. Sammenlignet med humanistiske kandidater som

har bachelor eller master, har ph.d.-kandidatene både høyere inntekt og lavere risiko for ledighet. Som sammenligning har vi også lagt inn tall for personer som har videregående opplæring som høyeste utdanningsnivå. Vi ser at humanister med høyere utdanning har lavere ledighetsrisiko enn disse.

Figur 7.8 Andelen arbeidsledige humanister i periode 2001-2014, to år etter fullført grad

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at de fleste humanister arbeider i offentlig sektor, og at mange av disse arbeider i skolen. Dette gjelder særlig de som har studert språkfagene norsk/nordisk og engelsk. Om lag en av fem arbeider i privat sektor, og dette er omtrent samme andel som på 1990-tallet. Inntektsanalysene viser at humanister har hatt en svakere lønnsutvikling enn andre kandidater. Inntekten øker med utdanningsnivå – ph.d-kandidater har høyere inntekt enn masterkandidater, som igjen har høyere inntekt enn bachelorkandidater. De aller fleste humanistene får seg jobb, men arbeidsledigheten i en del grupper er høyere enn blant andre høyre grads kandidater. Dette gjelder særlig de som har tatt utdanninger i kulturfag, kunsthistorie og arkeologi, samt filosofi og idéhistorie, mens de som har studert typiske «skolefag» som språk og historie har lavere ledighet.

8. Avsluttende refleksjoner

I dette avslutningskapittelet skal vi løfte fram noen av rapportens hovedfunn, og diskutere mulige implikasjoner av disse. Vi skal også drøfte i hvilken grad dataene vi har benyttet samsvarer og supplerer hverandre, og hvordan vi kan få enda bedre datagrunnlag for å analysere denne rapportens problemstillinger i framtiden.

Hovedfunn

Humanister som gruppe har større utfordringer med å få arbeid i samsvar med sin kompetanse enn andre høyere grads kandidater. De aller fleste får seg jobb, men relativt høye andeler er i arbeidsforhold der de ikke får utnyttet sin kompetanse fullt ut. Dette gjelder særlig nyutdannede, men også når vi ser på situasjonen noen år etter fullført utdanning, har humanistene større utfordringer med å skaffe seg arbeid i tråd med sin kompetanse sammenlignet med andre høyere grads kandidater.

Denne rapporten har imidlertid vist at det er store forskjeller mellom ulike grupper av humanister. Vi ser at de som har studert norsk/nordisk og engelsk, har en relativt friksjonsfri overgang til arbeidsmarkedet. Dette har sammenheng med at de fleste av dem tar jobb i skolen, hvor denne type kompetanse er etterspurt. Blant andre grupper humanister er det relativt høye andeler som erfarer at det er vanskelig å få brukt kompetansen de har tilegnet seg gjennom utdanningen i arbeidslivet. Dette gjelder i særlig grad de som har studert litteratur, kunsthistorie, arkeologi, kulturfag, filosofi og idéhistorie. De opplever i større grad arbeidsledighet og andre former for mistilpasning i arbeidsmarkedet, og betydelige andeler ender opp i jobber som ikke krever høyere utdanning. Dette er grupper som i langt mindre grad går til jobber i skolen. Flertallet av de sysselsatte blant disse finner jobb i universitets- og høgskolesektoren, offentlig sektor for øvrig og i privat sektor.

Blant nyutdannede som arbeider i privat sektor, er andelen som er overutdannet svært høy. Dette skyldes trolig at en del av de som har problemer med å skaffe seg relevant arbeid, fortsetter i deltidsjobber de hadde i studietiden, eller tar seg annet arbeid som ikke krever høyere utdanning, i påvente av relevante jobber. Både analysene av Kandidatundersøkelsen, og analysene av SSB-data viser at de som har mastergrad i humanistiske fag, sakter akterut i lønn

i forhold til kandidater fra andre fagfelt. Dette indikerer en form for devaluering av utdanningen over tid. Samtidig ser vi at de som har mastergrad i humanistiske fag har betydelig høyere inntekt enn de som har bachelorgrad innenfor samme fagfelt. Økonomisk sett lønner det seg altså å ta mastergrad.

I tillegg til å se på «objektive» indikatorer, som arbeidsmarkedsutfall og lønn, har vi også sett på mer subjektive indikatorer som kandidatenes egen vurdering av utdanningens arbeidslivsrelevans, og i hvilken grad de har fått arbeid i tråd med sine forventninger. Resultatene indikerer et gap mellom studentenes/kandidatenes forventninger og arbeidsmarkedets realiteter. Denne diskrepansen er større for humanister enn for andre høyere grads kandidater. Også når det gjelder subjektive vurderinger av forhold som berører relasjonen mellom utdanning og arbeidsmarked, finner vi klare forskjeller mellom ulike grupper humanister. Det er omtrent det samme mønsteret i fagforskjeller som framtrer, enten vi ser på objektive eller subjektive indikatorer. De som har studert språkfag, og da særlig norsk/nordisk og engelsk, har en langt mer positiv vurdering enn de som har studert litteraturvitenskap, kunsthistorie og arkeologi, kulturfag, filosofi og idéhistorie. Funnene understøtter hverandre på en slik måte at man vanskelig kan se bort fra at de sistnevnte utdanningene i begrenset grad blir anvendt i arbeidsmarkedet, og at situasjonen har vært slik i lang tid. Dette innebærer at mye humanistisk kunnskap ikke settes i samfunnsmessig sirkulasjon.

Vi noterer oss også at kandidattallene for fag som norsk/nordisk og engelsk har vist en synkende tendens. Dette kan synes paradoksalt, tatt i betraktning at disse gruppene klarer seg langt bedre på arbeidsmarkedet enn de fleste andre humanister – og også bedre enn masterkandidater på mange andre utdanninger. Ut fra dette kan man spekulere på om det er synkende andel av de som tar humanistiske utdanninger som i utgangspunktet sikter på arbeid i skolen. Mange ender opp med å arbeide der, men det kan tenkes at skolen for en del kandidater er en plan B, og at heller ikke lærestedene har tilstrekkelig fokus på å utdanne for skolen. Kim Helsvig (2011) Fredrik Thue (2012) og Kjell Lars Berge (2016) er blant de som hevder at humaniora og skolen er mindre tett koplet enn tidligere, og at dette er en av humaniorafagenes hovedutfordring. En hypotese kan altså være at en forskyvning av studentmassen fra tradisjonelle skolefag til mer forskningsorienterte utdanninger, og mindre fokus på skolen som arbeidsplass for humanister, kan være medvirkende årsaker til mismatchproblematikken denne rapporten har pekt på.

Relasjonen mellom humaniora og skolen er tema som vil bli nærmere belyst i to andre rapporter som vil bli utarbeidet ved Senter for profesjonsstudier ved HiOA i løpet av 2016.

Hvor god match mellom utdanning og arbeid kan forventes?

En sentral oppgave for høyere utdanning er å kvalifisere for arbeidslivet. Hvor spesifikk denne kvalifiseringen er, varierer betydelig med fagfelt. I en del fagområder, for eksempel profesjonsutdanninger som sykepleier- og lærerutdanninger, er det nokså tett kopling mellom utdanning og arbeidsliv, blant annet gjennom at praksisopphold i utdanningen. Men også utdanninger uten obligatorisk praksis, som for eksempel juss, har en relativt sterk kopling mellom utdanning og arbeidsoppgaver. I en del andre fagfelt er utdanningene av mer generell karakter. Humanistiske fag er eksempler på dette, men også andre tradisjonelle disiplin-fag, som samfunnsfag og naturvitenskapelige fag, faller innenfor denne kategorien. Disse fagene gir en grunnkompetanse som kvalifiserer til et bredere spekter av jobber. Samtidig legger de ofte mer vekt på akademisk kunnskap enn praktiske ferdigheter, noe som innebærer at en større del av yrkeskvalifiseringen vil måtte foregå i arbeidslivet. Dette er ikke nødvendigvis noe problem i seg selv, gitt at utdanningen faktisk gir et godt grunnlag for videre læring i jobben. Men som vi har sett, er det relativt mange humanister som vurderer utdanningen som svak både med hensyn til yrkesrelevans og som grunnlag for videre læring i jobben. Det er likevel viktig å understreke at egenarten ved de humanistiske fagene, og andre disiplin-fag, ofte er av en slik karakter at det ikke er realistisk å forvente like god umiddelbar match mellom utdanning og arbeidsmarked som for profesjonsutdanninger.

Er mismatch et problem – og for hvem?

Er det noen grunn til å bekymre seg for at humanister som gruppe i mindre grad enn andre akademikere får arbeid i samsvar med sin utdanning? Det kommer litt an på hvilket perspektiv man ser det fra, og hvilke forhold man synes det er viktigst å prioritere. Eksempelvis kan det være et spenningsforhold mellom samfunnsøkonomiske perspektiver, kvalitetsbetraktninger og prinsipper om individuell valgfrihet.

Fra et samfunnsøkonomisk perspektiv kan det argumenteres for at det er uheldig at humankapitalen som bygges opp gjennom utdanningsløpet ikke er fullt ut konvertibel til arbeidsmarkedet. Gitt at høyere utdanning ved offentlige læresteder fullt ut finansieres av

staten, kan man si at staten ikke får full uttelling for sin investering. Men det kan utvilsomt argumenteres mot at staten og samfunnet bør ha et så instrumentelt perspektiv på utdanning. Utdanning er danning, ikke bare nytte, dessuten er nyttebegrepet relativt. Fag og tema som ikke framstår som «umiddelbart» nyttige, kan vise seg å bli etterspurt på sikt. Derfor er det viktig å utdanne kandidater også innenfor «smale» fag for sikre rekrutteringen til grunnforskning.

Sett fra kandidatenes side, kan vurderingen av å ikke få brukt utdanningen i arbeidslivet være blandet. På den ene side har de fått studere det faget de ønsket seg, og forhåpentligvis hatt en lærerik tid i utdanningssystemet. Vi noterer oss at humanister er blant de utdanningsgrupper som er mest fornøyd med prosesskvaliteten i utdanningen, som undervisning, tilbakemelding og veiledning (Støren mfl. 2016). «Dannelsesaspektet» ved utdanningen synes med andre ord godt ivaretatt. Men noen av dem som erfarer utfordringer med å skaffe seg arbeid i samsvar med sin kompetanse, opplever frustrasjon eller skuffelse i overgangen til arbeidslivet. Vi har sett at humanister er mindre tilfreds med utdanningens arbeidslivsrelevans enn andre grupper høyere utdannede, og at vurderingen av utdanningsrelevans henger sammen med hvordan kandidatene klarer seg på arbeidsmarkedet. Det er også vist at ferdigutdannede har en vesentlig mindre positiv vurdering av utdanningens relevans enn studenter, og at dette i særlig grad gjelder humanister (Støren mfl. 2016). Dette viser en mismatch mellom kandidatenes forventninger og arbeidsmarkedets realiteter. I lengden kan det oppleves som lite tilfredsstillende, både psykologisk og økonomisk, å ha en jobb der man i begrenset grad kan trekke veksler på sin kompetanse. Undersøkelser fra flere land har vist at arbeidstakere som er overutdannet er mindre fornøyd med jobbene sine, og har større sannsynlighet for å slutte i jobben (Alba-Ramirez 1993, Lai 2011, Sloane, Battu and Seaman 1999, Tsang mfl. 1991).

Sett fra utdanningsinstitusjonenes side, er det en fordel om utdanninger som tilbys gir gode muligheter i arbeidsmarkedet. Det motsatte kan innebære økt risiko for at søkningen avtar, studieprogram nedlegges og fagområder svekkes på grunn av manglede nyrekruttering eller tap i kampen om ressursene. Men man kan stille spørsmål ved om læresteder og undervisere er tilstrekkelig bevisste på hvilket arbeidsmarked de utdanner for. En undersøkelse blant vitenskapelig ansatte ved norske læresteder, viser at de som underviser på bachelorgrader i humanistiske fag legger mer vekt på å utdanne for videre studier og forskerkarriere, og legger mindre vekt på å gi et best mulig grunnlag for arbeidslivet, sammenlignet med undervisere på andre fag (Aamodt, Hovdhaugen og Prøitz 2014). Hvis en tilsvarende prioritering finnes hos de som underviser på mastergrad, kan det tenkes at undervisningsfokuset ikke er optimalt i forhold

til hva slags typer arbeid humanistene går ut i. I tillegg vet vi at humanister i mindre grad enn andre vitenskapelige ansatte ved universiteter og høyskoler samarbeidspartnere utenfor universitets- og høyskolesystemet (Thune, Aamodt og Gulbrandsen 2014). Dette kan bidra til at de har lite kjennskap hva slags kompetanse som kreves i andre deler av arbeidsmarkedet. Som vi har sett, er det en begrenset andel av årskullene som kommer til å arbeide i universitets- og høyskolesektoren. Dette er viktig å ta inn over seg for både ansatte og studenter. Ikke minst er skolen en viktig avtaker av humanister, og opprettelsen av lektorprogrammer kan ses på som en måte å revitalisere forholdet mellom akademia og skolen.

Men selv om det kan være hensiktsmessig for læresteder å skjele til arbeidsmarkedets behov, er det viktig å presisere at frie, akademiske utdanninger ikke kan – eller bør – bli høyere yrkesskoler. Noe av det man skal lære i akademiske utdanninger er nettopp å opparbeide teoretisk og analytisk kompetanse og å arbeide selvstendig. Men det behøver ikke nødvendigvis være noen motsetning mellom en god teoretisk utdanning og å skjele til arbeidsmarkedets behov. En god grunnutdanning kan benyttes på ulike områder, og det er mulig å legge til rette for kurs og spesialiseringer som øker mulighetene for å få relevant arbeid. For de fleste vil det være en fordel å ha kontakt med arbeidslivet under studiene, enten gjennom formelt utdannings samarbeid eller gjennom relevante deltidsjobber. Slik kontakt kan gi innsikt i hvilken kompetanse som etterspørres og et faglig nettverk. Ut fra dette er det et tankekors at formalisert samarbeid mellom læresteder og arbeidsliv er mindre i humanistiske fag enn på andre fagområder, og at det ikke har skjedd noen økning de senere år.

Arbeidsgiversiden er opptatt av å få tak i kompetanse som kan fylle deres behov. Men vi kan ikke utelukke at også arbeidsgiversiden tenker tradisjonelt, og ikke alltid evner å trekke veksler på den kompetansen som er tilgjengelig. Når svært få arbeidsgivere i NHOs kompetansebarometer gir uttrykk for et behov for å rekruttere humanister (Solberg mfl. 2015), kan det også være at de ikke er seg bevisst hva humanistene kan bidra med. Kunnskap om språk og fremmede kulturer er blant de forhold man kunne tenke seg at en del bedrifter i privat sektor kunne ha nytte av. Kompetanse på etikk kan være et annet eksempel, i en tid da *corporate responsibility* eller *samfunnsansvar* står høyt på agendaen i både politikk og næringsliv. Det er derfor viktig å bidra til å skape møteplasser, der arbeidslivet og studenter og ansatte ved lærestedene kan komme i kontakt med hverandre. Formalisert samarbeid med universiteter og høyskoler (f.eks. prosjektsamarbeid) er én måte arbeidslivet kan bli bedre kjent med humanistenes kompetanse på, og slikt samarbeid kan også bidra til å vekke humanistenes

interesse for kompetansebehovet på ulike arbeidsplasser. Å skape møteplasser og samarbeid forutsetter også innsats fra arbeidslivet, og er ikke kun utdanningsinstitusjonenes ansvar.

Dimensjonering av høyere utdanning

Styring og dimensjonering av høyere utdanning er et tema som jevnlig debatteres. Et sentralt spørsmål er om offentlige utdanningsinstitusjoner skal justere sine utdanningstilbud etter studentenes ønsker, eller til det som antas å være arbeidsmarkedets behov. Norske læresteder for høyere utdanning har i likhet med læresteder i mange andre land fått en større grad av autonomi enn tidligere (Frølich mfl. 2013). Dette innebærer at det i hovedsak er opp til lærestedene selv å prioritere hvilke utdanninger de tilbyr. Fra politisk hold er det konstatert at det er studentenes valg som i hovedsak styrer dimensjoneringen av utdanningen (St. meld. 44 2008 – 2009). Det har også vært hevdet at ressursmessige hensyn har betydning for hvilke tilbud lærestedene prioriterer å gi. Studieplasser i for eksempel humanistiske fag og økonomisk-administrative fag er rimeligere å drifte enn studieplasser innenfor for eksempel medisin og tekniske fag (Reiling mfl. 2014).

Med jevne mellomrom kommer det utspill om at myndighetene bør styre studieplassene i retning samfunnets behov. Interessant nok kommer slike krav gjerne fra aktører som i andre sammenhenger er for markedsstyring og mot statlig inngripen, som NHO og andre næringslivsaktører.⁷ En utfordring med hensyn til dimensjonering, er at hvilke utdanninger det er behov for, ikke er en fastlagt størrelse. Konjunktursvingninger og samfunnsendringer gjør at det er vanskelig å predikere hvilken kompetanse det er behov for noen år fram i tid. Videre er slik at tilbudet til en viss grad skaper sin egen etterspørsel. Når tilgangen på høyt utdannet arbeidskraft er god, kan denne arbeidskraften endre innholdet i jobbene de ansattes i (Barth mfl. 2004). At det er vanskelig å beregne nøyaktig hvilken kompetanse som trengs i framtiden, illustreres ved at også SSBs framskrivninger av framtidens kompetansebehov stadig justeres.

⁷ Se for eksempel <http://e24.no/boers-og-finans/oljemilliardaer-mangler-hundrevis-av-ansatte/20145134>, <https://www.nho.no/Politikk-og-analyse/kompetansebarometer/tyngdepunktet-ma-flyttes/>

Utdanninger som synes lite arbeidslivsrelevante på ett tidspunkt, kan vise seg å bli etterspurt på et annet tidspunkt, eksempelvis kunnskap om bestemte land og språk. Det var få som anså studier i arabisk som særlig nyttig eller arbeidslivsrelevant for 20 år siden. Og utdanninger som kan synes som et «fornuftig» valg på et gitt tidspunkt, framstår som mindre trygge på et annet. Eksempelvis framstår oljeingeniørutdanningen som mindre attraktiv i dag enn for et år eller to siden, og søkningen har sunket betraktelig mellom 2015 og 2016. Det er likevel lite som tilsier at etterspørselen etter humanister generelt vil øke i framtiden, noe som innebærer at en del utdanningsretninger vil forbli et usikkert valg med hensyn til jobbmuligheter.

Man kan selvsagt spørre seg om det er hensiktsmessig at mange humanistiske studieretninger er åpne, det vil si at alle som har studiekompetanse eller godkjent realkompetanse kan komme inn. Noen vil hevde at det er å kaste blå i øynene på studenter å gi enkel adgang til studier som ikke nødvendigvis gir god uttelling i arbeidsmarkedet. Samtidig er viktig å understreke at det er mange som finner seg gode og relevante jobber, også blant humanistene. Og gitt at frafallet i studiene er høyt, er det nødvendig å ta inn flere studenter enn det i utgangspunktet er behov for i arbeidsmarkedet. Utdanninger i humanistiske fag har større frafall i studiene enn de fleste andre utdanningstyper. Vi har imidlertid ikke god kunnskap om i hvilken grad frafallet har sammenheng med at studentene blir mer bevisst arbeidsmarkedsmulighetene, eller om det er andre forhold som gjør at de faller fra.

I Danmark har debatten om utdanningenes arbeidslivsrelevans gått høyere enn i Norge. Universitetene har vært pålagt å kutte studieplasser innenfor fagområder der det utdannes flere kandidater enn arbeidsmarkedet klarer å absorbere, og dette gjelder blant annet humanistiske fag.

Potensial for økt bevissthet om relasjonen mellom utdanning og arbeid

Når resultatene fra denne rapporten viser at noen grupper av humanister har betydelige utfordringer med å få arbeid i samsvar med sin kompetanse, er det behov for å reflektere over relasjonen mellom utdanningspreferanser, utdanningsinnhold og arbeidslivets behov. Det synes å være et potensial for bevisstgjøring av relasjonen mellom utdanning og arbeidsmarked. Vi har pekt på at både myndigheter, læresteder, studenter og arbeidsgivere har mulighet for å øve innflytelse på denne relasjonen, og nedenfor vil vi kort oppsummere noen eksempler på dette.

Myndighetene kan velge å påvirke dimensjoneringen av høyere utdanning i større grad enn de gjør i dag, blant annet gjennom politiske signaler og økonomiske insentiver og disinsentiver overfor lærestedene. Men de kan også bidra til å forme preferanser gjennom informasjon, for eksempel ved å bidra til forskning og utredning som overvåker arbeidsmarkedssituasjonen for ulike grupper, og ved å drive informasjonsarbeid rettet mot potensielle studenter.

Lærestedene kan bidra ved i større grad å erkjenne at dagens humanister går ut i et mer mangfoldig arbeidsmarked enn det tidligere generasjoner gjorde. Kanskje kan de bli bedre til å informere om hvilke fagkombinasjoner som øker mulighetene for relevante jobber, for eksempel i skolen, som fortsatt er en viktig arbeidsplass for humanister. Noen læresteder er seg arbeidsmarkedet bevisst, mens andre ikke har tatt dette innover seg i samme grad. Lærestedene bør reflektere over sin portefølje og tilby kurs og spesialiseringer som kan bidra til at jobbmulighetene bedres for deres kandidater. Samtidig er det en viktig balansegang her; det er viktig å opprettholde en del tilbud for å sikre framtidig rekruttering forskning på et felt, selv om søkningen er nede i en bølgedal. Lærestedene kan også bidra med å tilrettelegge for økt samarbeid mellom læresteder og arbeidsliv i studietida. Økt eksponering for livet utenfor academia kan være en fordel både i studietiden og senere.

En del studenter kunne også ha nytte av å reflektere over hvordan de kan styrke mulighetene for å få en interessant jobb etter fullført utdanning. Det er vel og bra å ha en interessant studietid, men de fleste vil komme til å tilbringe flere år i arbeidslivet enn i høyere utdanning, og det er derfor en fordel om man makter å ta dette inn over seg alt mens man er student. En strategi kan være å orientere seg om mulighetene arbeidsmarkedet, og velge kurs og spesialiseringer som øker sjansen for å få jobb. Et annet grep er å prestere best mulig i studiene, og gjennom dette styrke sin posisjon i et konkurransepreget arbeidsmarked. Karakterer kan ha betydning for utfall på arbeidsmarkedet, særlig i nedgangstider (Støren mfl. 2016), og kan oppfattes som et signal på evner og produktivitet. En tredje tilnærming er å skaffe seg relevant deltidsjobb – det er i flere sammenhenger vist at slik erfaring har stor betydning for å unngå mistilpasning på arbeidsmarkedet (se f.eks. Støren mfl. 2016). Ingen av disse forholdene behøver å komme i konflikt med et ønske om å få en utdanning man brenner for.

Spørreskjemadata og registerdata

I denne rapporten har vi trukket veksler på både data fra spørreskjemaundersøkelser (Kandidatundersøkelsen) og registerdata fra SSB. Disse gir mulighet for litt ulike innfallsvinkler til temaene vi belyser. Spørreskjemadataene kartlegger arbeidsmarkedsstatus, men gir også innsikt i hvordan kandidatene selv erfarer sin situasjon. Registerdataene favner flere personer, og det er dermed knyttet mindre usikkerhet til resultatene. Analysene i denne rapporten viser at det for de tema vi har benyttet både spørreskjema- og registerdata, er stort samsvar resultatene. Det er stort sett de samme undergrupper av humanister som kommer godt og dårlig ut. Lønn- og inntektsanalyser utgjør til en viss grad et unntak, men her er dataene noe mindre sammenlignbare.

Datakilder for videre forskning om humanister i arbeidslivet

I dette avsnittet skal vi se på hvordan vi best kan legge til rette for følge humanisters, og andre kandidaters, tilpasning til arbeidsmarkedet i årene framover.

Intervjudata og arbeidsgiverperspektiv

Denne rapporten er basert utelukkende på analyser av kvantitative data. Det kunne også vært interessant å belyse temaet gjennom kvalitative intervjuer. Man kunne intervjuet humanister fra ulike utdanning om hvordan de opplever sin arbeidsmarkedssituasjon, og om de opplever et gap mellom forventningene de hadde som studenter og hvordan mulighetene på arbeidsmarkedet har vist seg å være.

Det kunne også vært interessant å få mer innsikt i hvordan læresteder og undervisere tenker omkring spørsmål om utdanningens relevans. Noe slik kunnskap er samlet inn gjennom undersøkelser til de vitenskapelig ansatte ved universiteter og høyskoler (Aamodt, Hovdhaugen og Prøitz 2014), men det kunne også være interessant å gå nærmere inn på hvordan ulike fagområder er bevisst at de utdanner til andre deler av arbeidsmarkedet enn academia og skolen, og om dette har noen betydning for studieinnholdet.

Videre kunne det også vært interessant å få mer kunnskap om hvordan arbeidsgivers syn på kandidater med humanistiske utdanninger, blant annet høre deres argumenter for hvorfor humanister oppfattes som attraktive eller mindre attraktive å rekruttere. Dette kan gjøres

gjennom intervjudata og vignettstudier, men også gjennom spørreskjemaundersøkelser. Arbeidsgiverundersøkelsen som NIFU skal utføre på oppdrag av Kunnskapsdepartementet i 2017, kan forhåpentligvis gi innsikt i slike spørsmål.

Fortsatt monitorering av kandidater

Som vi har sett, er Kandidatundersøkelsen en verdifull kilde til informasjon om overgangen fra høyere utdanning til arbeidsmarked. Undersøkelsene foretas på regelmessig basis, og oppslutningen er relativt god. Samtidig har undersøkelsene et potensial for å dekke et enda bredere informasjonsbehov. Om man ønsker å bryte ned tallene på fag/studieprogramnivå eller institusjonsnivå er det en fordel at undersøkelsen forblir en fulltelling framfor en utvalgsundersøkelse.⁸ Det kan også være aktuelt å utvide utvalget i enkelte undersøkelser til å omfatte hele, eller flere årskull, slik at tallgrunlaget, og dermed analysemulighetene blir større. Videre kan det være aktuelt å legge til rette for å koble registerdata på spørreskjemadata, slik at man kan følge kandidatene utover i karrieren. Det er også mulig å foreta kandidatundersøkelser på flere utdanningsnivå. Et opplegg for hvordan slike undersøkelser kan gjennomføres for ph.d.-utdannede er skissert (Kyvik, Sarpebakken og Wiers-Jenssen 2013).

⁸ I hovedsak har Kandidatundersøkelsen vært fulltelling av de utdanningsgruppene som inngår, men noen år har det vært foretatt utvalg.

Referanser

Alba-Ramirez, A. (1993). *Mismatch in the Spanish labor market*. *Journal of Human Resources*, 28 (2): 259–278.

Allen, J. and van der Velden, R. (2011). *The Flexible Professional in the Knowledge Society: New challenges for Higher Education*. Dordrecht: Springer.

Arnesen, C.Å., Støren, L.A. og Wiers-Jenssen, J. (2013). *Tre år etter mastergraden – arbeidsmarkedssituasjon og tilfredshet med jobb og utdanning*. Kandidatundersøkelse av mastergradskandidater og psykologer fra universitetene. Rapport 41/2013. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Arnesen, C.Å. og Støren, L.A. (2011). 'Winners and Losers' i Allen, J. and van der Velden, R. (2011). *The Flexible Professional in the Knowledge Society: New challenges for Higher Education*. Dordrecht: Springer.

Arnesen, C.Å. (2010). *Åtte år ut i karriereløpet – har mennene løpt fra kvinnene? En analyse av høyere grads kandidater som avsluttet utdanningen våren 2000*. Rapport 10/2010. Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Arnesen, C.Å. og Waagene, E. (2009). *Bachelorgraden fra universitet – en selvstendig grad, eller delmål i et lengre utdanningsløp?* Rapport 7/2009. Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Arnesen, C.Å. og Strøm, B. (2008). Arbeidsmarkedets betydning for søkningen til ulike typer høyere utdanning. *Søkelys på arbeidslivet* 25: 305-319.

Arnesen, C.Å. (2009a). *Virkninger av en vanskelig overgang fra utdanning til arbeid for den seinere yrkeskarrieren. Betydning av kjønn og type utdanning*. 5/2009.

Arnesen, C.Å. (2009b). *Kandidatundersøkelsen 2008. En panelundersøkelse av vårkullet 2000*. Rapport 29/2009. Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Arnesen, C.Å. og Szanday, B. (2000). *Konsekvenser av mistilpasning i overgangen mellom utdanning og arbeid for seinere yrkeskarriere*, Skriftserie nr. 12/2000. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Arnesen, C.Å. og Try, S. (1999). *Lønnsutvikling blant nyutdannede akademikere. Tapte posisjoner*. Rapport 8/1999. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Barrabés, N. og Østli, G.K. (2015). *Norsk standard for utdanningsgruppering*. Revidert 2000 Dokumentasjon). Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå-

Barth, E., Røed, M. Schøne, P. og Torp, H. (2004). *Arbeidsmarkedet for akademikere*. Rapport 9/2004. Oslo: Insitutt for samfunnforskning.

Becher, T (1987). The disciplinary shaping of the profession. I Clark, B.R (ed) *The academic profession*. London, University of California Press.

Berge, K.L. (2016). Skolen og humaniora: Noen begrunnelser for gjenopprettelse av et ødelagt forhold. *Nytt norsk tidsskrift* 1-2: 166-173.

Bigland, A. (1973). The characteristics of subject matters in different academic areas. *Journal of Applied Psychology* 57 (3): 195-203.

Bjørnstad, R., Gjelsvik, M.L. Godøy, A., Holm, I. og Stølen, N.M. (2010). *Demand and supply of labor by education towards 2030*. Report 39/2010. Oslo – Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.

Cappelen, Å. Gjefsen, H. Gjelsvik, M., Holm, I. og Stølen, N.M (2013), *Forecasting demand and supply of labour by education*. Report 48/2013. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

DAMVAD (2012). *Nye muligheter på arbeidsmarkedet for doktorgradstudenter*. København: DAMVAD.

Duncan, G. & Hoffman, S. (1981). The Incidence and Wage effects of Overeducation. *Economics of Education review* 1, 75-76.

Fekjær, S.N, Nilsen, R.A. & Aagnes, B. (2000). *Utdannet og dannet – og så? Arbeidsmarkedet for hovedfagskandidater fra Det historisk-filosofisk fakultet ved Universitet i Oslo*. Rapport 1/2000: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo: Universitetet i Oslo.

Frølich, N., Huisman, J., Sliperseter, S., Stensaker, B. og Botás, P.C.P. (2013). A reinterpretation of institutional transformations in European higher education: strategising pluralistic organisations in multiplex environments. *Higher Education* 65: 79-93.

Harvey, L. (2000). New realities: The relationship between higher education and employment. *Tertiary Education and Management* 6: 3–17.

Heggen, K.G., Helland, H. og Lauglo, J. (2013). *Utdannings sosiologi*. Oslo: Abstrakt forlag.

Helsvig, K. (2011). *Universitetet i Oslo 1975 – 2011. Mot en ny samfunnskontrakt?* Oslo: Unipub.

Hovdhaugen, E. (2014). *Tiltak mot frafall ved Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo*. Rapport 47/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Hovdhaugen, E., N. Frølich & Aamodt, P.O. (2013). Informing institutional management: Institutional strategies and student retention. *European Journal of Education*, 48(1): 165-177.

Jordheim, H. og Rem, T. (2014). *Hva skal vi med humaniora?* Oslo: Fritt ord. http://www.frittord.no/images/uploads/files/Hva_skal_vi_med_humaniora_final.pdf

Karrieresenteret Studentsamskipnaden i Bergen (2011). *Fra studier til jobb i Bergensregionen - Kandidatundersøkelsen 2011. En kartlegging av karriereløp etter endt utdanning for kandidater ved HiB, NHH og UiB, uteksaminert i 2009*. http://www.sib.no/no/karriere/underveis-i-studiene/copy_of_kandidatundersokelsen-1/kandidatundersokelsen-2011/view Nedlastet 30.03.16.

Kolb, D.A. (1981). Learning styles and disciplinary differences. I Chickeling, A.W. (ed) *The Modern American College*. San Fransico/London: Jossey-Bass.

Kunnskapsdepartementet (2015). *Tilstandsrapport. Høyere utdanning 2015*. Oslo: Kunnskapdepartementet

Kyvik, S., Sarpebakken, B. og Wiers-Jenssen, J. (2013). *Etablering av kandidatundersøkelse blant PhD-utdannede: Opplegg for overvåkning av PhD-kandidatenes arbeidsmarkedstilpasning og karriereutvikling*. Arbeidsnotat 2. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Kyvik, S. og Olsen, T.B. (2007). *Doktorgradsutdanning og karrieremuligheter. En undersøkelse blant to årskull doktorgradskandidater*. Rapport 35/2007. Oslo: NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Lai, L. (2011). Employees' perceptions of the opportunities to utilize their competences: exploring the role of perceived competence mobilization. *International Journal of Training and Development* 15 (2): 140-157.

Leirvik, M. S. (2012). «Å ta kunsthistorie eller statsvitenskap er en luksus ikke alle kan unne seg»–Kan utdanningsatferd forstås ut fra ulike kapitalformer i etniske nettverk? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 53(02): 190-216.

Louvel, S. (2007). "A Place for Humanities Graduates on the Labour Market in the so-called Knowledge Society: The French Case", *Higher Education in Europe*, 32 (4): 291-304.

Moi, T. (2011). Hvordan skal vi forsvare humaniora? *Nytt norsk tidsskrift* 28 (3): 273-283.

Næss, T., Thune, T., Støren, L.A. og Vabø, A. (2012). *Samarbeid med arbeidslivet i studietiden. Omfang, typer og nytte av samarbeid*. Rapport 48/2012. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Næss, T., Arnesen C.Å. og Wiers-Jenssen, J. (2012). *Nyutdannede samfunnsvitere og humanister i privat sektor*. Arbeidsnotat 6/2012. Nordisk institutt for studier av innovasjon forskning og utdanning.

Office for National Statistics (2013), *Full Report - Graduates in the UK Labour Market 2013*. http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160105160709/http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_337841.pdf Nedlastet 26.04.2016.

Olsen, T.B. (2012). *Med doktorgrad i arbeidslivet*. Rapport 4/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Rambøll (2014). *Universitetet i Oslo Kandidatundersøkelsen 2014*. Oslo: Rambøll management consulting AS. <http://www.uio.no/studier/karriere/jobbsoking/finn-jobben/kandidatundersokelsen-2014-uio.pdf> nedlastet 30.30.16.

Reiling, R.B., Snåre, M., Finnanger, E., Rikter-Svendsen, T., Bjørnstad, S. og Aamodt, P.O. (2014). Hva koster en student? En kostnadskartlegging av universiteter og høyskoler. Rapport 52/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning og Deloitte.

Rognan, A. og Barrabes, N. (2001). *NUS2000. Dokumentasjonsrapport*. Notater 2001/12. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Sloane, P., Battu, H. and Seaman, P. T. (1999). *Overeducation and the British labour market*. *Applied Economics*, 31: 1437–1453.

Solberg, E., Rørstad, K., Børing, P og Carlsten, T.C. (2015). *NHOs kompetansebarometer 2015*. Arbeidsnotat 5/2015. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Stortingsmelding 44 (2008 – 2009). *Utdanningslinja*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Støren, L.A. og Wiers-Jenssen, J. (2016). Transition from Higher Education to Work: Are Master Graduates Increasingly Over-educated for their Jobs? *Tertiary Education and Management* 22 (2): 134-148.

Støren, L.A., Salvanes, K., Reymert, I., Arnesen, C.Å og Wiers-Jenssen, J. (2016) *Kandidatundersøkelsen 2015: I hvor stor grad er nyutdannede mastere berørt av nedgangskonjunkturen?* Rapport 17/2016. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Støren, L.A., Næss, T., Reiling, B. og Wiers-Jenssen, J. (2014). *Får nyutdannede med høyere grad arbeid i samsvar med sitt utdanningsnivå? Utviklingstrekk 1995–2013*. Rapport 53/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

TNS Gallup (2014). *Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Kandidatundersøkelsen 2013*.

[https://innsida.ntnu.no/documents/10157/264411567/NTNU+Kandidatundersøkelsen 2013.pdf/07f48739-c394-4003-a43e-899704b817f0](https://innsida.ntnu.no/documents/10157/264411567/NTNU+Kandidatunders%C3%B8kelsen+2013.pdf/07f48739-c394-4003-a43e-899704b817f0) Nedlastet 30.30.16

Thue, Fredrik W. (2012). Humaniora: Fra ‘lærdomskultur’ til ‘forskingsamfunn’. *Nytt Norsk Tidsskrift* 2, s. 137–147.

Thune, T., Aamodt, P.O. og Gulbrandsen, M. (2014). *Noder i kunnskapsnettverket. Forskning, kunnskapsoverføring og eksternt samarbeid blant vitenskapelig ansatte i UH-sektoren*. Rapport 23/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Thune, T. og Støren, L.A. (2015). Study and labour market effects of graduate students’ interaction with work organisations during education: A cohort study. *Education + Training*, 57 (7): 702–722.

Tsang, M., Rumberger, R. and Levin, H. (1991). The impact of surplus schooling on worker productivity. *Industrial Relations*, 30 (2): 209–228.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2016) *Ledighed blandt nyuddannede og udviklingen i optaget på de videregående uddannelser*.

<http://ufm.dk/aktuelt/pressemeddelelser/2016/filer/analyse-vedr-ledighed-og-optag-april-2016.pdf>

Udvalg for Kvalitet og relevans i de videregående uddannelser (2015). *Nye veje og høje mål. Kvalitetsudvalgets samlede forslag til reform af de videregående uddannelser.* <http://ufm.dk/publikationer/2015/nye-veje-og-hoje-mal/nye-veje-og-hoje-mal-kvalitetsudvalgets-samlede-forslag-til-reform-af-de-videregaende-uddannelser.pdf>

Wiers-Jenssen, J., Støren, L.A. og Arnesen, C.Å. (2014). *Kandidatundersøkelsen 2013: Mastergradsutdannedes arbeidsmarkedssituasjon og vurdering av utdanningen et halvt år etter fullført utdanning.* Rapport 17/2014. Oslo: NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Wiers-Jenssen, J., Arnesen C.Å. og Støren, L.A. (2012). *Kandidatundersøkelsen – design, utviklingsmuligheter og internasjonale perspektiver.* Arbeidsnotat 7/2012. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon forskning og utdanning.

Yorke, M. (2004). *Employability in higher education: what it is – what it is not.* Heslington: Higher education academy. [http://www.employability.ed.ac.uk/documents/Staff/HEA-Employability_in_HE\(Is,IsNot\).pdf](http://www.employability.ed.ac.uk/documents/Staff/HEA-Employability_in_HE(Is,IsNot).pdf) Nedlastet 26.04.16

Aamodt, P. O. & Hovdhaugen, E. (2011). *Frafall og gjennomføring i lavere grads studier før og etter kvalitetsreformen. En sammenlikning mellom begynnerkullene fra 1999, 2003 og 2005.* Rapport 38/2011, Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Aamodt, P.O., Hovdhaugen, E. og Prøitz, T.S. (2014). *Utdanningskvalitet i norsk høyere utdanning – noen empiriske eksempler.* Rapport 6/2014. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Tabellvedlegg

Tabell V3.a Kategorisering av utdanninger, fininndeling, NUS 2000

Fag	NUS 2000-koder
1. Engelsk	711101, 711114, 711118, 711120, 711124
2. Norsk/nordisk	711105, 711106, 711107, 711113, 711119, 711123, 711129, 711131
3. Fransk/tyisk	711102, 711111, 711112, 711115, 711116, 711121, 711122, 711125, 711127
4. Andre språkfag/områdestudier	Andre utdanninger som starter med 711 + 713907, 713908 711701 til 711999] + [713907 til 713908] + 711103 711104 711108 711109 711110 711117 711126 711128 711130 711202 711203 711204 711205 711206 711207 711210 711211 711212 711301 711303 711304 711305 711306 711308 711311 711312 711501 711504 711508 711509
5. Litteraturutdanninger	712101 til 712199
6. Historieutdanninger	[713101 til 713199] + 713901 713902 713903
7. Kunsthistorie og arkeologi	713201 til 713299] + [713301 til 713399] + 713909 + 713910
8. Kulturutdanninger	[713401 til 713499] + 713911
9. Filosofi og etikk	[713501 til 713599] + 713905
10. Religionsutdanninger	[714101 til 714999] Minus: 714102, 714103, 714104, 714205, 714211, 714212, 714220, 714224
11. Uspesifisert/annet	719901 719903 719904 719905 719906 719907 719908 719909 719999 713905 713999
12. Ikke-humanistiske fag	Øvrige utdanninger som starter med NUS-kode 7

Tabell V3b Kategorisering av utdanninger, grovinndeling, NUS 2000

Nest groveste inndeling	NUS 2000-koder
1. Språkutdanninger	[711101 til 711999] + 713907, 713908
2. Litteraturutdanninger	7121
3. Historieutdanninger	[713101 til 713199] + 713901 713902 713903
4. Kunst- kultur- og filosofifag	[713201 til 713599] + 713906 713909 713910 713911
5. Religionsutdanninger	[714101 til 714999] Minus: 714102, 714103, 714104, 714205, 714211, 714212, 714220, 714224
6. Uspesifisert/annet	719901 719 902 719903 719904 719905 719906 719907 719908 719909 719999 713905 713999
7. Ikke humanistiske fag	Øvrige utdanninger som starter med NUS-kode 7

Tabell V5.a Humanisters hovedaktivitet 1995 – 2015.

	Yrkes- aktiv	Student/ elev	Arbeids- ledig ¹	Annet	Antall observasjoner
1995	66,5	11,5	9,5	12,5	200
1996	61,2	15,2	9,7	13,9	237
1997	66,1	14,7	9,1	10,1	286
1999	71,2	12,3	8,8	7,7	285
2000	72,3	11,3	8,8	7,6	238
2001	67,0	12,5	10,8	9,7	288
2003	62,1	14,6	15,8	7,5	253
2005	63,9	15,4	14,7	6,0	299
2007	69,0	12,0	8,8	10,2	342
2009	64,7	15,8	10,7	8,8	272
2011	67,6	12,1	11,4	9,0	199
2013	58,1	18,5	14,8	8,5	270
2015	59,4	15,3	19,2	6,1	313
Totalt	65,5	13,9	11,6	9,0	3 482

Tabell V5.b Andel sysselsatte humanister fordelt på sektor, etter faggrupper og perioder

	1995-2000				2001-2007				2009-2015			
	G	U	O	P	G	U	O	P	G	U	O	P
Engelsk	55	10	12	23	54	15	11	21	(51)	(22)	(8)	(19)
Norsk/nordisk	58	17	9	16	60	14	11	15	64	10	10	16
Fransk/tysk	54	10	10	25	(34)	(8)	(16)	(42)	-	-	-	-
Andre språkfag/områdestu- dier	21	35	25	19	20	30	14	36	24	18	24	33
Litteratur- utdanninger	18	11	20	52	23	7	26	44	29	15	14	42
Historieutdanninger	37	21	21	21	24	18	30	29	33	10	32	25
Kunsthistorie og arkeologi	12	22	47	20	8	13	49	30	9	17	42	33
Kulturutdanninger	8	16	34	41	17	13	26	44	33	15	24	28
Filosofi og etikk	(13)	(39)	(20)	(28)	14	27	31	28	(17)	(38)	(25)	(21)
Religions- utdanninger	(32)	(23)	(14)	(32)	26	18	19	36	35	13	24	29
Uspesifisert/annet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Humanistiske utdanninger, totalt	37	19	19	25	26	16	26	32	32	15	24	29

G = grunnskoler, videregående opplæring og annen undervisning, U = universiteter, høyskoler og forsknings- og utviklingsvirksomheter, O = Offentlig sektor ellers og P = privat sektor.

Tabell V5.c Andel overutdannede humanister etter næringsgruppe. Prosent.

	Primær, sekundær bygg & anlegg	Inform./kommun., vareh., samf.	Faglig, tekn., finansi., forretn. tj. yt.	Offentlig administrasjon	Grunn- & vidg. skole, an. Underv.	Høyere utd. & for skn./utviki.	Helse og sosial	Kulturell og annen tj. yting	Annet/ uoppgitt
1995	-	-	-	-	3,3	(2,6)	-	-	-
1996	-	(40,0)	-	-	8,1	(0,0)	-	-	-
1997	-	(74,2)	-	-	8,4	(7,0)	-	(31,8)	-
1999	-	(70,0)	-	(22,2)	12,5	(9,1)	-	(35,7)	-
2000	-	(61,5)	-	(29,2)	7,1	(30,4)	-	(23,8)	-
2001	-	(47,8)	(68,2)	(14,8)	7,9	(19,5)	(81,0)	(33,3)	-
2003	-	(72,4)	-	-	(20,5)	(16,3)	(47,6)	(52,4)	-
2005	-	(77,1)	-	-	9,0	(7,7)	(84,0)	(42,9)	-
2007	-	(74,3)	(73,9)	(28,9)	6,9	(24,2)	(71,4)	(44,4)	-
2009	-	(76,9)	-	(31,4)	19,0	(8,3)	-	(45,8)	-
2011	-	-	-	-	20,3	(16,7)	-	(42,9)	-
2013	-	(75,9)	-	(35,0)	26,8	(3,0)	-	(56,2)	-
2015	-	(66,7)	-	-	28,1	(25,6)	-	(40,9)	-
Totalt	(86,8)	69,3	71,0	29,2	13,5	12,7	72,3	41,5	(69,6)

Tabell V5.d Andel arbeidsledige 6 måneder etter fullført utdanning og 3 år etter fullført utdanning

	Arbeidsledighet blant nyutdannede 2013	Arbeidsledighet blant de som ble uteksaminert 3 år tidligere (2010)
Humanister	10,5	6,0
Samfunnsvitere	7,6	2,7
Jurister	6,0	2,0
Realister	9,8	1,5
Teknologer (sivilingeniører)	5,7	1,2
Totalt	8,0	2,5

Tabell V5.e Andel mistilpassede 6 måneder etter fullført utdanning og 3 år etter fullført utdanning

	Samlet mistilpassing blant nyutdannede 2013	Samlet mistilpassing som ble uteksaminert 3 år tidligere (2010)
Humanister	39,1	18,3
Samfunnsvitere	22,7	6,5
Jurister	17,4	3,0
Realister	21,0	4,1
Teknologer (sivilingeniører)	8,2	1,7
Totalt	21,2	6,1

Tabell V6.a Gjennomsnittsskår mht arbeidslivsrelevans etter arbeidsmarkedsutfall, og statistisk signifikans. Humanister 2007 – 2015. 1 = svært misfornøyd, 5 = svært fornøyd.

		0	1
I arbeidsstyrken	Sysselsatt (=1)	2,8	3,5**
	Mistilpasset (=1)	3,6	3,0**
Sysselsatt	Overutdannet (=1)	3,6	3,1**

** = signifikant på 1 prosent nivå.

Tabell V6.b Utnyttelse av kunnskaper og ferdigheter i jobben blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning i 2010. Prosent.

	I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad	Antall observasjoner
Humanistiske fag	23,7	29,7	30,9	7,6	8,1	236
Jurister	49,7	36,4	11,3	2,1	0,5	195
Samfunnsvitere	25,9	34,4	29,7	7,2	2,7	401
Sivilingeniører	27,2	45,1	23,9	3,0	0,7	401
Realister	33,4	36,3	25,1	3,4	1,8	386
Andre mastergrader	(18,5)	(14,8)	(44,4)	(7,4)	(14,8)	27
Totalt	30,4	36,7	25,5	4,7	2,7	1 646

Tabell V6.c Andel kandidater som i svært stor grad eller stor grad får utnyttet sine kunnskaper og ferdigheter etter sektor tre år etter fullført utdanning i 2010. Fordeling på sektor og utdanningsgruppe.

	Grunnskole, videregående opplæring og annen undervisning	Universiteter, høyskoler og forsknings- og utviklingsvirksomheter	Offentlig sektor ellers	Privat sektor	Totalt
Humanister	67,7	(79,1)	30,9	46,0	53,4
Språkutdanninger	(67,7)	-	-	-	62,1
Historie	-	-	-	-	46,2
Kunst-, kultur- og filosofifag	-	-	(41,4)	(33,3)	500
Annet	-	-	-	-	(54,8)
Andre utdanninger	60,9	80,9	66,3	67,9	69,3
Jurister	-	-	83,5	88,6	86,2
Samfunnsvitere	-	74,3	60,8	49,6	60,2
Sivilingeniører	-	(84,2)	(61,8)	72,3	72,3
Realister	(60,0)	85,1	63,3	63,5	69,6
Andre mastergrader	-	-	-	-	(33,3)
Totalt	64,8	80,6	61,4	66,1	67,0

Tabell V6.d Vurdering av utnyttelse av kunnskaper og ferdigheter i jobben) blant humanister etter om de er overutdannet eller ikke

Vurdering av kompetanseutnyttelse	Overutdannet	Ikke overutdannet
I svært stor grad	5,0	30,3
I stor grad	15,0	34,9
I noen grad	36,7	28,6
I liten grad	16,7	4,6
I svært i liten grad	26,7	1,7
<i>Antall observasjoner</i>	<i>60</i>	<i>175</i>

Tabell V6.e Vurdering av kompetanseutnyttelse blant humanister etter om de er overutdannet eller ikke

Vurdering av jobbtilfredshet	Overutdannet	Ikke overutdannet
Svært fornøyd	32,2	50,8
Litt fornøyd	27,1	34,5
Verken eller	10,2	7,3
Litt misfornøyd	16,9	6,2
Svært misfornøyd	13,6	1,1
<i>Antall observasjoner</i>	<i>59</i>	<i>177</i>

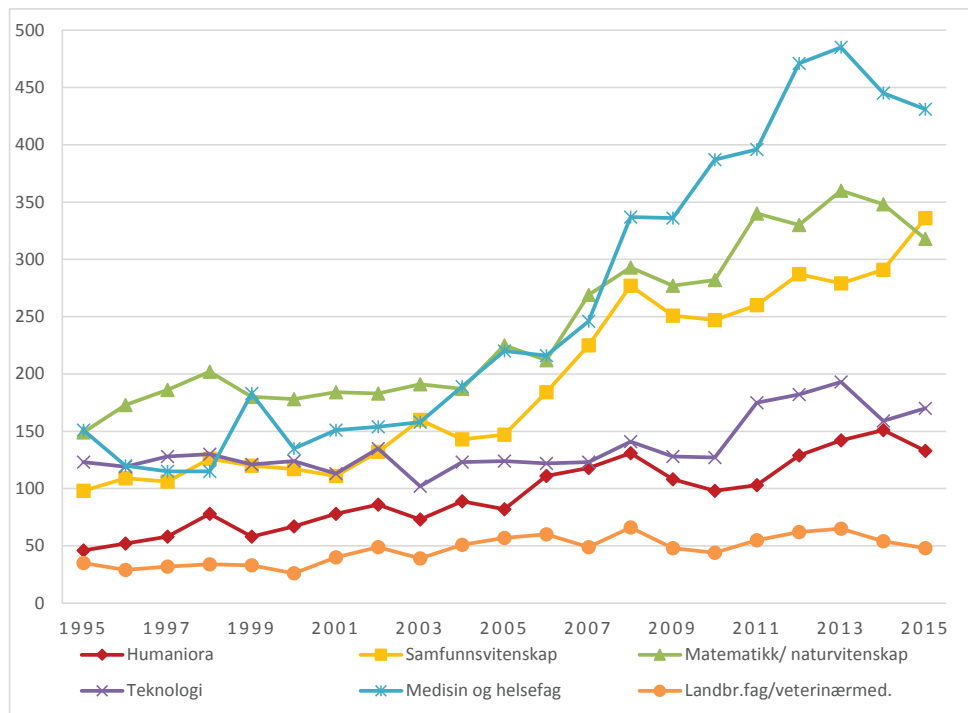
Tabell V6.f Jobbtilfredshet blant ulike grupper kandidater tre år etter fullført utdanning

	Svært fornøyd	Litt fornøyd	Verken eller	Litt misfornøyd	Svært misfornøyd	<i>Antall observasjoner</i>
Humanistiske fag	46,0	32,9	8,0	8,9	4,2	237
Språkutdanninger	47,0	40,9	7,6	1,5	3,0	66
Historieutdanninger	49,1	26,4	7,5	15,1	1,9	53
Kunst-, kultur og Filosofifag	43,4	25,0	10,5	11,8	9,2	76
Annet	(45,2)	(42,9)	(4,8)	(7,1)	(0,0)	42
Andre utdanninger	51,9	34,9	5,4	5,6	2,2	1 417
Jurister	52,0	35,2	6,6	4,6	1,5	196
Samfunnsvitere	49,5	33,1	6,2	7,5	3,7	402
Sivilingeniører	51,1	39,7	5,2	3,5	0,5	401
Realister	56,3	31,7	3,6	6,1	2,3	391
Andre mastergrader	37,0	33,3	11,1	11,1	7,4	27
Totalt	51,1	34,6	5,7	6,1	2,5	1 654

Tabell V6.g Andel kandidater i humanistiske fag som har arbeidserfaring (1995-2015) og noe relevant arbeidserfaring (2007-2015).

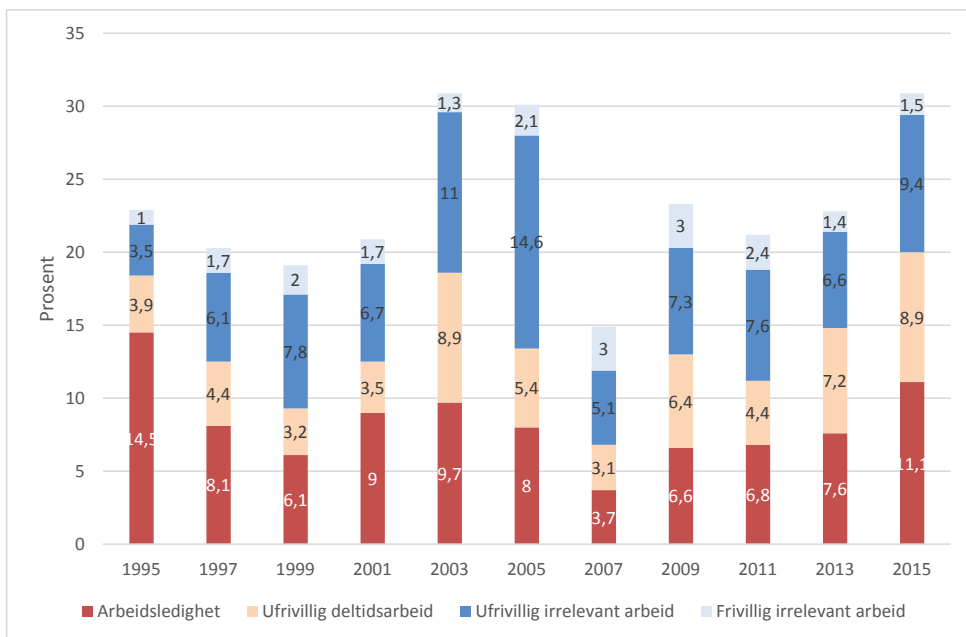
Fag	Arbeidserfaring		Relevant arbeidserfaring	
	Prosentandel	<i>Antall obser- vasjoner</i>	Prosentandel	<i>Antall obser- vasjoner</i>
Engelsk	78,4	312	53,9	60
Norsk/nordisk	76,9	413	71,4	97
Fransk/tysk	79,9	181	(56,2)	24
Andre språkfag/områdestudier	82,4	351	53,7	213
Litteraturvitenskap	83,0	282	47,2	123
Historie	83,4	625	41,4	205
Kunsthistorie og arkeologi	84,9	401	60,8	169
Kulturutdanninger	86,7	370	62,8	211
Filosofi og idéhistorie	84,1	168	(40,3)	45
Religionsutdanninger	85,9	334	60,8	222
Uspesifisert/annet	(89,2)	37	(61,5)	26
Humanistiske utdanninger, totalt	82,8	3 474	55,6	1 395

Figurvedlegg

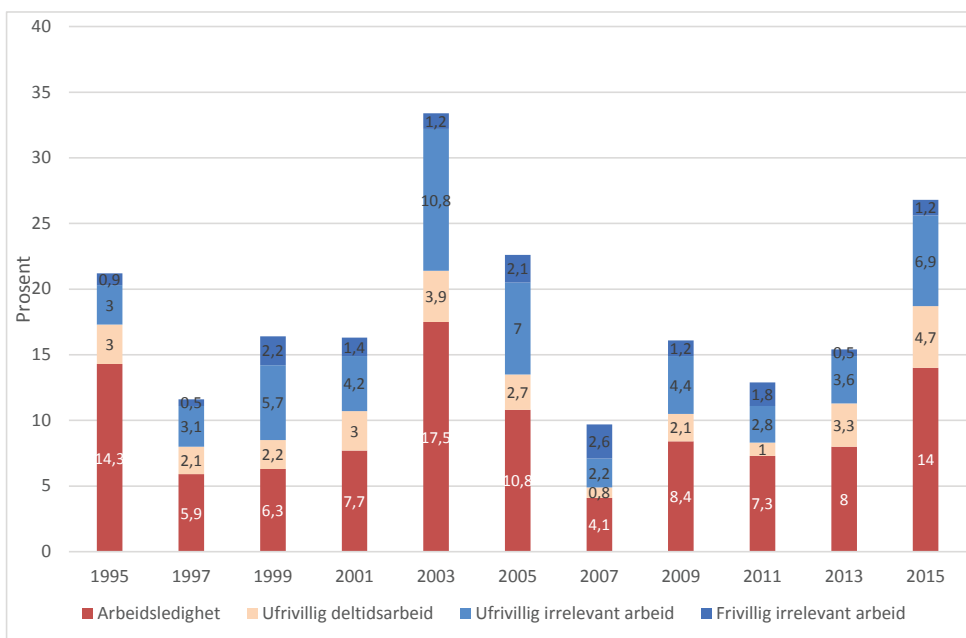

Figur V4.a Antall doktorgrader avlagt i Norge 1995-2015

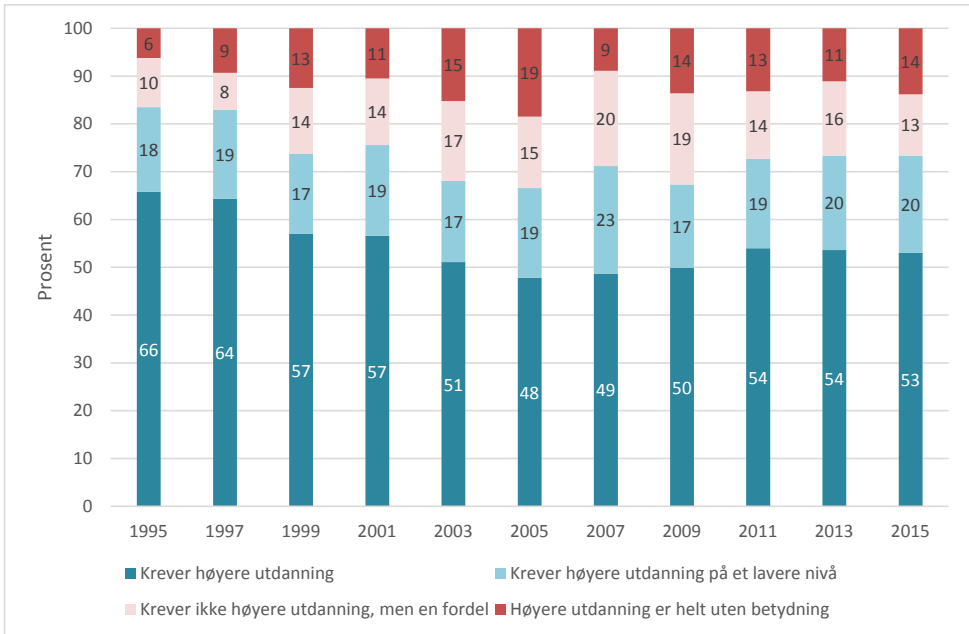
Kilde: Doktorgradsregisteret, NIFU

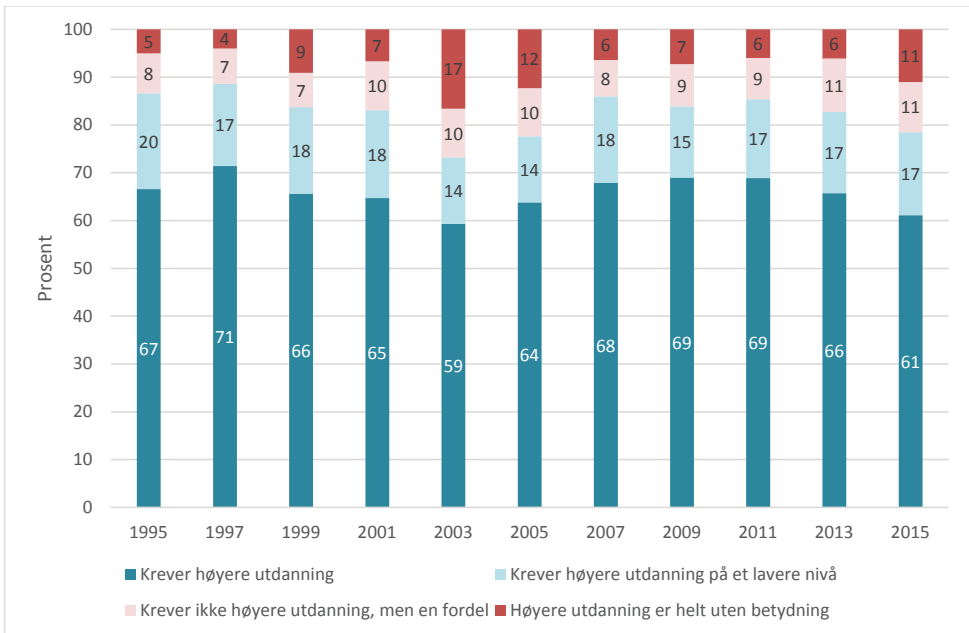
Figur V5.a Ulike typer mistilpasning blant samfunnsvitere i arbeidsstyrken

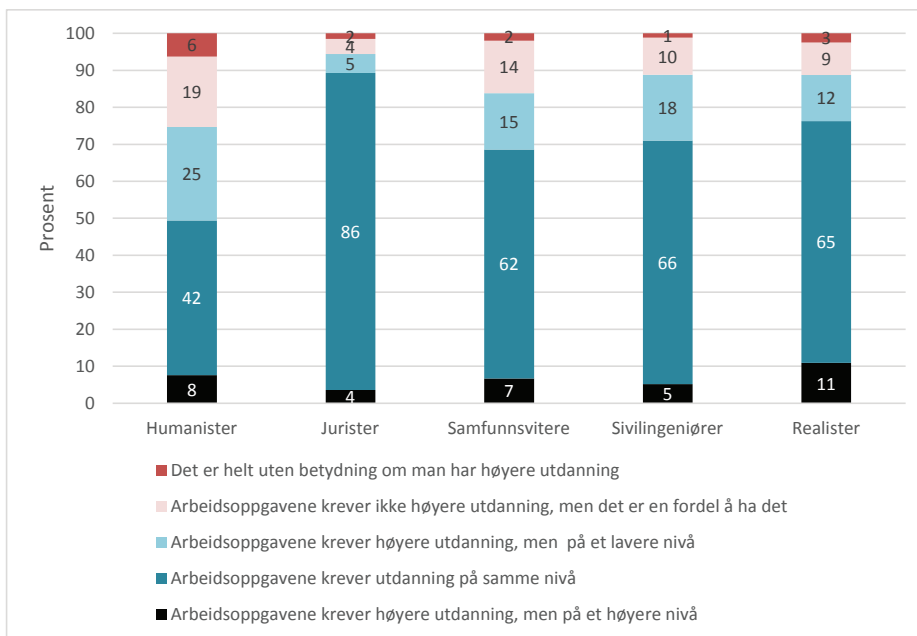
Figur V5.b Ulike typer mistilpasning i arbeidsstyrken, for naturvitenskap og teknologi.

Figur V5.c Samsvar mellom arbeidsoppgaver og utdanningsnivå blant samfunnsvitere seks måneder etter fullført utdanning.

Figur V5.d Samsvar mellom arbeidsoppgaver og utdanningsnivå blant kandidater i teknologi og realfag seks måneder etter fullført utdanning

Figur V5.e Samsvar mellom nåværende arbeidsoppgaver og utdanning tre år etter fullført utdanning i 2010. Prosent.